

ISBN 84-920952-6-1

9 788492 095261

JORDI PUJADAS

L'ensenyament en la societat arbucienca (1592-1975)

Jordi Pujadas

L'ensenyament en la societat arbucienca (1592-1975)

(Per entroncament
amb la història general)

Col·lecció Montsolíu 1

Llibres del Segle

L'ENSENYAMENT EN LA SOCIETAT ARBUCIENCA (1592-1975)
(Per entroncament amb la història general)

a Maria Àngels;
a Mercè, Irene i Berna

1a edició: novembre, 1996
© Jordi Pujades Ribalta, 1996
© Llibres del Segle, 1996
17.144 Gaüses (Empordà)
© Museu Etnològic del Montseny-la Gabella
Carrer Major, 6 Arbúcies

© Pròleg, **Salomó Marquès**
© Coberta: a partir d'un tema de **Joan Paradís**

Hi han participat:
Ajuntament d'Arbúcies
Diputació de Girona

ISBN: 84-920952-6-1
Dipòsit legal: B-46406-96
Imprès als Països Catalans per Cochs Indústria Gràfica, S. L.
Carrer Cros, núm. 23 Barcelona

Notícia de l'autor

Jordi Pujades Ribalta (Figueres, 1958) exerceix de mestre a la vila d'Arbúcies i fa part del Col·lectiu d'ensenyants de la comarca de la Selva. Col·labora amb l'Institut de ciències de l'educació de la Universitat de Girona i amb el Centre de documentació i experimentació de les ciències.

En la Normal, va especialitzar-se en matemàtiques i ciències naturals. El 1983, es llicencià per la Universitat autònoma de Barcelona en ciències de l'educació i darrerament ha ingressat en el cos estatal de professors de secundària.

Mestre perseverant i observador de l'entorn social, conjuga horari docent quotidià, inquietud metodològica i recerca històrica.

PRÒLEG

A les comarques gironines ja hi ha algunes poblacions d'un cert pes demogràfic que han vist publicada la història de l'ensenyament en el propi àmbit per obra d'arxivers, historiadors, estudiants universitaris o estudiosos locals. En aquest moment recordo alguns llibres publicats en els darrers anys: *L'ensenyament a Palafrugell*, de Joan Busquets i Josep Molero; *Aproximació a la història de l'ensenyament a Sant Feliu de Guíxols*, d'Àngel Jiménez; *Aproximació a la història de l'ensenyament a Sarrià de Ter*, de Narcís Casassa, o *L'ensenyament a Lloret de Mar (1599-1936)*, de Joan Domènech.

Podem afegir-hi diverses monografies, com *El mestre Antoni Balmanya i Ros*, de David Pujol; *25 anys de l'Institut Frederic Martí Carreras de Palafrugell*, de Xavier Xargay; la de Josep Maria Bernils sobre 50 anys de l'Escola pública Sant Pau, de Figueres, etc. Amb motiu de l'aniversari de la creació de les escoles s'han publicat força opuscles que en recullen la història. També podem recordar els articles sobre ensenyament, escoles i mestres que han aparegut en publicacions i revistes locals, per exemple els programes de festa major d'algunes poblacions. Tot plegat fa que, a hores d'ara, comencem a tenir una visió prou general de com era l'escola i l'ensenyament a la regió de Girona i coneguem la biografia d'alguns dels principals capdavanters de la renovació pedagògica.

Jordi Pujadas, que no és fill d'Arbúcies però que fa força anys que hi fa de mestre, ara ens n'ofereix la seva visió històrica de l'ensenyament. El present llibre és una història de l'educació arbucienca que l'autor sap entroncar amb la història educativa general per mitjà, a l'inici de cada capítol, de breus cites textuais de pedagogs. Es tracta d'una història que comença a la fi del segle XVI, a partir de les primeres referències que ha trobat de mestres i escoles, i acaba, el 1975, amb la mort de Franco, data ben significativa que comporta una opció personal, ja que podia haver fet caure la Segona república espanyola i no tractar —pel fet de ser massa recent— l'època franquista, com han fet altres historiadors.

Les aportacions de Jordi Pujadas ens permeten anar resseguint la història del magisteri arbucienc durant els darrers quatre segles; ens permeten de veure aquells trets comuns amb d'altres poblacions, com ara la mobilitat dels mestres, la lenta i constant implantació de l'espanyol com a llengua en l'ensenyament; la presència de l'escola religiosa i les tensions que aquest fet comporta; el baix nivell d'escolarització i la irregular assistència a classe; la diferent formació que es donava a nens i nenes; la realitat de les «conferències» fetes després de classe i que servien perquè alguns pocs alumnes poguessin seguir estudis i el mestre pogués viure menys malament; la incorporació de l'ensenyament d'adults, etc.

També ens mostra aquells trets més específics d'un municipi extens i disseminat, és a dir, la presència irregular d'escoles en els nuclis allunyats de la vila com són Joanet, Lliors,

Cerdans; la trista realitat de l'escola rural, tan maltractada sempre; la presència dels mestres de sequer, etc, com també l'establiment de les colònies escolars procedents d'altres poblacions que volen gaudir del bon clima que es respira aquí. I també alguns trets derivats del fet que Arbúcies és un municipi repartit entre dos bisbats: el de Girona i el de Vic, la qual cosa explicaria, en part, la presència d'escoles parroquials tal com passa al bisbat de Vic i no així a Girona.

Un altre tret del llibre és la quantitat de cites textuais que hi ha i que ens permeten de conèixer directament els documents de diferents èpoques. Això està bé, sobretot si s'amplia, com fa l'autor en etapes més recents amb la memòria oral i amb el testimoni d'homes i dones que tenen els records enregistrats i guardats en l'Arxiu municipal. Bon nombre d'històries s'han escrit –i s'escriuen– només amb documents escrits. No és aquest el cas del llibre que llegim. Les fonts orals són una nova font documental que ajuda a completar el que diuen els papers impresos i que dona un to humà i vivencial que no tenen alguns llibres fets únicament amb documents escrits.

A més, aquestes fonts orals i escrites s'amplien en aquest llibre amb fotografies que fan més llegidor el text i que, d'altra banda, també són part de la història de la vila.

També cal destacar del llibre el fet que l'autor hi explica la llarga etapa franquista. Em penso que han passat prou anys perquè puguem parlar tranquil·lament d'aquests gairebé quaranta anys de dictadura recuperant d'aquesta manera la nostra història més recent. Certament, les conseqüències d'una guerra com la que es va viure a casa nostra són enormes, les ferides encara no són tancades del tot i els records perduren en la gent gran i en els afectats més directament; de tota manera, els que fem història no podem callar; hem de parlar i sobretot hem de recuperar aquella història que no s'ha escrit o que ha estat escrita parcialment. La història no es fa amb el silenci, sinó amb l'explicació dels fets passats per tal que hi puguem reflexionar i fer-ne un judici crític. I això en tots els camps, entre els quals l'ensenyament i l'escola.

Una altra aportació per allò que té de novetat és tot l'apartat dedicat a la presència de nens refugiats durant els anys de la guerra provinents de diversos indrets de l'Estat espanyol. Sortosament, comença a haver-hi algun treball sobre aquesta qüestió, però ningú no ha fet encara l'estudi complet de la presència dels infants espanyols refugiats en terres catalanes. El tema no és gens fàcil, però cal posar fil a l'agulla, ja que encara es pot trobar algun testimoni directe d'aquesta experiència.

Hi ha un altre aspecte remarcable: el de la cronologia que l'autor ha elaborat i que es troba al final del llibre. Ordenats en dues columnes trobem, d'una banda, alguns fets importants que fan referència a l'ensenyament i a altres aspectes de la vida del poble, i, d'altra banda, hi ha referits fets històrics més generals. Una lectura conjunta de les dues columnes ens permet de tenir una visió més àmplia i global del que passava a Arbúcies i, a la vegada, relacionar-ho amb els fets polítics, culturals i educatius, tant de la vida espanyola com de la catalana. Aquesta cronologia ens permet de no limitar-nos a la circumstància local i saltar de l'anècdota a la comprensió més global de la història.

El text ens permet conèixer homes i dones que es dediquen a l'ensenyament. En podem conèixer amb detall la llarga i intensa dedicació a l'escola i a la formació dels infants de la vila. Ens permet de veure la realitat administrativa escolar; en canvi, la vida de cada dia que

no es reflecteix en els documents del municipi o de la parròquia ens l'expliquen, si de cas, els testimonis orals que també hi ha en el llibre.

Com que es tracta d'un llibre fet a partir d'una lectura exigent de diversos arxius, surten a la llum fets ben significatius que donen pistes per a futures històries temàtiques, com ara la del cinema a l'escola, una història que encara s'ha d'escriure i que l'autor apunta parlant de les pel·lícules que es projectaven gratuïtament per als col·legis en el Casal republicà.

Una lectura pausada del llibre ens permet no solament saber què ha passat a la vila en el camp de l'escola i l'ensenyament, sinó que ens ofereix elements suficients de reflexió per al present i per al futur. M'explico: llegir els detalls de la depuració feta per les autoritats franquistes al magisteri arbucienc no té solament un valor testimonial i recordatori, sinó que també ens ha de portar a pensar on seriem des del punt de vista educatiu i escolar, si no hi hagués hagut aquell trencament –volgut i radical– des del franquisme amb el magisteri republicà.

Per acabar, crec que el llibre ofereix una visió general i àmplia de l'ensenyament a Arbúcies. Estic segur que per als arbucienços serà un element més per estimar el seu poble, però no amb enyorança del passat. El cop d'ull enrere que fem llegint aquest llibre ens ha d'ajudar a reflexionar sobre el present de l'escola i treballar per un futur millor. Un futur que en apreciació de Jordi Pujadas passa per entendre l'ensenyament com a servei públic, i per això ha fet la història de les escoles públiques i dels seus mestres, tal com ell mateix manifesta en la introducció. És una afirmació ben valenta en aquests moments polítics de recessió i de privatització de tanta cosa pública (en llatí: *re publica*) i que l'autor d'aquest pròleg comparteix.

Salomó Marquès
Girona, tardor 96

INTRODUCCIÓ

El present treball arranca de la curiositat que vaig tenir per conèixer la figura del doctor Carulla i les raons per les quals la població d'Arbúcies li va fer homenatge donant el seu nom a un passeig i a l'Escola pública. Així vaig entrar en contacte, l'any 1988, amb la documentació de l'Arxiu històric municipal d'Arbúcies amb seu a l'edifici del Museu Etnològic del Montseny-la Gabella. Els seus responsables em van obrir les portes i em van animar a fer una recerca més completa sobre les escoles i els mestres d'Arbúcies. L'interès inicial es va ampliar, i amb el temps vaig anar recollint informació de diferents èpoques i també en diferents indrets: l'Arxiu parroquial, l'Arxiu diocesà, la Biblioteca d'Arbúcies, l'Arxiu d'història de la ciutat de Barcelona, la Biblioteca de la Facultat de Lletres de la Universitat de Girona, la Biblioteca municipal de Girona, la Biblioteca de Catalunya i evidentment la documentació arxivada al Col·legi Públic Doctor Carulla.

Paral·lelament, hi havia recerques d'història local recollides en el número 7 de la revista *Aixa*, juntament amb un resum del contingut d'aquest llibre, que aleshores ja portava un temps de gestació. D'abast arbucienc, també apareixia un llibret sobre la història de la paròquia i començaven les col·laboracions en la secció «El Nostre Ahir» de la *Revista Municipal Perxada*. De manera, que l'interès per la història local era un fet i, en l'àmbit de l'ensenyament, hi havia persones per reviuir i esdeveniments per recordar.

Seguidament, exposaré la justificació del meu treball, que consisteix en una visió historiogràfica de l'ensenyament en la societat arbucienca.

Amb el terme «visió» voldria aclarir que em sento part implicada en aquest treball, el qual, per tant, resultarà mancat d'exhaustivitat i d'objectivitat, almenys en part, encara que ja sabem que molts treballs d'història també n'estan i fins algú podrà dir que és inevitable. He enfocat la recerca des de la perspectiva de l'ensenyament com a servei públic amb documents i persones procedents d'institucions, la major part de titularitat pública. Bàsicament, és una història de les escoles públiques d'ensenyament primari, dels seus mestres i les seves mestres.

Per contra, he procurat seguir un rigor «històric», de manera que les cites hi són abundants. Hi ha transcrits textos tal i com van ser escrits, amb el llenguatge i l'ortografia originals. Tot això, amb la finalitat de reforçar la veracitat de les afirmacions o l'origen de les interpretacions dels fets que s'exposen. També perquè cadascú es pugui fer una imatge més propera als esdeveniments.

Pel que fa a la paraula «ensenyament», he de dir que vaig tenir alguns dubtes. M'hagués agradat posar-hi «educació», però no hauria orientat bé respecte al tipus d'informació que es troba en el llibre, ja que és un concepte molt més ampli. En català s'ha emprat més

el terme ensenyament referit a l'àmbit escolar entenent com a tal aquell conjunt d'institucions, mitjans i accions que tenen com a finalitat que els alumnes aprenguin no sols uns coneixements, sinó també unes maneres de fer, i que interioritzin unes actituds que els conduïxin a actuar d'una manera adient en la societat que els toca viure. Aleshores això és part del procés educatiu. L'escola educa, però no només l'escola educa: el paper dels pares i de les institucions, jocs i esplai, tradicions, música, esports i altres activitats extraescolars, etc són aspectes que en algun moment s'intueixen en aquest treball, però que en estar fora de l'ensenyament reglat i no haver-n'hi documentació no hi són explícits.

Evidentment, l'escola no es troba aïllada, sinó immersa en una «societat». Aquesta societat és subjecta a canvis interns i a vegades externs. L'escola en general ha jugat un doble paper: per un costat, el de transmissora de coneixements i tradicions, i, per l'altre, ha estat una eina per difondre canvis entre la població. A vegades ha estat objecte de control per imposar ideologies, d'altres ha estat una microsocietat on s'han assajat alternatives de convivència. L'evolució de l'escola va paral·lela a l'evolució de la societat. L'escola, especialment la pública, és un reflex de la diversitat social. L'escola pateix i gaudeix dels condicionaments de l'entorn. L'escola canvia amb la societat. És per aquest motiu que cada capítol es troba emmarcat en l'entorn sociopolític de l'època estudiada.

Finalment, l'àmbit territorial és el municipi d'Arbúcies tenint en compte que, a més de la vila que li dona nom, es compon de diversos agregats com Joanet, Lliers, Cerdans i una multiplicitat de masies disseminades que també tenen el seu protagonisme en aquesta història.

En el moment de fer una divisió en períodes, he combinat diversos criteris. Els dos primers capítols fan referència a l'època anomenada de l'antic règim. Divideixo el segle XIX en dues parts, tractades en els capítols tercer i quart. La primera es caracteritza pels canvis graduals que suposaren el pas a la nova organització de l'estat i que d'entrada, en la nostra vila, sembla que afectaren poc l'ensenyament. La segona es refereix al període que Arbúcies comptà amb un edifici escolar nou i que l'estat assumí un paper més actiu en l'ensenyament: centralitzà algunes responsabilitats, donà pautes organitzatives en la vida de les escoles, regulà el paper dels ajuntaments, creà les *juntas locales* i intervingué en la formació i nomenament de mestres públics. El final de segle i l'inici del XX coincidiren amb nous canvis generals; en l'àmbit local canvià molt el professorat, tema del capítol cinquè. La segona i la tercera dècades, tractades en els capítols sisè i setè, suposaren l'inici d'un període especialment fructífer, que es va iniciar amb la Mancomunitat administrativa del Principat, continuà sota la Segona república espanyola i acabà a l'adveniment del franquisme: s'estrenaren edificis, hi hagué un professorat força estable i un gran dinamisme en la societat i a l'escola. El vuitè i darrer capítol comprèn l'època franquista i fineix a la implantació de la *Ley general de educación* i, per als arbuciençs, amb l'estrena de la nova escola.

El llibre es pot llegir seguint diversos fils conductors: l'evolució del sistema educatiu, les competències de l'Ajuntament, els mestres, l'organització interna de l'escola, els continguts i especialment la introducció del català, l'enfocament de l'ensenyament diferenciat per raó de sexe versus coeducació, l'alfabetització i l'ensenyament d'adults, les diferents escoles i l'ensenyament secundari. Al final, en el capítol de conclusions, es recullen algunes consideracions sobre cada un d'aquests aspectes.

Serveixi el present llibre d'homenatge als mestres, als pares i mares i als responsables municipals que han confiat en l'escola i han dedicat esforços per a millorar la qualitat de l'ensenyament.

Agraïments a Joaquim Bayés, Rosa Bayés, Josep Camps, Conxita Canudas, Lluïsa Canudas, Jordi Coromina, Teresa Cortina, Joan Illa, Josep M. Marquès, Salomó Marquès, Daniel Martí, Jordina Medalla, Maria Morera, Martí Plana, Francesc Planella, Anneta Riera, Maria Riumalló, J. Manuel Rueda, Glòria Torres i Jordi Tura, entre altres, que, d'una manera o altra, m'han ajudat, facilitat material, orientat o m'han mostrat la seva disposició a donar testimoni del que han viscut.

L'ENSENYAMENT A FINALS DEL SEGLE XVI I EN EL CURS DEL SEGLE XVII

Les paraules mai s'han d'aprendre separades de les coses.
J. A. COMENIUS (1592-1670)

Situació política i social en l'espai català

La primera constància escrita de la presència d'un mestre a la vila d'Arbúcies data de l'any 1592: «Joan Port, mestre de noys». Es tracta del primer nom d'una llista que va fer mossèn Ramon Banús a l'any 1883 on recollia els noms de mestres que sortien en documents parroquials. Mossèn Ramon Banús va ser rector durant trenta-set anys i es va dedicar a posar ordre, relligar, inventariar i fer índexs dels papers guardats a la parròquia.

Tenim poques dades d'aquella època referides a Arbúcies, però intentaré exposar en quin marc es desenvolupava l'ensenyament a finals del segle XVI i a principis del XVII a partir del que consta documentalment i dels fets històrics més generals.

Els Països Catalans vivien una època de decadència i d'instabilitat social, materialitzada en conflictes socials com el bandolerisme. Al costat d'una recuperació demogràfica s'observava un creixement econòmic irregular i provocador de desigualtats. Les ciutats més comercials i menestrals augmentaven el seu poder, mentre que la societat pagesa restava empobrida amb una noblesa rural econòmicament feble.

Feia poc més de cent anys que la Corona catalano-aragonesa restava sota la monarquia de Castella. Era època d'imperialisme, amb l'hegemonia de la corona de la casa d'Habsburg. Un imperialisme interessat en el control econòmic en el Mediterrani, Europa i Amèrica i a superar l'oposició de França i Anglaterra. L'Imperi era molt gran i la tendència no era la de controlar-ho tot, sinó la d'explotar els recursos americans i assegurar les vies comercials. El Principat mai no ha estat una zona rica en recursos naturals i sí, en canvi, rica en potencial mercantil i capacitat de transformació industrial. L'Imperi espanyol respectava unes relacions confederades respecte als Països Catalans, i per això es conservaven les institucions de govern pròpies: les Generalitats de València i del Principat, les Corts, el Consell de Cent de Barcelona, les vegueries d'abast territorial, i també es conservava autonomia monetària. Els reis havien de jurar les constitucions a Barcelona i València. Això sí, després d'obtenir ingressos per a les arques de la cort. Les empreses militars dels reis espanyols Felip II (de 1556 a 1598) i Felip III (de 1598 a 1621) feren augmentar progressivament les pressions fiscals dels funcionaris reials sobre els municipis catalans. Quan el govern imperial intentava augmentar el control polític sobre la presa de decisions de la Generalitat, es refermava la resistència a les ingerències i s'originaven o incrementaven conflictes entre les institucions reials i les autoritats catalanes.

Els conflictes bèl·lics més propers a Arbúcies se situaven a la Catalunya del Nord, zona fronterera sovint atacada o envaïda per les tropes franceses. Això feia que hi hagués trànsit

de soldats a través dels camins entre Barcelona i la frontera, aleshores a Salses. Arbúcies quedava més aviat arrecerada, però hem d'entendre que també en restava afectada, tant pel pagament d'impostos a la corona com per l'aportació d'homes o allotjament de soldats. Arbúcies era un poblet situat al fons d'una vall amb gran disponibilitat d'aigua i terres fàcilment cultivables, formades per granit descompost. La institució de govern civil local era el Comú de la vila, que acollia els diversos estaments superiors: els propietaris, els clergues i dos jurats elegits cada dos anys. El batlle era triat seguint el mètode d'insaculació, que consistia a posar en un sac unes boles amb els noms dels homes que reunien determinades condicions i a treure'n tres d'aquestes. La terna es presentava al comte de Solterra, que n'escollia un dels tres. El Comú es reunia en consell dins l'església parroquial i deixava constància dels seus acords en les actes signades pel notari. Les que es conserven del segle XVII i de la primera meitat del XVIII són escrites en català, la qual cosa reforça la idea que aquesta era una de les llengües de l'ensenyament. L'altra llengua, per als que tenien possibilitats de seguir estudiant, era el llatí.

Segons el cens de 1553 que cita S. Llobet², hi havia tretze focs, llars o nuclis familiars a «l'incipient nucli de població, contra 46 focs en total a la mateixa parròquia, sense comptar-hi els eclesiàstics». L'edifici de l'església, amb el cementiri al costat i envoltat d'unes quantes cases, presidia una elevació del terreny que dominava part de la vall. El carrer Major, el carrer d'Amunt, el carrer del Vern i el carrer Estret formaven ja el nucli urbà. No sabem on era situada l'escola o estudi, però és prou fonamentat pensar que devia ocupar un local parroquial, cosa habitual en aquella època. Sabem d'una rectoria situada al desaparegut carrer Estret i que ara forma part del carrer Sant Jaume. Unes hipòtesis apunten que era en un espai d'aquella rectoria o potser dintre de la mateixa església. El fet, però, resta per demostrar amb documents.

Sobre el perfil de l'alumnat, podem afirmar que només els nens (minyons) anaven a estudi. L'oferta d'ensenyament solament anava adreçada als nois. Hi devien anar fills dels pagesos de cases properes i fills d'artesans del poble que vivien en el nucli urbà, sense que poguem concretar més. En documents del segle XV consten els oficis de boter, sastre, teixidor, sabater³ i, per a les necessitats habituals conegudes, podem imaginar-nos fusters, ferrers... No sabem si en algunes èpoques també hi anaven els fills de cases benestants, però és més probable que tinguessin preceptors a casa mateix, com es demostrarà més endavant en parlar de principis del segle divuit.

En general, l'ensenyament era organitzat per l'Església, que tenia un pes important en la societat del temps. L'any 1563, el Concili de Trento havia establert com a objectiu important la presa de mesures per fomentar la doctrina cristiana en la instrucció i educació populars de cara a frenar l'expansió del protestantisme. És molt probable que en pocs anys ja n'haguessin arribat les directrius a Arbúcies a través de disposicions del bisbe. El bisbat era l'encarregat de concedir les llicències⁴ per ensenyar, però en llocs relativament petits, com ho era Arbúcies en aquells temps, és molt probable que amb el vistiplau del rector i el nomenament per part de les autoritats locals n'hi hagués prou. Això es ratifica per la manca de cites fins al segle XVIII en els documents on apareixen llicències relatives a Arbúcies. Durant els segles XVII i XVIII era freqüent que els mestres fossin capellans o persones vinculades a l'Església, ja que per mitjà dels estudis eclesiàstics havien tingut accés a l'a-

prementatge de les lletres i els nombres. En aquells temps no hi havia el concepte d'escola pública tal com l'entenen ara, però sí podem afirmar que generalment petites poblacions com Arbúcies tenien mestres que estaven al servei del «Comú» de la vila, l'equivalent al que ara anomenem Ajuntament. En diverses actes de la segona meitat del segle XVII, ja hi consten els pagaments acordats que s'havien de satisfer als mestres de minyons.

Pel que fa a l'organització de l'escola, no s'ha trobat cap dada referida a Arbúcies. Per recollir alguna orientació hem de pensar que podia haver-hi influències entre localitats properes depenents del mateix bisbat, i amb aquesta idea cito unes ordinacions o normes dictades pel Consell de Lloret de Mar datades a l'any 1599. L'excepcionalitat del document queda palesa per la seva publicació en diversos treballs⁵ i per què finalment Joan Domènech l'incorporà en la seva obra sobre l'ensenyament a Lloret⁶. Molts aspectes devien ser concrets per a aquella vila, però crec que en els punts d'horaris no devia haver-hi gaire diferència i per això els transcriu tot seguit:

«2^a. - A les 7 del matí farà aplegar los minyons al estudi; fins á les 8 nols pasará una lliçó, y cerca de las 9, ó tocadés non los enviará a dinar.

3^a. - A las 10 los fará tornar; á las 11 los fará passar; fins á las 12 corregirá los comptes als quen apren-gan y darlos nova lliçó, á las 12 los despedirá pera brenar ó jugar fins a la 1.

4^a. - A la 1 los fará tornar replegar y á las 2 los tornarà a passar per tercera vegada y després los fará dir oració y doctrina cristiana yls despedirá segons lo temps... »

Domènech té molt ben formulat l'anàlisi dels horaris en el seu llibre⁷, i penso que el millor és reproduir-lo íntegrament:

«L'escola –i pràcticament totes les activitats de la gent– seguia l'horari solar a fi de servir-se de la llum natural i no haver de gastar llums d'oli o d'altres menes. Per això començaven ben aviat, a les set del matí. Dóna la impressió, però, que la primera hora devia estar dedicada a unes activitats que permetessin anar entrant en joc sense gairebé adonar-se'n i que, quan l'alumne ja havia agafat el ritme, llavors venia la lliçó principal, de 8 a 9, explicada pel mestre. Cal suposar que, prèviament, devia fer preguntes sobre la lliçó anterior a fi de veure si s'havia assimilada o no. Això també podia ser el que agafava part de la primera hora. Sorpren que després de les 9 surten tot seguit i es parla d'anar a dinar; terme aquest que suposa un altre sistema d'ordenació dels àpats –sempre en funció d'un altre repartiment de l'horari hàbil–, tal com tornarem a veure després, quan es parla d'anar a berenar a les dotze del migdia.

Es reintegren a l'escola a les 10 i cal entendre que fan treballs personals –potser els mateixos comp-tes que després s'han de corregir–, amb menys intervenció directa del mestre, el qual sí que té una actuació destacada a partir de les 11, quan corregeix els comptes als més grans i els posa una nova lliçó, cosa, aquesta darrera, que implica l'explicació prèvia corresponent. A les dotze, els alumnes deixen novament l'escola i van a berenar o a jugar fins a la 1.

A la una el mestre torna a aplegar els alumnes i se suposa novament que hi ha una hora d'activitats poc fortes fins que a les dues els torna a fer passar (potser per a llegir) i després els fa dir oració i doctrina cristiana. Veiem, doncs, com allora el comportament religiós, que continua influint molt, cosa que es demostra tot seguit en altres punts. Però evidentment, s'ha de valorar aquesta educació en funció d'una manera d'entendre la vida i la societat de l'època, de manera que l'escola no n'és una excepció sinó una confirmació de la regla.»

L'inici de les classes pot semblar d'hora, però hem de tenir en compte que es refereix a hores solars, sense cap hora afegida. Ara l'hora oficial va una o dues hores avançada respecte a la llum del sol, segons l'horari de tardor-hivern o el de primavera-estiu. Per tant, en horari d'estiu, actualment l'inici de les classes coincideix amb les set.

Pel que fa a les entrades i sortides de l'escola, també podem trobar-hi una explicació, si ens imaginem les formes de vida. Les anades i vingudes de casa coincidien amb els àpats o amb les estones d'esbarjo. Un fet com aquest, però, devia dificultar l'assistència als nens que residien lluny de l'escola. Potser Arbúcies no seguia ben bé el mateix ritme, però tampoc no en podia diferir tant. Més endavant, tot just al segle dinou, esmentaré unes orientacions que regulaven les entrades i sortides de l'escola a uns horaris més fixos i en les quals, en conseqüència, es reconeixia implícitament una certa flexibilitat en aquest aspecte fins que no fou regulat.

Els mestres

Partint de diferents documents podem reconstruir una relació de mestres de minyons força extensa. Les dades referents a cada un són escasses i, en general, no podem afirmar durant quant temps van impartir classes. Tampoc no podem assegurar que hi siguin tots, però, en qualsevol cas, els documents ens proporcionen un testimoni sobre els esmentats. Aquests mestres devien ensenyar a més de primeres lletres els fonaments de la gramàtica llatina⁸, i, encara que no consta explícitament, hem de pensar que també devien impartir unes bases de càlcul, tot en un marc eminentment religiós pel que fa a la manera d'entendre la vida.

De l'esmentat Joan Port, mestre de minyons citat al 1592, només n'he pogut esbrinar el lloc de naixement: era natural del poble de Sant Iscle de Colltort⁹, actualment pertanyent al terme municipal de Sant Feliu de Pallerols, a la comarca de la Garrotxa.

En els documents apareixen els noms de quatre persones, en diferents anys, qualificades, sense cap més referència, com a «mestres de noys»; aquests són: Pere Jaume Corcó, citat al 1601¹⁰; Miquel Fortià, (1604); Llorenç Pineda, citat al 1610¹¹, i Joan Busquets, citat en 1618¹². És de destacar que cap no hi consta amb el títol de reverend, mossèn, prevere o diaca, a diferència de molts dels seus successors.

Seguint un ordre cronològic, el següent mestre és citat en dues ocasions com a «Rnt. Joan Brull» o «Juan Bruy Pbre». En trobem una referència en el llibre de visites pastorals de 1626, on consta com a mestre d'estudi que a més tenia encomanats diversos oficis religiosos i de cantar a l'església¹³. També el trobem citat com a «mestre de noys» a l'any 1646¹⁴.

El llibre de visites pastorals de 1626, citat anteriorment, diu:

«Manaments fets per lo molt Tnr Nicolau Canet en S.T.d. prevere y rector de la Iglesia parroquial de Nra. Senyora de la Vila de Castelló de Empúries.

Visitados general per lo mo il-lustre y reverendisim señor don Fra Francesc de Sant Just per la gracia de Déu y de la Santa Sede apostólica bisbe de Girona y del Consell de sa Magestat en la Visita feta a la Iglesia parroquial de Sant Quirze y Santa Julita de la Vila de Arbúcies a dos del mes de novembre de mil sis cents vint y sis.

[...]

»Item mana que desta hora en vant en los enterros, novenals y cap de any se done a mossèn Joan Brull Clergue y beneficiat mestre d'estudi de dita Vila y parroquia y per servitut fa en officiar y cantar en la iglesia de caritat la mitat menos que als sacerdots.

Els dos anys referits ens fan suposar que Brull treballà almenys durant vint anys. Per tal d'aprofundir una mica més en l'ambient que es vivia durant aquells anys, crec interessant fer esment de dos fets de la història del Principat que van afectar directament les contrades arbucienques i que, per tant, influïren sobre les persones que hi vivien. Per un costat, el bandolerisme, entès com a un fenomen social lligat a un temps de crisi econòmica, provocava que entre la pagesia hi hagués homes que es rebel·lessin contra els poderosos i la monarquia i s'afegissin a les quadrilles amagades a les muntanyes. Curiosament, en la banda de Serrallonga, hi consten tres homes procedents d'Arbúcies, un dels quals es deia Segimon Brull¹⁵, i els altres dos, Segimon Ferrer i T. Terrés.

Per l'altre costat, la Guerra dels segadors. L'any 1640, s'alçà una revolta contra el règim polític de Felip IV d'Espanya, que controlava el primer ministre del rei, el comte-duc d'Olivares, el qual intentava portar a terme una major castellanització del país, amb una voluntat d'incrementar el centralisme i la pressió fiscal. Els resultats foren que el Principat es constituís en el que podríem anomenar una república lliure sota la protecció del rei francès, que estava en guerra contra la corona espanyola. L'any 1652, el Principat fou derrotat i es tornà a trobar sota el poder de Felip IV, però les hostilitats entre tropes franceses i espanyoles es mantingueren a les comarques gironines fins a l'any 1659, que es va signar el tractat dels Pirineus, el qual separava definitivament el Principat de la Catalunya del Nord. S'aconseguí el restabliment de les constitucions catalanes i una lenta recuperació econòmica, en contraposició a la depressió que experimentà el centre peninsular.

Continuant amb la relació de mestres, Miquel Pujals i Blanch és esmentat en diversos anys: primer al 1666 i posteriorment a l'any 1669 com a «mestre de noys». Era natural d'Arbúcies, fou sacerdot en 1667 i rector de la mateixa parròquia d'Arbúcies als anys 1688 i 1689, morí al 24 de maig de 1728. Se'n conserva el següent document:

«Acta de fe he feta per lo Rnt Miquel Pujals i Blanch pre y Rector de de Sta Margarita de Vallors, Bisbat de Vich que fou mestre de escola de la Universitat de Arbúcies de llegir, escriure y gramatica 16 anys y 4 del tenor següent.

Fas que jo Miquel Pujals i Blanch Pre. y Rector de la Iglesia Parroquial de Sta Margarida de Vallors Bisbat de Vich vom els vint y nou de agost del any mil sis cents seixanta sis comensí de residir en la iglesia de Arbúcies com a mestre per conta del Rnt Saldoni Mateu pre. i rector de dita parroquia de Arbúcies¹⁶»

Era un germà gran del reverend Francesc Pujals, rector de la parròquia¹⁷. Aquest darrer va escriure diversos diaris que citaré més endavant, ja que recullen l'activitat de diversos mestres i ens amplien la visió de l'ensenyament en aquell temps.

Troblem el nom de mossèn Joan Costa com a estudiant mestre a l'any 1653¹⁸. A continuació hi figura mossèn Josep Grau, citat com a mestre de minyons als anys 1682¹⁹ i 1685²⁰. A partir del darrer quart del segle XVI, ja es conserven actes del Comú on consten dades de mestres que cobraven part del sou de les arque municipals. Mossèn Josep Grau és el primer esmentat en una acta del 12 d'abril de 1682²¹ on s'acordà de concedir-li un sou anual «ademes de les mesades» que devia cobrar directament. En una altra acta del 18 de juliol de 1683, els components del Comú determinaren destinar 25 lliures al mestre de minyons. Aquest és el text literal de l'acta del Comú. Té la seva importància en aquest estudi pel fet

de ser el primer document municipal conservat que es refereix a l'ensenyament en la nostra vila:

«Die 12, aprilis 1682 inter ecclesiam parochialem villa de Arbutias. Convocada y congregada la universitat y singulars personas de la vila de Arbutias dins de la Iglesia parochial de la present vila en la qual dita universitat se acostuma de convocar y congregar, en la qual convocatio y congregatio han entrevinut y son estats presents los honorables Carlos Fogaroles y Esteva Marlet, lo present any jurats de dita vila, Francesch Mollfulleda, Joan Torra, Carlos Ferran, Joan Vidal, Joseph Fogueres, Domingo Refart, Joseph Roch y Perutillo, Joan Pujals, Pau Horta y Quadras, Joan Tahull, Antoni Morer, Salvi Planas, Joan Pons, Pera March y Miquel Verdaguer, los quals axi juntats y representant consell, unanimes y conformes han deliberat y determinat de que se condiesca a M. Josep Grau per mestre de minyons per temps de un any y que se li done sous per dit any ademes de las mesadas y per dos sous se fasse un tall y axi mateix se fasse altre tall de sous per pagar lo predicador.»

Pere Joan Mas Vidal (o Masvidal) és citat a l'any 1688, que el Comú el nomenà mestre, quan encara era estudiant, però sense cap mena de salari fix, sinó sols amb dret a les mesades dels minyons²². En trobem una nova referència en documents parroquials de l'any 1690, aquesta vegada com a «Reverent Pere Joan Masvidal Prebere».

El ritme de vida rural que es portava a Arbúcies es veié alterat, l'any 1689, per un intent d'invasió francesa, fet que ocasionà que el Comú hagués d'enviar vint homes del sometent al servei del rei Carles II a la vila de Camprodon, que es trobava assetjada²³.

El reverend Jaume Rosas²⁴ apareix citat als anys 1690 i 1692 com a religiós de l'orde de Nostra senyora, de la Mercè en ser-li concedida per part del Consell de la vila amb el consentiment del rector l'autorització per fer també de predicador durant el temps de quaresma.

L'any 1690, el mestre devia ser objecte d'algun greuge per part d'un ciutadà, perquè ha quedat la constància que el Comú va intervenir a favor seu²⁵. Res no podem assegurar de Mateu Marquès, que fou esmentat en 1692 com a «mestre de noys»²⁶.

El doctor Josep Vergés, citat com a «mestre de noys» al 1693²⁷, devia exercir de mestre de manera provisional, ja que al mateix any figura en una acta municipal un altre nom: Joan Balmes, estudiant que començà al mes de juliol i a qui es prometé de donar cada any quaranta lliures de Barcelona²⁸.

L'any 1695, el Consell de la vila d'Arbúcies facultà els seus components per nomenar un home apte i capaç a fi d'ensenyar gramàtica i de llegir i escriure als minyons de la vila i terme de Arbúcies, i a més de la mesada prometé pagar pel treball d'ensenyar vint-i-cinc lliures de Barcelona, pagadores per terços de quatre mesos. Posteriorment, però, no es troba esment de qui fou el nou mestre nomenat²⁹.

El reverend i diaca Josep Esteva, amb qui acabem la relació del segle XVII, apareix citat al 1696 com a «mestre de noys». Era natural de Ripoll i morí al 10 d'agost de 1700³⁰.

Amb aquests textos queden clarament documentades diverses pràctiques habituals en l'ensenyament de l'època. En primer lloc, el nomenament dels mestres era una responsabilitat assumida pel Consell del Comú de la vila.

En segon lloc, el Consell solament assumia una part del cost del mestre, el que s'anomenava el sou estipulat amb caràcter anual. L'altra part dels d'ingressos procedia de les mesades, és a dir, dels pagaments mensuals que feien els alumnes. El sou del Comú devia

servir per a cobrir l'ensenyament del nens de famílies pobres, com passava en altres indrets. Però un municipi com Arbúcies, amb tanta població disseminada, devia tenir poca assistència de nens de les masies, ja que la distància i les dificultats de desplaçament devien fer-ho impracticable, i més sabent com sabem que aquest fet s'ha donat en anys més recents, fins i tot amb l'ensenyament obligatori.

En tercer lloc, comprovem que l'ensenyament era impartit per un eclesiàstic o un estudiant, però sempre una persona vinculada amb l'Església.

Així mateix, constatem que les actes eren escrites en català, amb alguns aspectes llatinitzats, com per exemple les dates. Això i l'ús del llatí en les celebracions religioses fa suposar que es devien usar les dues llengües en l'ensenyament.

Els mestres ensenyaven a llegir, a escriure i a comptar, és a dir, les matèries instrumentals. També ensenyaven la doctrina i moral cristianes predominants a l'època i tot el model de vida que això comportava en aquells temps. Desconeixem si tractaven temes d'història natural i els fets històrics.

Finalment, veiem que l'ensenyament anava adreçat només al minyons, als nois, i que en quedaven totalment al marge les nenes.

NOTES

- 1 Llista de mossèn Banús (1883), que esmenta: «Juan Port era Mestra en lo any 1592».
- 2 Llobet, Salvador, *El medi i la vida al Montseny*, Museu i AE de Granollers, Granollers, 1990.
- 3 Vegeu Llobet, Salvador, op. cit.
- 4 Vegeu Marquès, Josep M., *Ensenyament al Bisbat de Girona fins a la Il·lustració*, Arxiu de textos catalans antics, Barcelona, 1993.
- 5 Vegeu Coroleu i Pella Forgas, *Los Fueros de Cataluña* (1881), i Botet Sisó, Joaquim, en la *Revista de Gerona*, p. 182-183, 1891.
- 6 Domènech, Joan, *L'Ensenyament a Lloret de Mar (1899-1936)*, p. 17, Publ. Casinet, Lloret.
- 7 Domènech, Joan, op. cit., p. 18-19.
- 8 Llista de mossèn Banús. Notes complementàries.
- 9 Llibre de testaments. Cita trobada per Joan Illa.
- 10 Llista de mossèn Banús.
- 11 Llibre de testaments i llista de mossèn Banús.
- 12 Llista de mossèn Banús.
- 13 Llibre de visites pastorals (1626). Arxiu diocesà.
- 14 Llista de mossèn Banús.
- 15 Vegeu Ginesta, Salvador, *La Comarca de la Selva*, p. 87, Selecta, Barcelona, 1972.
- 16 Consuetud parroquial d'Arbúcies de Francesc Pujals Blanch. Transcripció de J. Illa.
- 17 Llista de mossèn Banús.
- 18 Llibre de testaments (1653). Cita de J. Illa.
- 19 Llibre d'actes del Comú d'Arbúcies (1680-1740).
- 20 Llista de mossèn Banús.
- 21 Llibre d'actes del Comú d'Arbúcies (1680-1740). Acta del 12-4-1682. Transcripció de J. M. Rueda.
- 22 Ídem acta del 19-12-1688.
- 23 Ídem acta del 20-5-1689.
- 24 Citat com a «Rnt. Sr. mestra o Pare Mestra».
- 25 Llibre d'actes del Comú d'Arbúcies (1680-1740). Acta del 17-8-1690.
- 26 Llista de mossèn Banús.
- 27 Ídem. Escrit «Dr Joseph Vergés».
- 28 Llibre d'actes del Comú d'Arbúcies (1680-1740). Acta del 19-7-1693.
- 29 Llibre d'actes del Comú d'Arbúcies (1680-1740).
- 30 Llista de mossèn Banús. Escrit «Rnt Joseph Esteva».

L'ENSENYAMENT AL SEGLE XVIII

*Tot és perfecte quan surt de les mans de Déu:
Autor de la Naturalesa;
però pateix una degeneració en contacte
amb les mans de l'ésser humà...,
es perfeccionen les plantes pel cultiu
i els homes per efecte de l'educació.*
JEAN-JACQUES ROUSSEAU (1712-1778).

La Guerra de successió

En l'arxiu parroquial es conserven diversos diaris escrits per mossèn Francesc Pujals i Blanch, que fou rector de 1700 a 1713. Hi prenia registre dels oficis religiosos que se celebraven a la parròquia, de les despeses, dels capellans que hi col·laboraven i de les pagues que s'havien de repartir. L'interès del document, des del punt de vista de l'ensenyament, rau en el fet que hi quedà constància de les circumstàncies en què van viure alguns mestres. Històricament va ser un període d'inestabilitat a causa de la guerra de successió pel tron d'Espanya entre els partidaris de l'arxiduc Carles, de la casa d'Àustria, i Felip, de la casa de Borbó. Els camps de Girona, Hostalric, Breda... van ser escenaris de batalles. Alguns dels seus habitants hi participaren, fins i tot consten en els diaris diversos homes morts d'escopetada¹. Arbúcies, més arrecerada, segurament acollí persones que buscaven refugi i ocasionalment tropes de l'aspirant al tron d'Espanya, l'arxiduc Carles d'Àustria. Segurament aquest esdeveniment influí en el fet que durant aquests anys hi hagué molts capellans a la parròquia d'Arbúcies, alguns dels quals exerciren de mestre, com veurem més endavant.

Els conflictes van començar quan Carles II d'Espanya morí sense successió al 1700. Dos candidats s'enfrontaren pel tron. Representaven dues maneres d'entendre la forma de governar el que fins aquells moments era una confederació hispànica. Felip de Borbó, representant d'una visió centralista a l'estil francès i proper als interessos espanyolistes, s'enfrontà a Carles d'Àustria, representant d'un punt de vista descentralitzador que afavoria els interessos de les classes populars i mitjanes dels Països Catalans i partidari de l'abolició del règim senyorial.

Arbúcies defensà l'arxiduc Carles d'Àustria. El fet que descriu la dita que qualifica els arbuciençs de «Gent d'astúcies, mata valons» es justifica en el marc d'aquesta guerra: les tropes valones partidàries de l'exèrcit de Felip V i defensores dels interessos francoespanyols foren foragitades, el 14 de gener de 1714, pels sometents arbuciençs amb l'ajut dels de les poblacions veïnes. Aquesta acció no és documentada en el llibre del Comú, però quedà reflectida en el llibre d'òbits de la parròquia. Entre els dies 18 i 23 de gener de l'any citat hi apareix: «En estos dies proxims passats, se enterraren molts soldats, que moriren a les escopetades, no saberem los noms².»

Amb la caiguda de Barcelona, l'11 de setembre de 1714, el Principat perdé la sobirania que tenia fins aleshores, i amb el decret de Nova planta se n'aboliren les lleis, constitucions i institucions, que foren substituïdes per les castellanès. El Principat esdevingué una simple província sota l'administració del poder borbònic espanyol centralitzat a Madrid. Això comportà una dura repressió i un fort retrocés polític i cultural en l'àmbit català. S'organitzaren algunes temptatives de revolta, que no reeixiren. Els interessos dels diferents estats europeus no coincidiren amb els del Principat.

Algunes actes deixen constància dels impostos que s'hagueren de pagar al rei, com per exemple la del 28 d'octubre de 1714:

«sis tallas de 300 lliuras de Barsalona per quiscuna talla, [...] per suportar y pagar lo donatiu que nos demanan per ordre del Rey Il·l senyor. que Deu guarde» [...].

La relació de mestres conservada de principis del segle XVIII és prou extensa. Primer consta Josep Felip, citat al 1701 com a «mestre de noys»⁴. Del reverend Salvador Clusa, citat diverses vegades entre 1703 i 1711⁵, n'he trobat més informació: la primera dada apareix en un dels diaris esmentats abans, on signa un rebut per haver cobrat del rector diversos serveis religiosos. A més de les funcions com a mestre, habitualment assistia a missa, on ajudava en els cants: «me ha vingut ha cantar ab lo mestre de minyons»⁶.

També hi havia celebracions assenyalades que comptaven amb la presència dels alumnes que formaven un cor.

Un document⁷ signat pel mossèn Salvador Clusa palesa que intervenia en oficis religiosos:

«Desembre 31, any 1703. Jo lo baix firmant que tinc rebut del Rnt Fch Pujals y Blanch, rector d'Arbúcies, [...] per lo cantars d'ànimes 16 \$ y per fer bé la part Vuy als 12 d'abril 1703 també tinc rebut del sobre dit 2 # 8\$ per les hores dels pas del gall.

Jo, SALVADOR CLUSA, pre. mestre de minyons.»

El diari de mossèn Pujals, a partir del maig de 1707, esmenta més d'un mestre. Mossèn Clusa hi figura anomenat pel nom o bé com a «Mestre vell», i es parla d'un altre mestre de minyons sense especificar-ne el nom. A més, hi apareix un tercer, mossèn Joan Valls, presentat com a mestre de la casa del Roquer⁸, la qual cosa fa pensar que hem de considerar-lo com a particular. Trobem un altre cas en mossèn Salvi Guix, capellà que va fugir de Girona, l'any 1710, davant l'avenç dels francesos en terres del Principat i que es va posar al servei del senyor del Regàs fent de mestre dels seus fills⁹. En aquest cas trobem explícitament que era un mestre particular.

Referències aparegudes en el diari de mossèn Pujals que fonamenten les afirmacions anteriors:

«[...] Mocen Clusa y lo mestre an cantat» (14 de maig de 1707)
 [...]» «[...] mocen Joan Valls mestre de la casa lo Roquer me ha dit la missa matinal de (13 de juny 1707)

«[...] mocen Valls y mocen Clusa y lo mestre de minyons an cantat» (29 de juny de 1707)

«[...] mocen Clusa y lo mestre del senyor Roquer y lo mestre de minyons me han cantat [...]» (30 de juny de 1707)

«[...] mocen Joan Valls, mocen Salvador Clusa mestre vell, [...] y lo mestre» (8 d'octubre de 1707)
 Referència a un «Religiós Carmelita Calsat que sen anat de Girona per causa dels francesos» (15 de juny de 1710)

El mateix fent referència a «mocen Salvi» (18 de juny de 1710)

«[...] Mocen Salvi se es cadat al Regàs y si es cadat per mestre dels fills del senyor Salvador Regàs.» (2 de gener de 1711)

Sobre els minyons només menciona la seva participació en festivitats religioses. Crec interessant destacar la celebració de Santa Caterina, diada que durant molt de temps fou considerada la festa dels estudiants no solament a Arbúcies, sinó també a tot el Principat, tal com confirma el *Costumari català*, de Joan Amades.

«[...] lo mestre no a assistit, lo Religiós a cantat ab los minyons del estudi.» (23 d'abril, dissabte Sant i dia de Sant Jordi, de 1707)

«[...] lo offici de Sta Catharina per los minyons de estudi [...]» (25 de novembre de 1707)

«[...] no hem cantat [...] perquè los altres anys los minyons mai estaven quiets y sempre y avia contindas a la Iglesia.» (18 d'abril, divendres Sant, de 1710)

«[...] lo cantar de Santa Caterina per los minyons de estudi [...]» (25 de novembre de 1711)

L'acta del Comú de la vila de l'1 de novembre de 1714 reflecteix l'assumpció del sou del mestre per part del Consell. En ser la darrera acta del Comú que tracta un tema relacionat amb l'ensenyament, la transcripció íntegrament¹⁰:

«Die prima novembris 1714.

Convocada y congregada la univeristat y singulares personas de la vila y terme de Arbucias a hont per altres y semblants cosas se acostuma de congregar, en la qual convocatio y conragatio han entrevingut y son estats presents los honorables Francesch Torrent del Mas y Joseph Giralt, lo present y corrent any jurats Pau Ferrer, Anthoni Morer, Joan Pujato, Francesch Llahonart, Perer Torrent, Joan Fogarolas, Joseph Mollfulleda, Francesch Fontiguell, Francesn Panella, Joan Quadras, Francesch Pujals y Vilar, Pere Pares, Joseph Pirotillo, Thomas Verdaguer, Onofre Riera y Francesch Puig, tots del concell ordinari de dita vila, han conclos y deliberat arrendar tots los amoluments de la present universitat, acceptar la part del [...] que de dits emoluments se traura, se aja de pagar lo salari del mestre de dita vila de quibus.

Ita est Alexius Milans notary.»

Els efectes de la pèrdua de les llibertats nacionals en l'ensenyament

Després de la desfeta de 1714, s'inicià una lenta i progressiva imposició de l'espanyol en tots els àmbits començant, evidentment, per l'ensenyament. La legislació referent a educació, com la resta de la política del país, s'orientava cap a una visió absolutista i centralista. L'any 1717, Felip V redactà una *Carta del Rey a los Corregidores* per fer aplicar el decret de Nova planta on diu:

Pondrá el Corregidor mayor cuidado en introducir la lengua castellana, a cuyo fin dará las providencias más templadas y disimuladas para que se note el efecto sin que se note el cuidado.

Els inicis de la imposició foren més aviat subtils.

L'any 1768, Carles III d'Espanya va fer publicar una Reial cèdula que imposava la llengua castellana en un territori que no la tenia com a pròpia, fet que va suposar un pas més contra l'ús de la llengua catalana. L'objectiu era ben clar: *para que en todo el Reyno se actue y enseñe en lengua castellana*.

El punt setè deia:

Finalmente mando que la enseñanza de primeras Letras, Latinidad, y Retórica se haga en lengua castellana, generalmente, donde quiera que no se practique, cuidando de su cumplimiento las audiencias y justicias respectivas, recomendándose también por el mi consejo a los diocesanos, Universidades, y superiores regulares para su exacta observancia, y diligencia en extender el idioma general de la nación para su mayor armonía y enlace recíproco.

La història ha demostrat que l'harmonia no es pot aconseguir amb la imposició mitjançant la força davant la força de la raó.

La manca de documentació referent a l'escola fa difícil saber en quina llengua s'ensenyava a Arbúcies i fins a quin punt es complien les lleis dictades des de Madrid. Els pocs documents que s'han conservat d'àmbit civil i religiós datats a Arbúcies fan pensar que la implantació de l'espanyol hi trobà molta resistència. A les esglésies se seguia utilitzant el català al costat del llatí. L'any 1749, fou publicada una obra emblemàtica en el camp de l'ensenyament a les comarques de Girona; es tracta del volum primer de les *Instruccions per a l'ensenyança de minyons*, de mossèn Baldri Reixac, on afirma que «entre totes les llengües, la que amb més perfecció deuen saber els minyons és la llengua de sa pàtria¹¹».

També hi afegia –per aquest ordre– que convenia saber el llatí i l'espanyol i donava orientacions de com ensenyar-los. Reixac, en el seus llibres, a més de defensar l'ensenyament en català també va donar importància a l'educació del món rural i a l'educació de les noies, fet inhabitual en la societat del seu temps. No n'he trobat cap exemplar que fos utilitzat a Arbúcies, però és molt probable que fos conegut per algun dels mestres, ja que se'n van fer set edicions, i comptava amb l'aprovació del Bisbat de Girona. Sí trobem, en canvi, en el fons documental del Museu etnològic del Montseny una obra editada en català al segle XVIII: *Compendi breu de les quatre reglas generals de l'Arismetica practica*, l'autor de la qual fou un gironí, el prevere Francesc Ifern¹², mestre de l'Estudi major de Girona.

Respecte a l'ús del català en l'àmbit civil, conservem alguns documents, entre els quals citaré una procura del 1789 escrita en paper oficial i amb segell reial del que fou mestre a Arbúcies, Vicenç Trull, i signada pel notari Milans. Encara que no sigui un document escolar, ens informa que el mestre utilitzava el català en tractar assumptes privats¹³.

L'interès per augmentar el control sobre els mestres i centralitzar l'ensenyament queda palès en una *Real provisión*¹⁴ de 1771 de Carles III on es recollen i es generalitzaven costums anteriors i s'atorgaven privilegis reials als que haguessin obtingut el títol de mestre. Bàsicament, era una llei que contenia els requisits que calia complir per poder obtenir el títol de mestre: exàmens de doctrina, lectura, escriptura, càlcul i cal·ligrafia en diferents lletres; testimoniatges de vida, costums, *limpieza de sangre* i aprovació de l'expedient per la Germandat de Sant Cassià. No he trobat cap informació que confirmés que algun mestre d'Arbúcies seguís aquest procés. Sí, en canvi, n'hi ha de llicències d'ensenyament atorgades pel bisbat, que trobarem esmentades en les referències dels mestres als quals foren ator-

gades. Ja devia costar prou, en zones rurals, trobar persones amb formació suficient per accedir a la feina de mestre.

Fins al darrer terç de segle tenim molt poques dades documentals. Només conservem les referències de la llista de «mestres de noys» confeccionada per mossèn Banús. Els mestres citats durant aquests anys són: doctor Francesc Comas (1727); Salvador Pujals (1727); Anton Roca (1734); Josep Cortada (1738), del qual es fa constar que ensenyava gramàtica llatina; N. Casas (1755), i «El Rnt. Adjutori Puigdecenet Pbre» (1757)¹⁵.

De Joan Sanglans, el següent en la llista, en coneixem més dades. Era d'Arbúcies i apareix citat com a «mestre de noys» a l'any 1761¹⁶. El 1774, el bisbat li va concedir una llicència per ensenyar a l'estudi públic de Pineda¹⁷. Aquestes dades fan pensar que durant els anys anteriors potser impartí les seves classes a Arbúcies, però no consta cap autorització, la qual li fou donada en el moment que volgué ensenyar fora del seu municipi. Aquest fet abona la hipòtesi de l'historiador J. M. Marquès¹⁸:

«El nombre relativament reduït de llicències expedides fa pensar que la norma no es referia a tots els mestres. Tal vegada la llicència d'ensenyar la necessitaven només els que es proposaven exercir fora del seu poble d'origen, [...]»

A continuació tenim el doctor Andreu Palou, prevere de Sant Hipòlit de Voltregà. En l'Arxiu diocesà¹⁹ es menciona que va presentar-se a l'examen de capacitat davant un comissionat del bisbe i que fou aprovat i autoritzat per ensenyar a Arbúcies en 1772²⁰. L'esmentat prevere també fou documentat a l'any 1775 com a «mestre de noys²¹».

De Vicenç Trull, en conservem més dades: segons l'Arxiu diocesà²² era de Figueres i estava casat. Va ser autoritzat per exercir de mestre a Arbúcies, l'any 1782, i va plegar al 1801²³. Per tant, el seu període de docència arbucienc va ser relativament llarg –dinou anys. Sembla que no es dedicava exclusivament a exercir el magisteri, sinó que tenia a més algun negoci, cosa força freqüent en diverses èpoques per a poder complementar els ingressos familiars. Aquest fet li comportà algun conflicte amb els regidors i amb el senyor del Roquer. També figura en documents parroquials²⁴.

Un altre mestre, Eudald Gallifa, és citat al 1785²⁵, però no en sabem res més. Per tant, devia coincidir amb Trull, cosa possible, ja que un creixement de població –a Arbúcies, el 1787, hi havia 170 cases amb 944 habitants²⁶– va fer augmentar el nombre d'alumnes. Si no hagués estat així, també podria ser que l'hagués substituït durant un temps.

La societat arbucienca del temps del mestratge de Trull devia d'estar marcada per la situació política i econòmica d'aquells anys. Des de 1788 regnà Carles IV d'Espanya. A la veïna França es produí la Revolució de 1789. Les conseqüències es deixaren sentir aviat al Principat, per una banda amb la difusió de les noves idees, i, per l'altra, amb les intencions expansionistes del nou govern francès. De 1793 a 1795 es produí l'anomenada Guerra Gran contra França, que tornà a tenir com a escenari les terres catalanes i que, evidentment, afectà especialment les gironines.

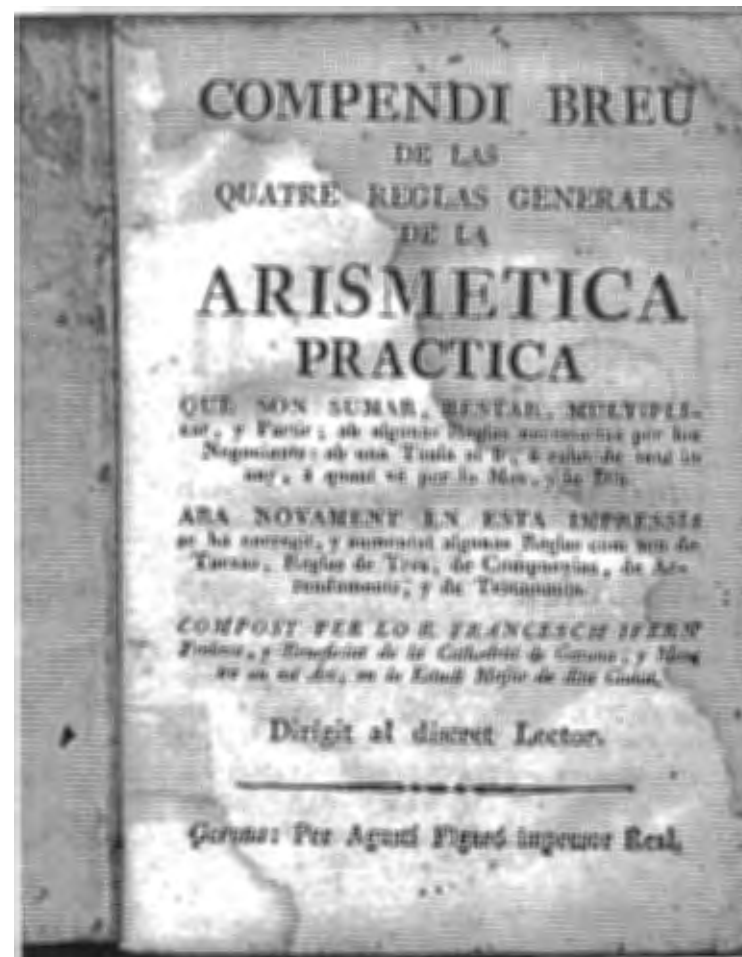
Arbúcies es mantenia predominantment agrícola, ramadera i forestal: vinya, conreus de cereals, fruiters, castanyers, etc. Al costat d'alguns grans propietaris, n'hi havia de petits, als quals el seu treball permetia una economia de subsistència amb certa especialització en algun cultiu concret²⁷. Els artesans, però, tenien una forta incidència en la vila. La indus-

trialització floreixent a Catalunya no arribà encara a Arbúcies, però es coneix l'existència d'una farga, l'any 1790, que fabricava planxes de coure per a fer calderes, i una rudimentària artesanía tèxtil: teixidors de diverses classes, cardadors i filadors²⁸.

Arribats a les darreries del segle XVIII, veiem que els intents de castellanització de l'escola no semblaven haver prosperat gaire. Hem d'entendre que l'espanyol era una matèria obligatòria, però que els ensenyants no oblidaven el català, ans el contrari, en partien. Respecte als continguts que s'impartien i a l'organització, poca cosa podem afegir al que comentàvem en el capítol anterior, a manca de noves dades. Segurament la inspecció, si és que n'hi havia, no era tan forta com en les zones urbanes. De fet, si el control continuava en mans de l'Església, segurament seguien la mateixa línia.

Però és evident que s'estava gestant un canvi important: la fi de l'antic règim, amb totes les conseqüències que comportà en l'àmbit de l'ensenyament. Els postulats de la Il·lustració s'estaven difonent arreu d'Europa.

Respecte a l'alumnat, es palesa un augment considerable de població que no es traduí en un augment proporcional del nombre de mestres. Hem de tenir en compte que, a Arbúcies, la baixa escolarització fou causada pel fet que hi havia molts nens que vivien en masies aïllades i l'escola només era a l'abast dels que vivien a l'entorn del nucli urbà.

Testimonis silenciosos del passat: els llibres escolars.

NOTES

- 1 Diari de mossèn Pujals conservat en l'Arxiu parroquial i transcrit per J. Illa.
- 2 Vegeu Illa, J., «El procés de formació d'una vila: Arbúcies.», p. 91, dins *Aixa*, n. 7, MeMGA, Arbúcies, 1995.
- 3 Llibre d'actes del Comú d'Arbúcies. Acta del 28-10-1714.
- 4 Llista de mossèn Banús. Escrit «Joseph Falip».
- 5 Ídem. Citat: «Rnt Salvador Clusa Pbr».
- 6 Diari de mossèn Pujals (1703 i 1707).
- 7 Rebut conservat en l'Arxiu parroquial amb el diari de mossèn Pujals. Transcripció de J. Illa.
- 8 Diari de mossèn Pujals (1707). Transcripció de J. Illa.
- 9 Diari de mossèn Pujals (1710-1711).
- 10 Llibre d'actes del Comú d'Arbúcies. Acta de l'1-11-1714. Transcripció de J. M. Rueda. El subratllat final és de l'autor.
- 11 Reixac, Baldiri, *Instruccions per a l'ensenyança de minyons*, p. 295, Prefaci a cura de Ll. Jou, Edició a cura de l'Associació protectora de l'ensenyança catalana, Barcelona, 1923.
– *Instruccions per a l'ensenyança de minyons*, vol. 2, Introducció a cura de S. Marquès i A. Rossich, Col·legi Universitari de Girona, Girona, 1981.
- 12 Ifern, Francesc, *Compendi breu de les quatre regles generals de l'Aritmètica practica*, Girona.
- 13 Procura conservada en l'Arxiu parroquial (1789).
- 14 El títol complet és: *Real provisión de Su Magestad y señores del Consejo, en que se prescribe los requisitos que han de concursar a las personas que se dediquen al magisterio de las Primeras letras y los que han de proceder para su examen, con lo demás que contiene*. Madrid, 1771.
- 15 Llista de mossèn Banús i notes finals adjuntes.
- 16 Llista de mossèn Banús.
- 17 Llicència per ensenyar en l'estudi públic de Pineda a favor de Joan Sanglas d'Arbúcies (5-6-1774) conservada en l'Arxiu diocesà de Girona.
- 18 Marquès, Josep M., «Escoles Gironines del S XVIII», p. 79, dins *Revista de Girona*, n. 87, 1979.
- 19 Llicència atorgada a Andreu Palou, prevere de Sant Hipòlit de Voltregà, per ensenyar a Arbúcies (14-4-1772) conservada en l'Arxiu diocesà de Girona.
- 20 Vegeu Marquès, Josep M., *Arbúcies Cristiana*, p. 56, Col. Sant Feliu, Eix Editorial, Girona, 1994.
- 21 Llista de mossèn Banús.
- 22 Llicència per ensenyar a Arbúcies atorgada a Vicenç Trull Falgueras (foli 122-5, 30-5-1782).
- 23 Vegeu Marquès, Josep M., *Arbúcies Cristiana*, p. 56.
- 24 Llista de mossèn Banús.
- 25 Ídem. Escrit «Eudal Gallifa».
- 26 Vegeu Llobet, S., op. cit., p. 369 i 452.
- 27 Vegeu Bover, Andreu, *Arbúcies. Estudi del medi i formes de vida (1743-1940)*, p. 57, Diputació de Girona, Col·lecció Botet i Sisó, n. 2, Girona, 1986.
- 28 Vegeu Zamora, Franciso de, *Diario de los viajes hechos en Cataluña*, Editorial Curial, Barcelona, 1973.

ORGANITZACIÓ ESTATAL DEL SISTEMA EDUCATIU (primera meitat del segle XIX)

*Tota facultat es desenvolupa pel senzill mitjà del seu ús;
la vida és qui desenvolupa. El cor es desenvolupa estimant;
l'esperit, pensant; les mans, treballant.*
J. E. PESTALOZZI (1746-1827)

Canvis en la situació social i política

Disposem de poques dades sobre els mestres d'Arbúcies durant la primera meitat del segle XIX. Tot i això, intentaré fer una reconstrucció a partir dels pocs documents existents i amb l'ajut dels fets històrics coneguts i del marc legal que es començà a definir a través de les lleis publicades des dels ministeris amb competències en educació, com és el cas del *Ministerio de fomento*.

L'inici del segle XIX no suposà gaire canvis locals. En l'àmbit polític general, els interessos estatals feren que els governants espanyols s'aliessin amb els francesos, cosa que més endavant provocà que es veiessin arrossegats a una guerra contra Anglaterra, que culminà amb la derrota de Trafalgar (1805). Aquest fet no afectà directament el Principat, però provocà una forta depressió econòmica, i l'ensenyament, com tots el serveis, se'n ressentí. Les arque municipals es trobaven buides a causa dels impostos, les dificultats productives i comercials. Les de l'estat, encara n'erem més.

Anys més tard, la situació encara no podia millorar. La veïna vila d'Hostalric fou assetjada per les tropes napoleòniques, l'any 1808, durant l'anomenada Guerra del francès. El gener de 1810, una trentena de cases de la vila d'Arbúcies foren incendiades pels francesos, i els seus habitants en marxaren i es refugiaren a les masies més amagades. Els vilatans van esperar a retornar mig any, fins que no veiaren passat el perill. L'ocupació francesa, en alguns indrets, s'allargà fins al 1814.

Mentre la sobirania espanyola es recuperava, les tensions polítiques es polaritzaren en dues posicions: una era l'absolutisme borbònic, encapçalat per Ferran VII, defensor de l'antic règim i del manteniment del poder de la noblesa; l'altra, el liberalisme, defensor de la revolució burgesa i dels postulats d'igualtat civil, llibertat personal, sobirania nacional, constitucionalitat, etc. Les Corts de Cadis de 1812, amb una representació de quinze diputats catalans, establiren el nou model d'organització. La seva vigència fou molt limitada, però fonamentaren canvis posteriors.

El títol IX de la Constitució, que es referia a la *Instrucción pública*, constava de sis articles, dels quals n'exposo els següents, perquè afecten o se centren en l'ensenyament primari:

Art 366.- En todos los pueblos de la Monarquía se estableceran escuelas de primeras letras, en las que

se enseñará a los niños a leer, escribir y contar, y el catecismo de la religión católica, que comprenderá también una breve exposición de las obligaciones civiles.

Art 368.- El plan general de enseñanza será uniforme en todo el reino, [...]

Art 369.- Habrá una dirección general de estudios, compuesta de personas de conocida instrucción, a cuyo cargo estará, bajo la autoridad del gobierno, la inspección de la enseñanza pública.

Podem veure que les intencions continuaven essent centralistes i unificadores. Els delegats catalans no defensaren prou la reivindicació de les llibertats que s'havien perdut un segle enrere.

També es palesa que els corrents de pensament polític influïts per la Il·lustració busquen una nova manera d'organitzar els estats. En conseqüència, l'eina prioritària per difondre les noves idees havia de ser l'escola, per la qual cosa impulsaren la seva sistematització des d'un marc civil. Però en les nostres terres, com a tot l'Estat espanyol, continuà tenint una forta implantació la visió religiosa, que fou incorporada en els continguts escolars.

Uns anys més tard, es promulgà un text legal que suposava la concreció de l'ideari de la Constitució: el *Reglamento general de instrucción pública*, aprovat per un decret de les Corts al 29 de juny de 1821. Succedí durant el període de govern dels liberals anomenat el Trienni liberal (1820-1823).

Va ser un text d'escassa vigència i no tingué temps d'implantar-se, però molts dels seus articles foren recollits per lleis posteriors que més endavant seran exposades.

L'Escola a principis de segle

L'Escola d'Arbúcies encara no disposava d'un edifici propi, com tampoc no en tenia cap l'Ajuntament. Segons documents de l'any 1808, ambdues institucions havien de compartir una sala en els baixos d'una casa del carrer Sant Jaume, número 13, avui anomenada can Taberna². Ja hem vist que al final del segle passat molts mestres ja no eren capellans, fet que justifica que no s'utilitzessin locals parroquials.

Els mestres documentats a Arbúcies durant aquests anys són els següents:

En primer lloc, trobem el nom de Lluçia Casacuberta, estudiant de Tona, mestre només durant el curs 1803-1804. Més endavant, el de Joan Ferrer.

Sembla que durant un temps hi hagué problemes per trobar una persona que volgués fer de mestre i que fins i tot algun curs no es pogué fer complet³. En no haver-hi fons municipals ni subvenció estatal, hi havia problemes per a mantenir una plaça de mestre. Durant bona part del segle anterior el mestre no havia estat un capellà i sovint havia de fer alguna altra activitat per a guanyar-se la vida. L'any 1807, tornava a haver-n'hi un: el reverend Joan Ferrer. Aleshores, es produí un conflicte entre l'Ajuntament, el rector mossèn Narcís Dòria i el mestre afectat. L'Ajuntament era partidari de retornar als costums de quan el mestre era sacerdot, ja que abaratia els costos i podia dedicar-se més a l'ensenyament. El rector, contràriament, no ho volia mantenir, perquè se li havia de donar allotjament en la residència dels capellans, acceptar-lo en la distribució de les almoines del «Bassí de les Ànimes» i

donar-li entrada en les funcions de l'Església per facilitar-li uns recursos addicionals a l'ensenyament. Entre els arguments que exposà en un document⁴ Salvador Duran, *regidor comisionado*, hi havia:

por este medio se proporciona y asegura la enseñanza Pública que es uno de los objetos más recomendables de la Religión, y de la Política y que otramete no se conseguiría [...] El Rdo Párroco debería ser el primero en procurar que el citado Maestro tenga asegurada subsistencia [...] la educación de la juventud forma sus costumbres según los principios de una sana moral [...] pasa (el mestre afectat) por clérigo residente en esta Iglesia de Arbúcies.

Seguidament s'esmenta un escrit de 1661 que diu: [...] *las limosnas se repartiran por Misas, entre todos [...]*.

Com podem llegir, hi ha una barreja d'arguments econòmics amb altres que podrien qualificar-se de pedagògics. Aquests darrers ens abonen la idea que la justificació i l'enfocament de l'ensenyament continuaven essent religiosos, però també que s'hi havia incorporat una visió cívica i política, d'acord amb les noves tendències.

Un altre mestre d'aquest període citat per mossèn Banús⁵ és Josep Canal (1813). No trobem cap altra cita fins al 1827, que s'esmenta el nom de N. Tubau. La informació més breu es refereix a un mestre del qual només en sabem el nom de pila: Agustí. Probablement recollí el nom de manera oral d'alguna persona que l'havia conegut però que no recordava ni l'any de la seva presència a Arbúcies.

La nova organització de l'estat. Fi de l'antic règim

Durant la dècada dels trenta, es consolidà l'ensorrament de l'antic règim i, amb la creació de partits polítics, s'establí un sistema de monarquia parlamentària. El principal problema que el Principat hagué de viure fou la Primera guerra carlina. El conflicte esclatà en morir Ferran VII. El seu germà Carles, amb el suport dels partidaris de la monarquia absoluta, s'oposà a la regència de M. Cristina i a la posterior coronació de la filla del rei, Isabel, quan tingués la majoria d'edat. Els carlins, contraris al liberalisme, defensaven un punt de vista tradicional, que era ben vist per alguns sectors de la societat catalana, principalment rurals, per la seva posició comprensiva respecte als furs catalans.

La burgesia triomfà amb el suport de la reina regent, que s'alià amb els liberals, els quals estaven dividits en conservadors (o moderats) i radicals (o progressistes). Van ser els anys de les lleis de desamortització dels béns eclesiàstics promulgades per Mendizábal (1837). L'any 1843, arribà a la majoria d'edat Isabel II, que regnà fins a l'adveniment de la Revolució de setembre de 1868, pròleg de la posterior Primera república federal. El conflicte més greu fou la Segona carlinada (1846-49), que tingué poca repercussió en la zona arbúciense.

Foren anys de predomini de governs moderats amb certa alternança dels progressistes. El pronunciament d'O'Donnell, que inicià el Bienni progressista (1854-56), fou ben rebut

pel consistori arbucienc, segons consta en les actes de l'Ajuntament⁶. Tanmateix, hem d'entendre que no hi havia unanimitat en els sectors socials de la vila, la qual no s'escapà de les accions de l'anomenat caciquisme.

El caciquisme es pot deduir per una denúncia conservada del llibre d'actes, on es fa referència a unes eleccions de *Concejales* al 1854 i s'esmenta que una persona del poble havia influït perquè es votessin determinades persones prometenent de suprimir la *Milicia nacional* i reduir el nombre de mestres a un de sol⁷. Aquest problema del nombre de mestres apareixerà esmentat una altra vegada més endavant.

Durant aquest període, el Principat estava en ple desenvolupament industrial, i s'originà un creixent moviment obrer, el qual patia unes condicions de treball penoses. Així mateix, en alguns aspectes també podem dir que la revolució industrial s'iniciava a Arbúcies. El diccionari estadístic de Madoz dels anys 1845-1850 recull les dades d'una fàbrica de la nostra vila que es dedicava a filats i retorts amb 960 fusos i on treballaven setze obreres, dos obrers i quatre nens⁸. No ens ha de sorprendre que hi hagués nens treballant en una fàbrica, perquè era una pràctica habitual que molts ho fessin en comptes d'anar a l'escola. Aquest fenomen no solament succeïa en el treball artesanal o industrial, sinó també en la ramaderia i l'agricultura.

Generalment, es desenvolupà la producció forestal lligada al castanyer i a la surera (rodells, fusta, suro...). El conreu de la vinya experimentà un creixement:

«A la Selva la vinya prosperà especialment en direcció a Arbúcies i arribà més enllà de l'altitud consentida per a la bona maduració del raïm⁹.»

També hi havia indústries serradores i tallers que construïen carros i tartanes¹⁰, encara que no es pot precisar des de quan. Amb l'arribada del ferrocarril a Hostalric, a principis de la dècada dels seixanta, i amb la construcció de la nova carretera d'Hostalric a Arbúcies —impulsada per Francesc Camprodon quan era diputat pel districte de Santa Coloma i inaugurada al gener de 1862—, milloraren considerablement les comunicacions, i la vila s'obrí més cap a l'eix Girona-Barcelona. Els dos pobles veïns només estaven a poc més d'una hora en carro. Això implicà grans avantatges econòmics (transport de productes forestals, nous mercats) i personals (facilitat de desplaçament).

Legislació

En general hi havia una gran inestabilitat política que es notava en la legislació en matèria d'educació. L'any 1836, Madrid promulgà un pla general d'instrucció pública i, el 1838, un reglament sobre les escoles públiques d'instrucció primària elemental¹¹. Aquest darrer implantava la visió moderada en matèria educativa. La dinàmica legislativa educativa mostrava, si més no, la importància que els governants donaven a la instrucció, fonamentats en algunes de les idees difoses per la Il·lustració que s'anaven consolidant.

Si aquesta norma mereix un qualificatiu és el de minuciosa, ja que regulà l'ensenyament

fins al mínim detall en 92 articles. Crec interessant detallar els apartats centrats en l'ensenyament públic primari, perquè són els que afectaven l'Escola d'Arbúcies. Més que una llei, en alguns punts, sembla un manual de com fer de mestre segons criteris d'aquell temps. Criteris que es devien anar complint a poc a poc i que han estat vigents durant molts anys. Alguns acords i fets municipals i escolars posteriors es fonamenten en articles apareguts en aquesta llei.

Respecte a les assignatures i a la llengua vehicular, assistim a la consolidació de l'obligació d'ensenyar en espanyol i a l'arraconament oficial del català. De fet, ja hem anat trobant, en el transcurs del segle, indicadors que confirmen una situació lingüística molt diferent de la d'abans. El grau de castellanització local és molt palès: noms castellanitzats, actes oficials en espanyol, etc. Del segle XIX només trobem alguns documents parroquials escrits en català. La llengua, doncs, estava centrada obligatòriament en la lectura, escriptura, gramàtica i ortografia castellanès. A més, era obligat a totes les escoles l'ensenyament dels principis de religió i moral i l'ensenyament de les quatre regles. D'altra banda, en les escoles on els ajuntaments tinguessin mitjans es podia ensenyar nocions d'aritmètica, rudiments de geometria, nocions de geografia, història d'Espanya i dibuix lineal.

Aquest reglament sostenia que les despeses de l'escola i sou del mestre anaven a càrrec de l'Ajuntament. La gestió de l'Ajuntament havia de comptar amb l'assessorament d'una *comisión local*, que intervenia en els nomenaments, en l'establiment de períodes de vacances segons les necessitats laborals agràries —no hi havia un període de vacances comú per a totes les escoles—, controlava la metodologia emprada i donava el vistiplau als llibres escollits pel mestre.

Especificava com s'havia de fer l'organització del local i la distribució del mobiliari i dels estris. Regulava l'organització i control de l'alumnat, el llibre de matrícula, els dies lectius i festius i els horaris d'ensenyament. Els alumnes podien ser admesos entre els sis i dotze anys, però el marge es podia ampliar si les *comisiones locales* ho autoritzaven. No feia cap esment d'obligatorietat ni de gratuïtat.

Art 4º En la sala o pieza de la escuela y á la vista de los niños habrá una imagen de Jesucristo Señor nuestro.

Art 5º La mesa del maestro estará colocada al frente de los discípulos, y de manera que pueda ver todas las clases y cuanto pase en la escuela. Convendrá que las mesas de escribir sean largas y estrechas [...] con la conveniente inclinación para que los niños puedan trabajar sin incomodidad, evitando en cuanto pueda servirse de mesas anchas en que se coloquen niños por ambos lados, por la mayor dificultad de vigilarlos. A distancias proporcionadas sobre la parte superior de las mesas se fijarán tinteros de modo que uno de ellos pueda servir para dos discípulos.

Art 6º El maestro colocará en las paredes de la sala carteles donde estén escritos en letras grandes los principales deberes de los niños [...] el abecedario, tablas de multiplicación, pesos y medidas.

Art 13º La admisión de los niños se verificará en los ocho primeros días de los meses de Enero, Abril, Julio y Octubre;

Art 16º duraran los ejercicios de escuela tres horas por la mañana y tres por la tarde en todo tiempo, excepto las tardes de canícula (període estiuenc) en que podran ser de dos horas, ó de una, á juicio de la respectiva comisión de escuela.

També explicava com s'havien d'organitzar les escoles unitàries i que els alumnes grans avançats havien de fer d'ajudants del mestre.

Així mateix, regulava diverses normes i hàbits d'higiene, ordre i conducta, així com premis i estratègies per tal de mantenir l'ordre. Els càstigs corporals devien ser freqüents, ja que esmenta alternatives per evitar-los. El reglament disciplinari arribava a admetre l'expulsió d'alumnes si hi havia l'aprovació del Consell local.

També establia un sistema d'anotacions dels progressos (en podríem dir l'origen de les notes) per a premiar els alumnes que s'ho mereixessin.

Art 17. El maestro elegirá entre los discípulos más aplicados, inteligentes y adelantados, el número de ayudantes que juzgue necesarios para que le auxilien en los ejercicios de las diferentes clases. Estos ayudantes serán nombrados á presencia de los demás discípulos, haciéndoles entender que estos nombramientos son una recompensa debida al mérito.

Art 18. Los libros, muestras y cuadernos deberán estar preparados, y las plumas cortadas antes de entrar los niños en la escuela; concurriendo los ayudantes media hora antes que los demás, con el fin de auxiliar al maestro en cuanto fuese preciso.

Art 19. Según vayan entrando los discípulos se presentarán á saludar al maestro [...].

Art 20. Antes de comenzarse los ejercicios examinará el maestro si están presentes todos los discípulos pasando lista general [...].

Art 21. Examinará también el maestro si los niños se presentan en la escuela con el debido aseo, procurando que se conserven limpios [...].

Art 22. No se admitirá en la escuela ningún niño que se presente con erupciones sin que preceda certificación de facultativo que acredite no ser contagiosas.

Art 27. El maestro deberá excitar una saludable emulación entre los discípulos, encaminada á su mejor conducta y mayor aplicación, con el fin que adquieran buenos hábitos morales y aprovechen la enseñanza; mas no prodigará las recompensas, para evitar que éstas pierdan su estimación [...].

Art 33. En la imposición de castigos procurará el maestro evitar la repetición de unos mismos castigos venga á ser causa de que el niño castigado pierda la vergüenza. Por consiguiente, cuidará de variarlos, acomodándolos al carácter individual de los discípulos, sin faltar nunca á la justicia.

Art 34. Entre los diferentes medios que puede emplear el maestro para evitar los castigos corporales aflictivos, deberán ser los más comunes: Hacer leer al discípulo en alta voz la máxima moral que haya violado. Colocarle en sitio separado, á la vista de todos, de piés ó de rodillas, por media ó una hora, ó más. Retenerle en la escuela por algún tiempo, después que hayan salido los demás, con las debidas precauciones, y dando noticia a los padres de la determinación y el motivo [...].

Especificava unes normes per a la instrucció religiosa i moral. S'hi havia de dedicar una estona cada dia i especialment l'horari dels dissabtes.

Art 39. Habrá lección corta, pero diaria, de doctrina cristiana [...].

Art 40. Cada tercer día por la mañana o por la tarde, concluida la oración con que se da principio á los ejercicios de la escuela, colocados los niños en sus respectivos asientos, se destinará un cuarto de hora á que algún discípulo adelantado lea en voz alta un capítulo de la escritura sagrada [...] haciendo el maestro las explicaciones ó aplicaciones que le dicten su instrucción y prudencia.

Art 42. En los pueblos donde haya la loable costumbre de que los niños vayan con el maestro á misa parroquial los domingos, se conservará, y donde no la hubiere, procuraran introducirla los maestros y las comisiones respectivas.

Art 49. Los maestros procurarán muy particularmente merecer y obtener, por cuantos medios les dicte su prudencia, el respeto afectuoso de los discípulos, tan distante de temor servil, como de sobrada confianza.

Reglamentava una metodologia per a l'ensenyament de les diverses assignatures, l'agrupament d'alumnes en seccions, el nivell per a cada matèria que havia d'assolir cada secció i

Testimonis silenciosos del passat: els llibres escolars. Any 1915.

donava instruccions per a l'elecció de llibres de text per part del mestre amb l'aprovació de la *Comisión local*.

Esmentava estratègies per estimular el treball dels alumnes i sistemes per a la correcció d'exercicis. Establia exàmens periòdics interns i exàmens generals públics amb presència de les autoritats de l'Ajuntament i dels membres de la *Comisión local* i instava a l'adjudicació de premis en vista a la promoció dels alumnes.

Art 50. Los maestros [...] podran adoptar el método conocido con el nombre de simultáneo, modificado según pareciere; el de enseñanza mútua donde fuere aplicable ó preferido; ó una combinación de las dos anteriores, abandonando la práctica del individual donde existiere.

Art 53. [...] convendrá que todos los niños de una escuela estén distribuidos en tres divisiones principales, en razón de su edad é instrucción, y de los objetos de enseñanza en que van á ocuparse.

Art 54. Los niños de 6 á 8 años deberán formar la primera división; los de 8 á 10 la segunda, y los de 10 años arriba la tercera. [...]

Art 57. Como la clase pobre se ve frecuentemente obligada á sacar á sus hijos de la escuela demasiado pronto, procurarán los maestros promover especialmente los adelantamientos de esta segunda división, á fin de que los niños de 10 años, precisados á dejar la escuela, puedan aumentar por sí, ó conservar al menos con pequeño esfuerzo lo que hubieran aprendido.

Art 63. Mientras que el maestro esté empleado en la lección de los discípulos de una sección, deberán ocuparse los demás en sus respectivas tareas, conforme á la máxima de enseñanza de que todo maestro público debe arreglar los ejercicios de su escuela y la distribución del tiempo de modo que ningún niño esté jamás ocioso.

Art 64 a 85. Colocados en semicírculo los niños de la sección por el orden que tenían en la lección anterior, comenzará el primero. [...] Cuando un discípulo se equivoque ó lea mal le corregirá el inmediato y si éste no supiera, el que siga. El discípulo que corrija ocupará el puesto del primero que se equivocó. El maestro sólo corregirá cuando no haya algun discípulo de la sección que sepa hacerlo [...] Si el maestro observare falta de atención en alguno, deberá interrumpir el orden, y hacer que continúe leyendo el que no atendía. Se corregirán los discípulos unos á otros, ganando y perdiendo puestos, en aritmética —como en las demás enseñanzas.

Art 84. Cuidaran mucho los maestros de ejercitar á los discípulos en el cálculo mental [...] por las conocidas ventajas de esta práctica.

Art 86. Además de los exámenes privados, semanales y mensuales, habrá examen general y público dos veces al año por Junio y Diciembre.

Art 90. Se adjudicarán por la comisión que preside, los premios si los hubiere, y de todos modos se formará una lista de mérito, [...]

La llei estava pensada en funció de l'alumnat masculí. Al final, un únic article que parla de l'ensenyament de les nenes és una mostra evident de la poca consideració que es tenia per la seva educació i del paper secundari que tenien assignat en la societat. No obstant això, no deixava de ser un primer pas respecte a la situació anterior, en què pràcticament tenien vetat qualsevol accés a institucions d'instrucció pública. Finalment, el darrer article establia que les disposicions reglamentades fossin comunes a les escoles de nenes, adaptades —deia— al sexe.

Art 92. Las disposiciones de este reglamento serán comunes á las escuelas de niñas en cuanto les sean aplicables, sin perjudicar á las labores propias de su sexo.

Mestres

Joan Bosch

Tornant a la relació de mestres, trobem el nom de Joan Bosch. El cens parroquial dels anys 1827-1828, fet per mossèn Joan Sarriera, revela que al carrer del Vern número 8 hi vivia Joan Bosch, que era mestre. Era natural de Sant Julià de Vilatorrada i «fou Mestre fins a la instal·lació del nou plan de Estudis en que se exigiren als mestres determinades condicions y lo govern de la Nació se reservà los nombraments [...] morí als setanta dos anys, Abril 1859, deixant nombrosa descendència¹².»

Veiem, per tant, que fou una persona que exercí durant molts anys a Arbúcies, un total de trenta-tres, ja que he calculat que va iniciar el seu mestratge a l'any 1826, la qual cosa fa pensar que segurament deixà la seva empremta personal sobre diverses promocions de nens arbuciençs.

A partir de l'any 1842 tornem a tenir actes de l'Ajuntament de la vila. S'hi recull de manera regular informació de l'escola, que ens ajuda a reconstruir bona part de la situació i l'evolució de l'ensenyament i dels mestres.

La primera cita que es conserva en un llibre d'actes municipal data de l'any 1851 i fa referència als pagaments que l'Ajuntament havia de satisfer, els anys 1848 i 1849, en concepte de despeses per a pagament dels honoraris del mestre.

Hi consta que en aquest període el mestre, que també feia les funcions de secretari, havia rebut la quantitat de 3.460 rals cada any per les dues feines¹³. Les signatures de les mateixes actes¹⁴ i les partides assignades en els estats de comptes com a pagaments al secretari¹⁵ confirmen que Joan Bosch també feia funcions de secretari.

L'any 1853, es plantejà durant una visita d'un inspector el fet de dotar d'un mestre més l'escola de nens, ja que el professor titular, Joan Bosch, era una persona d'avançada edat. Aquesta decisió, que en principi havia de ser positiva, ocasionà conflictes durant alguns anys, perquè al mestre titular fins aleshores se li va rebaixar la dotació anual a 2.000 rals i, en canvi, el nou mestre nomenat en cobrava 5.000. Uns mesos després, ja en 1854 (primer de l'anomenat Bienni progressista), es va voler esmenar la decisió presa en presència de l'inspector, quan, segons s'expressa literalment, *reinaba en España el más detestable despotismo*¹⁶. Però sembla que qualsevol derogació o modificació havia de comptar amb l'aprovació del *Gobierno superior*. Els motius apuntats per a rectificar van ser dos:

Un de justícia referent a la persona perjudicada: *lo más regular y menos ofensivo a los derechos legítimamente adquiridos era procederle un ayudante y que no él descendiera a aquella clase*¹⁷. Fet que resultava humiliant després de vint-i-vuit anys de docència¹⁸.

L'altre que es considerava que per a una localitat com Arbúcies no s'havia de pagar 7.000 rals anuals en concepte de sous de mestres: *se discutió si este común está legítimamente obligado a satisfacer la exorbitante cantidad de 5.000 reales anuales [...]*. Cobrats pel nou mestre nomenat, Joan Clarà; *y además la cantidad de 2.000 reales [...]* per a l'ajudant¹⁹.

Per remarcar la importància del conflicte, cal esmentar que només l'acta del 21 d'agost

ocupa una extensió de cinc planes i mitja tractant aquest tema, les quals cal afegir a altres d'anteriors.

El conflicte podia resoldre's després que l'Ajuntament es reunís a finals d'any *para deliberar sobre las muchas quejas que casi la población entera hace de resultas del acuerdo [...] fent referència a l'acord pres al 29 d'agost de 1853. Queda palès, doncs, que els arbuciençs es van manifestar a favor de Joan Bosch i a favor de buscar-li una solució digna. Finalment, i tenint en compte l'edat del mestre, consta que el consistori ha acordado y determinado suspender del destino de tal Ayudante al mencionado Bosch por lo que se dará por cesante en el día 1º de Enero del venidero año 1855*²⁰.

Hem d'entendre això com a una jubilació forçosa? Doncs no. Va haver canvis en l'Ajuntament i l'acord no es va complir, ja que en trobem un altre de març de 1857 on consta que el referit Bosch encara feia d'ajudant del mestre titular i se li pagaven 2.000 rals. Finalment, es prengué la decisió que en cas de morir o restar inútil *esta escuela quedará a cargo de un solo profesor sin ayudante*²¹, fet que empitjorava la situació de l'ensenyament dels nens.

Joan Clarà

Joan Clarà va ocupar la plaça de titular a l'any 1854 i visqué la problemàtica del mestre Bosch des d'un altre punt de vista. Va ser nomenat per l'Ajuntament, després d'haver estat escollit d'una terna presentada tal i com determinava la llei²². Clarà fou anomenat com a *maestro de instrucción primaria elemental*. Però també consta que se li va dir que ampliés, dintre de les seves possibilitats, la instrucció fins a impartir un grau superior, ja que l'escola tenia una dotació més gran que la dotació que reglamentàriament²³ li corresponia. Abans de l'any 1856 deixà la plaça i passà a ser mestre a Santa Coloma de Farners²⁴.

Vicenç Roure Armadà

Va néixer a Besalú, el 17 de gener de 1833. Vingué a Arbúcies quan tenia vint-i-tres anys i fou nomenat la vigília de Nadal de 1856, la qual cosa li suposà obtenir la plaça de mestre en propietat. Seguint el procediment regulat per la llei, fou escollit d'entre una terna de professors aspirants gràcies als mèrits que havia demostrat després d'haver ensenyat a l'escola de la vila una temporada com a interf²⁵. Segons el que s'acostumava, va prendre possessió del seu destí de professor en el marc d'un acte solemne, en presència de les autoritats locals i dels seus deixebles. El seu sou era de 5.000 rals anuals, quantitat en la qual s'incloïa els ingressos de les mensualitats dels alumnes de famílies que podien pagar la quota. Es dedueix que la diferència havia d'anar a càrrec de l'Ajuntament en concepte de retribució per ensenyar els alumnes pobres, els quals no havien de pagar res²⁶.

En el Padró parroquial datat al 8 de gener de 1867, consta que el professor Vicenç Roure tenia el seu domicili al carrer de la Rectoria vella o carrer Estret número 1, que estava casat i que tenia una filla de cinc anys d'edat. Va dedicar-se onze anys a l'ensenyament a Arbú-

cies. Poc temps després, va anar a viure i exercir a Palafrugell, d'on era la seva muller. Els historiadors palafrugellencs comenten d'ell que

«Va lluitar per al millorament general de l'escola pública, i per a unes millors condicions laborals del professorat [...] Li preocupava especialment el tema del magisteri públic en zones rurals, i les precàries condicions que havien de suportar els seus companys de professió [...] Va vincular l'escola pública amb els centres obrers de Palafrugell, [...] de manera que aquells que ja no anaven a l'escola prosseguissin amb la seva instrucció [...] Era un home afable i bondadós que es va guanyar la simpatia de tothom qui el coneixia [...] La Junta provincial li va proposar ingressar a l'orde d'Alfons XII²⁷.»

Aquest darrer punt, com a reconeixement de la seva tasca. Va escriure articles a la revista d'educació *El defensor del Magisterio* i en diaris de l'època. Es jubilà a l'edat de 74 anys i morí l'1 d'octubre de 1922.

De l'empenta i compromís que devia tenir durant la seva estada arbucienca, en conservem una referència:

«En lo temps del Mestre Vicenç Roure se edificá de nova planta lo Estudi dels Noys en lo carrer del Estenedor á lo que cooperá mol eficazment lo dit Mestre ab sas gestions y adelanto pecuniari²⁸.»

Dos aspectes cal aprofundir durant el temps de mestratge de Vicenç Roure a Arbúcies: d'abast general, la implantació de la *Ley Moyano*, i, d'abast local, la construcció de l'estudi de noies esmentat.

La dita Ley Moyano

L'any 1857, es promulgà aquesta coneguda llei²⁹, que prengué el nom del seu impulsor, Claudio Moyano Samaniego, ministre espanyol de foment en diversos governs del temps d'Isabel II. Era una persona d'idees relativament avançades que evolucionà cap a un liberalisme moderat. Feia temps que es gestaven canvis i projectes de reforma de l'ensenyament. El país passava per un període de recuperació econòmica. Els moderats governaren gairebé sempre, amb excepció del Bienni progressista (1854-1856). El 9 de setembre de 1857, es decretà la *Ley de instrucción pública*, la qual tingué vigència, sense gaire canvis, fins al final de la Segona república. Fou, per tant, una llei moderada que incorporà alguns elements de progrés. Aquesta extensa llei regulà l'ensenyament mitjançant 307 articles.

El principal aspecte positiu fou que establí un període d'ensenyament obligatori i gratuït per als nens de sis a nou anys. Així mateix, cal considerar un gran avenç l'estructuració del sistema i l'impuls per al millorament de les condicions escolars. Adreçà l'educació als dos sexes, encara que, d'acord amb la mentalitat de l'època, mantingué l'educació de les nenes diferenciada de la dels nens, tot i que es produí un progrés pel fet d'integrar-la en l'estructura general.

Com a aspecte negatiu, des d'un punt de vista català, destacarem que es refermà la centralització i l'arraconament de la nostra llengua i la nostra cultura en l'ensenyament oficial.

La següent exposició és un extracte dels aspectes que van incidir en l'ensenyament arbutiu tenint en compte les seves característiques.

Les assignatures de l'ensenyament primari elemental, relacionades tal i com foren esmentades, eren: doctrina cristiana i nocions d'història sagrada; lectura; escriptura; principis de gramàtica castellana i ortografia; principis d'aritmètica, amb el sistema legal de mesures, pesos i monedes —es pretenia anar introduint el sistema mètric decimal—, i breus nocions d'agricultura. Deixaven la indústria i el comerç en funció de les localitats.

Les assignatures de l'ensenyament primari superior eren les mateixes que les elementals, però s'hi afegien: principis de geometria, de dibuix lineal i d'agrimensura; rudiments d'història i geografia, especialment d'Espanya, i nocions generals de física i d'història natural adaptades a les necessitats més comunes de la vida.

Però en l'ensenyament de les nenes hi havia algunes modificacions. No havien d'estudiar agricultura, indústria i comerç, geometria, dibuix lineal, agrimensura, física i història natural. Se substituïen per *Labores propias del sexo*, *Elementos de Dibujo aplicado a las mismas labores* i *Ligeras nociones de Higiene doméstica*.

La *Ley de instrucción pública* establí l'ensenyament elemental obligatori per a tota la població infantil entre els sis i nou anys. Les autoritats locals havien de vetllar per al seu compliment.

També establia la gratuïtat de l'ensenyament elemental en centres públics, però no d'una manera generalitzada, sinó que només s'aplicava als alumnes de famílies que acreditessin que no podien pagar la quota.

Per a facilitar el control estatal, decretà que totes les assignatures havien de ser estudiades mitjançant llibres de text aprovats pel govern de Madrid, excepte el catecisme, que havia de ser aprovat pels bisbes.

Definia com a escoles públiques d'ensenyament primari les sostingudes totalment o en part per fons públics i especificava que en els pressupostos municipals s'havien de consignar les despeses necessàries i en els pressupostos generals de l'estat una partida per ajudar als pobles que no poguessin assumir-les.

L'article 101 establia que els pobles amb més de 2.000 habitants i menys de 4.000 havien de tenir dues escoles de nens i dues de nenes. L'any 1860, la població arbucienca era de 3.340 habitants, però solament disposava d'una escola per a cada sexe. La població disseminada no tenia facilitats per assistir-hi. Més endavant es creà l'escola rural de Joanet, però els altres veïnats no tingueren possibilitats fins al segle següent, com anirem veient.

La llei regulava amb més rigor la titulació que es requeria als mestres públics —també anomenats oficials— i ordenava que hi hagués una escola normal per a formació a cada capital de província. També regulava les condicions d'accés del professorat oficial.

L'exercici del professorat públic era compatible amb altres activitats privades, sempre que no perjudicessin el compliment de l'ensenyament assignat. Si es volien donar classes particulars o exercir en algun establiment privat, calia llicència de Madrid.

Fixaba el sou dels mestres públics segons el nivell impartit en les escoles i segons el nombre d'habitants de la localitat. D'acord amb el nombre d'habitants d'Arbúcies, li corresponien 4.400 rals. Les mestres patien discriminació econòmica, ja que, en igualtat de condicions, cobraven una tercera part menys de l'establert per als homes.

S'havia de dotar els mestres de casa-habitació. A més del sou fix, els mestres podien rebre altres retribucions d'alguns nens, sempre sota el control de les juntes locals i provincials.

Les *juntas locales de instrucción pública*, d'àmbit municipal, eren formades per l'alcalde, un regidor, un eclesiàstic i tres o més parets de família. Les seves funcions eren de controlar les escoles i tenir informades les autoritats provincials, de promoure millores en els centres de la seva competència i de vigilar la seva administració econòmica.

A mesura que passaren els anys, s'anà implantant progressivament el model d'ensenyament impulsat per la llei Moyano juntament amb molts dels punts del reglament de l'any 1838.

Primera mestra de l'Escola pública de nenes

La primera referència en una acta municipal sobre una mestra i una escola de nenes data de l'any 1860³⁰, que s'aprovà destinar un pressupost de 2.934 rals com a *dotación de la Maestra*, que eren poc més de les dues tercers parts dels 3.700 rals destinats als mestres, segons indicava la llei que hem esmentat anteriorment. La mateixa acta consigna 1.457 rals i 11 cèntims per a despeses de les escoles (en plural, sense diferenciar). Es comprova l'existència d'una escola de nenes per una altra acta de l'any 1863 escrita després d'una visita de l'inspector³¹. No conservem cap altra acta que en faci referència fins a l'any 1869. S'hi esmenta *doña Josepa Berenguer*, una germana carmelita de la caritat, com a mestra titular de l'Escola pública de nenes. Josepa Berenguer havia obtingut, per tant, la plaça per mitjà d'oposicions. Posteriorment, confirmarem aquest fet i que aquesta escola es trobava situada en l'edifici de l'Hospital i era portada per les monges Vedrunes. No es pot determinar del cert si aquesta situació ja es produí en fundar la mare Joaquina de Vedruna la comunitat d'Arbúcies en 1845. El que sí podem afirmar és que abans d'aquesta data no hi havia cap institució escolar per a les nenes.

Les noves escoles públiques per a nens

A partir de l'any 1860 es començà a parlar de les mancances d'espai i de la necessitat d'un nou edifici escolar destinat als nens. En una acta de la *Junta local de primera enseñanza*, reunida amb motiu d'una visita de l'inspector, consta que aquest va exposar que el local destinat en aquell temps com a escola pública de nens era de dimensions insuficients per l'alumnat:

[...] expuso que el local destinado actualmente para la escuela pública de niños de esta villa, que acababa de visitar, resulta insuficiente por sus cortas dimensiones para contener el crecido número de niños que a él concurren a recibir enseñanza cuyo inconveniente, además de favorecer poco el desarrollo fisi

co de los alumnos, les impedía en sus trabajos escolares, y por consiguiente, entorpecía la instrucción y buen régimen de los mismos, [...] en cuya atención pidió a esta corporación procurase por los medios que están a su mano que se proporcione por quien corresponde para la expresada escuela otro edificio capaz y que reúna mejores cualidades³².

Finalment, l'inspector instava l'Ajuntament perquè procurés els mitjans per construir un altre edifici amb més capacitat i més bones qualitats. Arran de l'informe d'inspecció, es van fer les gestions per a construir-lo i es van sol·licitar subvencions estatals i recollir diners per subscripció voluntària entre els contribuents. El mestre Vicenç Roure segurament tingué un paper important en les gestions, segons la nota escrita que ens va deixar mossèn Banús i que ja hem esmentat abans.

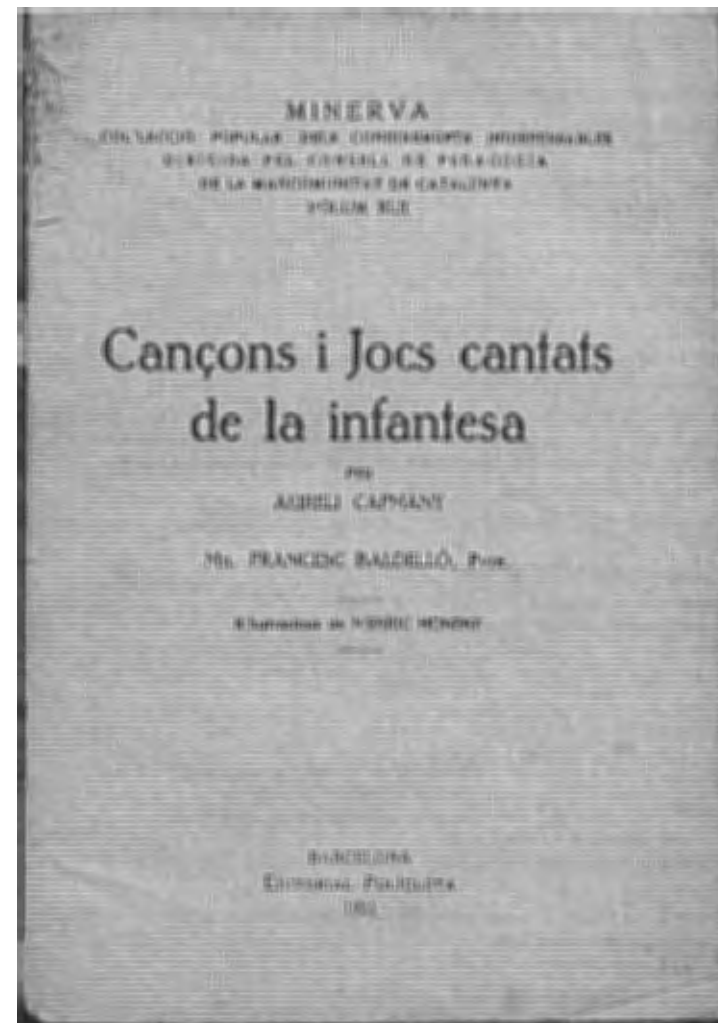
El terreny que havia d'ocupar l'escola no va suposar cap despesa, ja que va ser una donació o cessió de M. Dolors Pasqual, vídua de Roquer, que segons consta

[...] ha ofrecido otorgar a esta población al objeto de construir una escuela de niños y habitación para el maestro.

El terreny tenia una superfície de 18.800 pams quadrats i es trobava situat als afores del poble *en un paraje sano, de buenas luces y apartado de concurrencia y distracciones³³.*

Era al carrer de l'Estenedor, on ara hi ha la caserna de la *guardia civil*.

La construcció de l'escola fou adjudicada a Carles Lambert de Roquer i costà, segons quedà reflectit en el llibre de comptes, 36.869,38 rals (*reales vellon*). Tenint en compte que es va establir la pesseta amb un de valor quatre rals, va costar 9.217,34 pessetes, en un temps que els paletes que hi van treballar guanyaven 3 pessetes al dia (12 rals). Les obres d'adequació dels terrenys començaren al novembre del 1864, i l'edifici fou acabat a l'agost de 1865³⁴.

Testimonis silenciosos del passat: els llibres escolars. Any 1923.

NOTES

1 Vegeu Illa, Joan, «El procés de formació d'una vila: Arbúcies», p. 91-92, dins *Aixa*, n. 7.

2 Vegeu Illa, J., op. cit., p. 91.

3 Vegeu Marquès, Josep M., *Arbúcies Cristiana*, p. 56.

4 Document de l'Arxiu parroquial titulat: *Disputas entre Rnt Rector Narcís Doria contra l'Ajuntament y Obrers sobre pretensions de estos en la distribució del Bassí de Animas, y entrada del Mestre en les funcions de la Iglesia* (1807).

5 Llista de mossèn Banús. Escriu «Joseph Canal».

6 Llibre d'acords de l'Ajuntament (31-7-1854).

7 Ídem (24-9-1854).

8 Madoz, Pascual, *Diccionario Geográfico Estadístico de España (1845-1850)*.

9 Vegeu Reglà, J. i altres, *Història de Catalunya*, p. 268, vol. 2, Editorial Aedos, Barcelona, 1972.

10 Vegeu Llobet, S., op. cit., p. 323.

11 Vegeu Mec, *Historia de la Educación en España*, vol. 2, Ed. Ministerio educación y ciencia, Madrid, 1985, i Ferrer, P., *Tratado de la legislación de Primera Enseñanza*, De Hernando, décima edición, Madrid, 1906. Manual procedent del fons de llibres antics de l'Escola pública Doctor Carulla destinat als mestres.

12 Llista de mossèn Banús i notes finals.

13 Llibre d'acords de l'Ajuntament (25-6-1851). Textualment diu: *Pagado al maestro i Srio según nueve recibos 3460 reales*. És a dir, 865 pessetes.

14 Llibre d'acords de l'Ajuntament (24-9-1854).

15 Llibre d'acords de l'Ajuntament, actes d'estat de comptes de 1852 i 1853.

16 Llibre d'acords de l'Ajuntament (21-8-1854).

17 Ídem (26-3-1854).

18 Ídem (21-8-1854).

19 Ídem (21-8-1854).

20 Ídem (10-12-1854).

21 Ídem (12-3-1857).

22 Ídem (23-4-1854).

23 Ídem (2-6-1854).

24 Llista de mossèn Banús, en les notes finals.

25 Llibre d'acords de l'Ajuntament (24-12-1856).

26 Ídem (12-3-1857).

27 Vegeu Busquets, J. i Molero, J., *L'ensenyament a Palafrugell*, Quaderns de Palafrugell, 1993.

28 Llista de mossèn Banús. Notes finals.

29 Ídem, nota 10.

30 Llibre d'actes de l'Ajuntament (6-4-1860).

31 Ídem (25-6-1863).

32 Llibre de la Junta local de primera enseñanza i actes de l'Ajuntament (25-6-1860).

33 Llibre d'actes de l'Ajuntament (28-6-64).

34 Llibre de comptes del Roquer (1864-1865). Despeses desglossades i detallades.

El mestre Vicenç Roure Armadà exercí a Arbúcies entre 1856 i 1867.

A sota, grup d'alumnes i els seus mestres en temps de Francisco Chavarria (1904) davant l'antic edifici de les *escuelas nacionales* del carrer de l'Estenedor.

Inauguració de les escoles estatals, el 24 de setembre de 1916, en el marc de l'Aplec de la Capella, que fou molt concorregut. Hi assistiren el metge Carulla, el bisbe de Girona, l'inspector d'ensenyament Ibarz, el regidor municipal d'ensenyament Josep Pol amb els membres de l'Ajuntament i els mestres Bosom, Santaló i Carme Creus.

A sota, façana de llevant de les antigues escoles del passeig del Doctor Carulla, a la inauguració de les quals es refereix la il·lustració precedent.

Esquerra, el metge Carulla Margenat, impulsor de la construcció de les escoles estatals d'Arbúcies.

A la dreta, el mestre Pau Bosom Vila (Puigcerdà, 1891-Arbúcies, 1967) amb la seva esposa, l'any 1961.

Grup d'alumnes de l'Escola parroquial Sant Lluís amb llurs professors. A la dreta, mossèn Ramon Pagès, i a l'esquerra, el senyor Emili Llorella.

A dalt, grup de nens de diverses edats davant la façana de ponent de les escoles del passeig del Doctor Carulla, a finals dels anys 20.

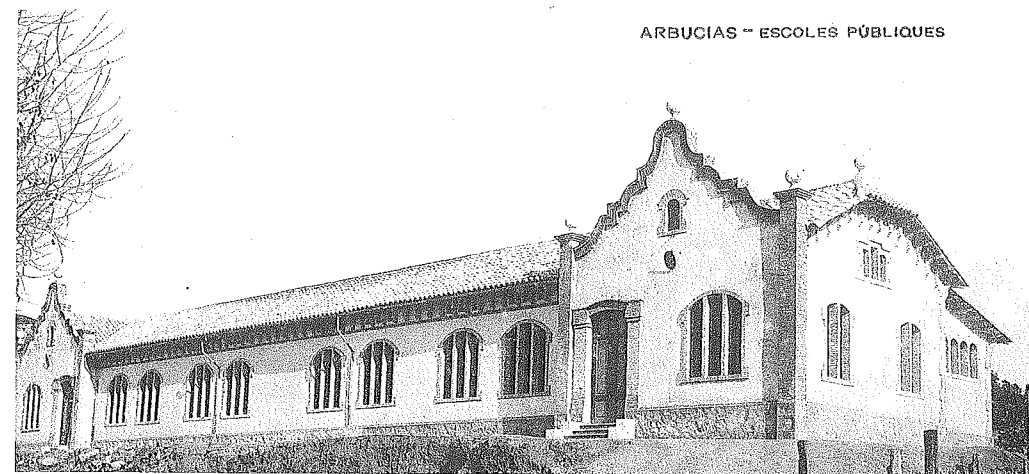
A sota, grup de nenes de diverses edats davant la mateixa façana, a finals dels 20.

Dalt, grup de nenes de l'Escola pública, a principis dels anys trenta. Sota, altre grup, també en època republicana.

Dalt, la mestra Maria Dolors Ponç Esteve amb un grup d'alumnes, a mitjan decenni 1930-40. A sota, sortint de la capella de la Pietat, en el retrobament i homenatge que li reteren les seves exalumnes en 1961.

Façana de ponent de les escoles públiques inaugurades en 1916.

A sota, vista frontal de les construïdes en 1937 i enderrocades a principis del decenni de 1970-80.

Dalt, nois de les *Escuelas nacionales* vers 1940-43. A l'esquerra, el mestre Llorella; a la dreta, el mestre Parache. Davall, curs 1946-47. Hi distingim els mestres Llorella, assegut, i M. Freixes, dret, entre dos altres companys.

Escoles estatals. Dalt, grup amb la seva mestra, Maria Carme Masferrer Rovira. Dessota, colla de dansaires escolars amb la seva preparadora, la mestra Maria Riumalló Masferrer.

L'agrupació escolar durant els anys cinquanta. Entre les escoles i la capella podem observar part de l'edifici escolar construït en 1916 abans del seu enderrocament.

Vista de la zona escolar durant la dècada dels anys seixanta. Les escoles construïdes en 1937 es veuen a la dreta de la fotografia.

Cor de noiets amb el mestre Joan Riera, a les escales de l'Església, a punt de cantar les caramelles (1957-58).

A sota. El casament de la senyoreta Maria Morera (1970), mestra de l'Escola de Lliors, fou tot un esdeveniment. Testimoni de l'estima que havia sabut guanyar-se foren el nombre elevat i la gran diversitat d'edats dels alumnes que acollí.

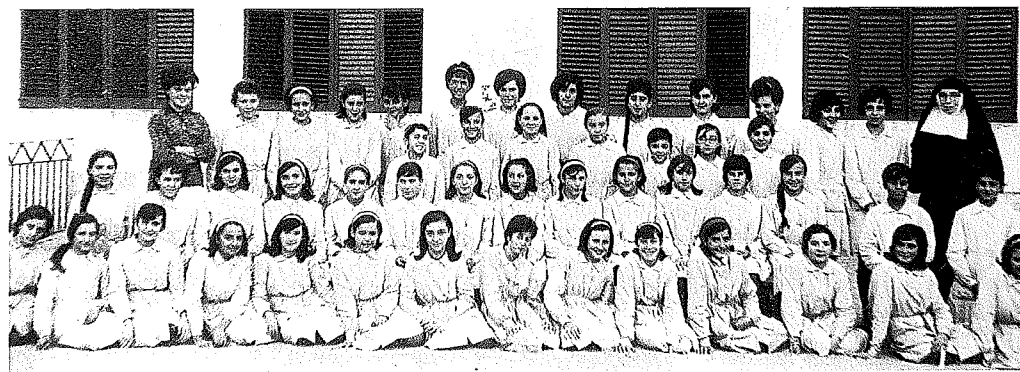
El senyor Freixas amb els seus alumnes, entorn del 1910.

A sota, grup d'alumnes de parvulari de les escoles estatals (1968-1970)

Grup d'alumnes del Col·legi Vedruna a finals del decenni 1940-50.

A sota, altre grup de la mateixa escola, l'any 1961, amb la germana Montserrat.

Inauguració de l'aula Jesús Infant per a deficients amb assistència del bisbe Juvany (1970). Ja feia dos dos anys que funcionava. A sota, una aula del Col·legi lliure adoptat, a poc de la seva inauguració.

Grup d'alumnes amb el senyor Andreu Olmo. Sota, inauguració oficial del nou edifici del col·legi públic Doctor Carulla (1976).

Altres imatges de la inauguració de les escoles estatals Doctor Carulla

L'ENSENYAMENT AL DARRER TERÇ DEL SEGLE XIX

*L'escola ha de recollir la vida, reproduir-la i comprendre-la.
En cas contrari, haurà perdut la seva oportunitat,
que és funció, de col·laborar en la formació d'un home nou.
Crec que l'educació és el mètode fonamental
del progrés i la reforma social.*
JOHN DEWEY (1859-1952)

Fets històrics

A Arbúcies, la Revolució de setembre de 1868 i el canvi polític estatal que suposà van tenir molt de ressò. Aquests fets provocaren l'exili d'Isabel II. Aleshores, es plantà l'arbre de la plaça com a símbol de la llibertat.

Una de les primeres accions polítiques dels dirigents revolucionaris va ser la convocatòria d'unes corts constituents. Fou l'inici del Sexenni revolucionari, que a Catalunya prengué un esperit federalista i democràtic. Durant la primera meitat del període, el govern estatal mantingué el règim monàrquic i un cert centralisme. Una vegada promulgada la nova constitució, a Arbúcies l'hagueren de jurar diverses persones en funció del càrrec que ocupaven. Entre els que juraren la Constitució de 1869, segons una acta municipal, hi havia don Enrique Pérez, professor titular d'*instrucción primaria* de l'Escola pública de nens, i don Adjutorio Bodoy, ajudant del l'esmentat professor¹.

Una altra acta documenta el jurament de *dofia* Josepa Berenguer, mestra titular de l'Escola pública de nenes. En aquesta acta també consta que:

Dijo que no sabiendo en que consiste la Constitución por ser ajena a su cargo de profesora de instrucción primaria elemental, juró guardarla en lo que no se oponga a la ley de Dios y a las prescripciones y derechos de la Sta Iglesia y haberme fielmente en el desempeño de mi cargo².

Del 1872 fins al 1874 va transcórrer la Tercera guerra carlina, originada per l'oposició dels conservadors a les mesures adoptades pels diversos governs progressistes de Madrid. Per guanyar-se la fidelitat d'alguns sectors, els conservadors mostraven una actitud proautonomista i prometien la restauració dels furs perduts. Arbúcies era terra de pas entre les zones d'influència carlina properes (Osona, Garrotxa) i les viles de la costa que aquests carlins atacaven. Per això, apareix en documents la presència de tropes carlines en la vila³. En aquesta època trobem l'origen històric de la llegenda de l'arbre de la plaça: els carlins volgueren tallar-lo a causa del simbolisme que representava, però la gent del poble el va salvar, però amb la condició de penjar-hi un rètol que digués *Árbol de recreo* i que fos vigilat per sentinelles. Quan les tropes carlines marxaven, despenjaven el rètol; quan tornaven a la vila, el tornaven a penjar. Amb aquesta estratègia el salvaren⁴. Enmig d'aquest conflicte,

1873, es proclamà la Primera república, que només durà fins al 1874, que s'inicià la restauració de la monarquia amb la proclamació d'Alfons XII com a nou rei.

L'any 1876, veié la llum una nova constitució, que hauria de tenir una vigència de gairebé cinquanta anys. El seu article 12è fa referència a l'ensenyament:

[...] Una ley especial determinará los deberes de los profesores y las reglas a que ha de someterse la enseñanza en los establecimientos de instrucción pública costeados por el Estado, las provincias o los ayuntamientos.

La primera part del segle fou una època de gran creixement econòmic —en indústria i comercialment—, amb prosperitat per a la burgesia i conflictes periòdics causats per reivindicacions del moviment obrer, que era fortament reprimat. L'any 1888, va ser l'any de la Primera exposició internacional de Barcelona. Durant l'agost del mateix any es va celebrar un Congrés nacional pedagògic reunit a Barcelona. El 1892, es feren les Bases de la Instrucció Pública, en les quals Arbúcies tingué un participant. La fi de segle es caracteritzà per la sortida d'obreres a les ciutats.

Arbúcies, mentrestant, creixia des del punt de vista urbanístic i augmentava, encara que no tant ràpidament, en població: segons els cens de l'any 1887, hi havia 3.645 habitants⁵, 279 més que en 1817. Els nuclis de població rural (Joanet, Cerdans) i les cases de pagès eren molt més familiars. El nombre d'habitants disminuí fins a 3.580 en 1897, possiblement per l'efecte destructor de la fil·loxera sobre el conreu de la vinya, que empobrí les persones que vivien a la zona, les quals hagueren de buscar mitjans de subsistència en altres indrets. Molts van emigrar davant l'empenta de les zones industrials que vivien «La febre d'or». Una vegada situat l'ambient de l'època, tornem a referir-nos directament a l'escola.

Mestres, les mestres

La substitució de la vacant que havia ocupat el mestre Roure, es nomenà al 1868 un nou mestre, Joan Altarriba, natural d'Amer, encara que segurament hi estigué poc temps.

Enric Pérez Soriano

El mestre Enric Pérez i Soriano va exercir de manera continuada durant molts anys. Era natural de Girona i residia al carrer Magnes amb la seva família. Va ocupar la plaça d'Arbúcies el 1869 com a *profesor titular de instrucción primaria de la Escuela pública de Arbúcies*. En coneixem força dades, perquè durant el darrer terç de segle es van incrementar el nombre d'actes municipals que feien referència a l'escola i als mestres —especialment les resolucions de la *Junta local de instrucción pública*—, la qual cosa fa possible que ens poguem fer una idea de la realitat de l'ensenyament en aquell temps i que ho poguem concretar en unes per-

sones. Enric Pérez va arribar amb 26 anys i no deixà d'exercir la seva professió fins a la seva mort, l'any 1894⁶, quan en tenia 51.

L'Escola disposava també d'un ajudant, l'arbucienc Adjutori Bodoy i Rosés, que ocupà la plaça de 1869 a 1895. S'encarregava dels pàrvuls. Per a la feina d'ajudant no se li va demanar cap titulació específica, i, pel que consta, Adjutori exercia simultàniament la feina de *barbero i cirujano*⁷. Va haver de deixar el càrrec als 63 anys, després de la mort del mestre Pérez Soriano, en demanar el seu substitut un nou auxiliar queixant-se que l'ofici de barber impedia a Adjutori Bodoy una dedicació completa a l'ensenyament⁸.

Josepa Berenguer

En la mateixa època, exercí la mestra Josepa Berenguer i Fugunell, la qual en el padró de 1867 figura com a resident en el carrer Hospital número 11. Ja hem esmentat abans que era una germana Carmelita, i, segons consta, va ser superiora de la comunitat arbucienca⁹. Des de l'any 1869 fins al 1894, que es jubilà¹⁰, les actes municipals l'esmenten com a mestra titular de l'Escola pública de nenes. No hi ha documentació municipal anterior que pugui informar-nos de l'any que fou nomenada per aquest càrrec. Va ocupar la plaça durant molt temps, només amb una interrupció d'uns tres o quatre anys. Va cessar temporalment al 1870. El seu lloc fou ocupat per Josepa Dardé i Cornet, elegida per l'Ajuntament entre les aspirants al magisteri públic de nenes, segons comunicació de la *Junta de primera enseñanza de la provincia*. Deduïm que aquest fet va anar lligat amb els canvis produïts per la Revolució del 1868 que hem al·ludit abans, ja que a partir de 1874 tornà a tenir la titularitat de la plaça. Es conserva l'esborrany d'una instància adreçada a la *Junta provincial de primera enseñanza* amb data del gener de 1869¹¹, manuscrita per mossèn Banús, el qual parla en nom de l'Ajuntament, on se sol·licitava que es modifiqués la llei per tal que la mestra pogués exercir el seu càrrec encara que pertanyés a un orde religiós. La llei en qüestió derogava els privilegis concedits als ordes religiosos (per exemple, no calia el títol de mestre si es tenien uns d'estudis eclesiàstics o no calia cap prova d'ingrés) i feia incompatible l'ensenyament públic amb la condició religiosa. La justificació que s'hi donava era que una persona d'un orde religiós devia obediència i depenia d'uns altres superiors que no eren els de l'ensenyament públic.

La Maestra de la escuela pública de niñas de esta villa, Dª Josefa Berenguer, que pertenece al Instituto de las Hermanas Carmelitas Terciarias, dedicadas a la enseñanza y beneficencia, expuso á la mencionada Junta provincial que no obtenia la plaza pública por privilegio alguno, sino que con su título de maestra elemental acudió al palenque de la oposición en conformidad de la ley de 1857 entonces vigente y [...] se le proveyó la escuela en propiedad y en su consecuencia suplicaba no se la privase de su derecho, antes bien se le amparase en su propiedad [...] Los habitantes de esta villa al tener conocimiento del acuerdo aludido acudieron respetuosamente á este Ayuntamiento solicitando interpusiese su valimiento para que la referida junta provincial se sirviera derogar su acuerdo, ó cuanto menos no hacerlo extensivo á la Maestra de la escuela pública de niñas de esta Villa, fundandose en varias consideraciones, como son, que si los Maestros son libres de emplear los metodos que crean mejores en ejercicio de su profesion, nada importa que ellos sean religiosos ó seglares, puesto que la autoridad ni la ley pueden imponerles alguno contra su modo de pensar; que al haber derogado los privilegios concedidos á las

...idades religiosas en materia de enseñanza, no entraña la consecuencia de privar de su derecho al que no lo tiene por privilegio, sino con sujeción estricta á las prescripciones legales; que la sujeción y obediencia ciega que los religiosos deben á sus superiores en nada embaraza á la dependencia exclusiva en que deben estar de la Autoridad civil, pues esta en buen sentido solo debe entenderse en el ejercicio de su cargo público; y cuando sus superiores religiosos les han permitido obtener escuelas públicas, bien se echa de ver que les han dejado sujetos á la ley y á la Autoridad civil el ejercicio de su profesión... y por fin que en cuanto á los desvelos y aplicación de la referida Maestra en pro de la instrucción y educación de las niñas hablan muy alto los resultados que vienen obteniendo, palpados por los padres recurrentes, observados por las juntas locales en sus visitas y demostradas en varios exámenes públicos.

La Maestra tenía com a ajudantes les seves companyes germanes carmelites, sense que això fos cap despesa a càrrec dels fons municipals. Les classes de nenes s'impartien en els locals de l'Hospital, cedits gratuïtament pels administradors del Sant Hospital¹². En la mateixa institució, hi havia una escola privada de pàrvuls, considerada com a preparatòria per a l'escola elemental pública de nenes¹³.

Exàmens

Originalment per a les escoles de l'any 1838 establia que anualment s'havien de fer exàmens públics. Una ordre de 1871 recordava la responsabilitat que tenien les *juntas locales* de residir-los, és a dir, de vetllar pel compliment de la normativa. Possiblement, no se'n va fer fins aleshores a Arbúcies, ja que no n'hi ha cap referència. Els llibres de la *Junta local de instrucción pública* n'han deixat constància d'uns quants a partir de 1877. Aquests municipals hi ha testimoni de les partides destinades a pagar els premis per a l'actuant. La transcripció literal d'algunes de les actes ens situarà en el temps en què foren més bé que no pas fent-ne un extracte o traducció. El llenguatge utilitzat és solemne i protocolari. Les expressions emprades reflecteixen la consideració que es donava a l'ensenyament. L'acte durava unes quantes hores —de les tres de la tarda fins a la nit, aproximadament— i estava envoltat d'un ambient cerimonial; era el moment que les autoritats eclesíastiques i religioses comprovaven si es complien les prescripcions sobre els continguts que s'havien d'impartir. També s'aprofitava per estimular els alumnes donant protagonisme als avançats i premiant els més complidors. Deixaren constància de les felicitacions que rebien els mestres pel fet de complir correctament la feina que els era encomanada.

A través de la lectura de les actes, coneixem les assignatures que s'impartien i alguns dels dels programes, com per exemple el de geografia i el d'història, que, evidentment, no era d'Espanya. Les assignatures eren les estipulades per la *Ley de 1857*. L'ensenyament novament difonent una concepció de la vida centrada en la religió. Mitjançant la llengua utilitzada en les actes i les referències a la llengua, constatem la total implantació de l'escola a l'escola. Les actes dels exàmens són molt semblants, però n'exposen una de cada any¹⁴; comencem per la de nens:

Acta n° 1: en la villa de Arbúcies, á veinte y uno de Mayo de mil ochocientos setenta y siete; reunidos el Ayuntamiento, la Junta local de instrucción pública, S. S. Profesores de Hostalrich y Breda, juntamente con el de esta villa, su Ayudante y alumnos concurrentes á la Escuela pública elemental, en la casa Capítular; se trasladaron acompañados de una orquesta al Local escuela, teniendo efecto los exámenes de niños, a las tres horas del expresado día. El entusiasmo que dichas autoridades tienen por la instrucción primaria, y estando bien persuadidos del resultado que habían de ofrecer los exámenes, dispusieron celebrarlos con toda la solemnidad posible, á cuyo fin no omitieron medio alguno de cuantos pudieron conducir á tan laudable objeto. El Profesor por su parte secundó muy dignamente los deseos de las Corporaciones municipales, y unidas ambas influencias, nada hubo que desear para que el público comprendiere las ventajas de la instrucción primaria. El Sr. Presidente D. Sebastian Antich, despues de establecido el órden necesario, manifestó al Señor profesor D. Enrique Pérez y Soriano diese principio al acto, lo que tuvo efecto, pronunciando un discurso el alumno don Pedro Cuadras, haciendo ver la importancia y necesidad de la educación é instrucción. Apenas hubo terminado se dejaron sentir una infinidad aplausos prodigados por el numeroso y distinguido concurso de Señores sacerdotes, padres de familia y otros muchos que poblaban el Local, aplausos que manifestaron plenamente la maestria y buena educación del muy digno profesor don Enrique Pérez y Soriano, en saber hacer comprender al alumno antes citado cuanto decia en su discurso, para que produjera el efecto que se ha hecho mérito. Seguidamente se dió principio al examen con sujeción al programa que con anticipación habia presentado el Profesor á las Autoridades. Se examinaron las secciones de Doctrina cristiana haciendoles el Tribunal de censura, compuesto de los Señores Profesores antes citados, infinidad de preguntas a las que contestaron los niños con acierto admirable. En Historia sagrada, Religión y Moral los alumnos de las diferentes secciones contestaron á las preguntas con mucha precisión.

En Lectura cautivaron la atención de todos por su clara y correcta pronunciación. En Gramática castellana contestaron á las preguntas con mucha inteligencia, probando sus conocimientos gramaticales en las <...> que el tribunal les hizo analizar.

En Geografía describieron desde el mapa-Mundi hasta el de Oceania, resolviendo ademas algunos problemas con el globo Terraqueo, que gustó mucho á la distinguida concurrencia. En Geometría contestaron á las preguntas con un acierto notable, resolviendo varios problemas con mucha exactitud. Seguidamente el alumno don Miguel Marmita pronunció un lucido discurso probando palpablemente que á la Religión cristiana se debe la mayor ilustración de los pueblos, cautivando por espacio de treinta minutos agradablemente la atención del público. Inmediatamente manifestó el Sr Presidente que se suspendiera el acto por espacio de quince minutos, á fin de dar algun descanso á los alumnos y respetable concurrencia, pasados los cuales se continuó el acto, habiéndose encendido las luces, que al efecto se tenían preparadas, comenzando por el examen de la Agricultura, contestando los niños á las preguntas con admirable acierto. En Aritmética contestaron con acierto y resolvieron varios de los problemas propuestos por el Tribunal.

Las tres secciones primeras, en atención á que el Señor Presidente visto lo avanzado de la hora (pues eran las diez de la noche) dió por terminado el acto faltando las secciones superiores y la Historia de España; habiendo antes pronunciado un discurso de gracias el alumno don José Camps, procediendo seguidamente otro sentido y elocuente discurso pronunciado por el Señor Profesor de Hostalrich, recomendando á los Señores Padres la instrucción y educación para con sus hijos, como fuente de todos los elementos de la vida. Terminado que fué, el Señor Presidente comenzó á la repartición de premios, consistiendo estos en estuches de compases, libros y láminas pintadas; dando después las gracias á todas las Corporaciones y demás personas que contribuyeron de una manera directa ó indirecta al lucimiento, haciendo al propio tiempo de conformidad con los individuos que componen la Junta local que constara en esta acta el agradecimiento y altas cualidades de que se halla revestido el muy digno profesor de la Escuela don Enrique Pérez y Soriano, por haber tenido la buena é entendida dirección en la instrucción de todos los alumnos, sacando provecho para ellos y una honra muy bien adquirida en su favor. Así lo acuerda esta junta, en esta acta, que firma el Sr Presidente de que yo el infrascrito Secretario certifico.

Sebastian Antich Alejo Milans
Francisco Pascual José Domenench (secret)

L'acta número set, del 4 agost 1878, esmenta els continguts d'història; la resta és molt semblant a l'anterior:

presentándose seguidamente las seis lecciones de Historia de España, haciendo la primera descripción de las primeras épocas, la segunda la Dominación Cartaginesa, la tercera la Dominación Romana, la cuarta la id. Godos, la quinta la Casa de Austria y la sexta la Casa de Borbón

L'acta següent exposa els continguts que s'impartien en l'Escola pública elemental de nenes, reflecteix el nivell impartit respecte a les assignatures comunes amb els nens i diferencia les tasques considerades com a típicament femenines.

Acta nº 3. En esta villa de Arbúcies á primero de julio de mil ochocientos setenta y siete; dispuesta la celebración de exámenes públicos de las alumnas de la escuela pública elemental de niñas de esta villa por su Profesora Hermana Josefa Berenguer de acuerdo con la Junta local de instrucción primaria, se ha personado esta en el local de la Escuela acompañada del Ayuntamiento, Cura Párroco y un numeroso y distinguido concurso de Sacerdotes, Padres de familia y otros muchos, dándose principio al acto á las tres de la tarde examinando muy detenidamente á las varias secciones de cada asignatura, empezando por las de lectura desde segundo cuaderno hasta los difíciles manuscritos de Paluzie tanto en prosa como en verso, notándose gran facilidad y soltura con ajustada expresión en las varias pruebas que se han hecho. Las asignaturas de Doctrina cristiana e Historia sagrada han sido explicadas no solo respondiendo á las preguntas de la Profesora, sino tambien encargando á algunas de las alumnas el preguntarlas, y aun preguntándose y respondiendo mutuamente unas á otras. La Gramática castellana ha sido desarrollada admirablemente desde los rudimentos hasta las reglas de construcción y figuras gramaticales, escribiendo al dictado con soltura y corrección, sugetando los periodos escritos á un riguroso análisis analógico, ortográfico, lógico y prosódico. La Aritmética desde operaciones más sencillas por las cuatro reglas hasta las combinaciones de comercio, con aplicación del sistema común y decimal y reducciones de uno á otro, ha ocupado con admiración la atención de la numerosísima asistencia, habiéndose permitido, como tambien en Gramática, observaciones y preguntas por parte de varios Señores, que han sido contestadas con notable acierto y á completa satisfacción. La Geografía ha ocupado asimismo muy agradablemente al público por la variedad y precisión de conocimientos de que han dado prueba las alumnas. Las secciones de Urbanidad y economía doméstica han dado igualmente prueba inequívoca de sus adelantos, y de un modo muy singular en el modo de explicar la confección y corte de varias piezas de ropa.

Nada han dejado que desear las varias muestras de escritura común y de adorno. La colección y exposición de labores de todas las clases desde las más sencillas hasta las más delicadas, de bordados, de frutas y flores artificiales, han llamado justamente la atención del público por su gran variedad y por su perfección y primor.

Han sorprendido agradablemente al público dos discursos pronunciados por niñas de corta edad; la primera exponiendo el cuadro completo de la enseñanza que abraza la escuela, y la segunda exponiendo y probando que la instrucción y buena educación de las niñas es un medio seguro para hacerlas felices en este mundo, ó al menos para hacer mucho más llevaderas las penas inherentes á la vida humana, en cualquier estado en que la Divina Providencia las coloque. La naturalidad, sencillez y sentimiento con que fué pronunciado conmovió hondamente al público, admirado de la variedad y extensión de los conocimientos de aquellas alumnas, que en cada una de las secciones dieron pruebas evidentes de saber y entender la materia que les era propia.

De noche ya, se ha dado fin al acto con la distribución de premios felicitando unánimemente á la Profesora y demás Hermanas Carmelitas de la Caridad, sus cooperadoras, por tan notable aprovechamiento de sus alumnas en todas y cada una de las asignaturas, como por la modestia y sencillez con que las han explicado. Y se dió fin al acto que firman los Señores vocales de la Junta y con su Presidente y Administradores del Santo Hospital de que yo el infrascrito Secretario certifico.

Sebastian Antich Alejo Milans
Francisco Pascual José Domenech

Pagaments de despeses i convenis

La responsabilitat de la recaptació d'impostos destinats a les despeses de funcionament de les escoles públiques i sots dels mestres, com ja he comentat, anava a càrrec de l'Ajuntament. Amb el concepte de despeses de material i funcionament s'incloïa: l'import de la neteja del local, el material fix, el material anomenat fungible (tinta, plomes, paper, llibres) i el cost dels premis¹⁵. Diverses lleis estatals anaven recordant l'obligació que tenien els ajuntaments de consignar partides per a aquesta finalitat¹⁶ i fer efectiu l'ensenyament gratuït mentre fos obligatori. Sembla ser que molts ajuntaments eren morosos en el compliment de les seves obligacions. Segurament el fenomen fou afavorit per la inestabilitat política i els continus canvis de govern durant la primera meitat de la dècada dels setanta. El d'Arbúcies, no en va ser una excepció. Els mestres tenien com a font d'ingressos només la part que provenia del cobrament de mensualitats dels pares de nens entre 9 i 14 anys —edats fora del període obligatori i gratuït—, mentre que els ajuntaments acordaven unes quantitats que sovint no es pagaven o es pagaven tard¹⁷. El *gobernador civil* podia sancionar els alcaldes per incompliment dels deures envers l'ensenyament públic. En el nostre cas concret, l'Ajuntament d'Arbúcies va rebre una comunicació per la qual se li imposà una multa *por no haber satisfecho los haberes del Profesorado*¹⁸. L'incompliment sembla que sols afectava el pagament dels sots, ja que les escoles i el material estaven en bones condicions. Amb motiu d'una visita de l'inspector d'ensenyament a la vila, el setembre de 1879, es comentà:

El mencionado Sr Inspector dijo, que visitadas las Escuelas públicas de la Población, las encontraba en brillante estado, tanto por la instrucción que mostraban los niños y las niñas á ellas concurrentes, como por la organización y buen estado de los salones y menaje de Escuelas. Que tanto el Maestro como la Maestra reunían condiciones de celo, ilustración e inteligencia notables, lo cual da por resultado, que la primera enseñanza en la Población á una gran altura, que sorprendía atendiendo al sucesivo atraso en el pago de sus haberes y de los fondos del material que soportaban ambos Profesores.

A continuació, les autoritats municipals exposaren a l'inspector les gestions que havien fet per a regularitzar la situació, però el resultat no fou l'actualització dels pagaments. L'inspector els mostrà una ordre datada al 1876 on s'especificava que els ajuntaments que es trobessin en un cas com aquell havien de suspendre tots els pagaments de personal i material dels empleats del municipi fins que els mestres tinguessin el sou que els correspongués¹⁹.

A partir d'aquest fet, es regularitzà la situació per mitjà d'un conveni entre l'Ajuntament i els mestres titulars, s'aclarí quins drets i obligacions tenia cadascú²⁰ i s'acordà un procediment per al cobrament dels endarreriments des de feia set anys. Els convenis eren personals, és a dir, només implicaven el mestre que els havia signat. Si la plaça era ocupada per una altra persona, el contracte s'havia de renovar, de manera que les clàusules podien modificar-se.

El conveni amb el mestre Enric Pérez i Soriano constava de 12 clàusules. La majoria regulaven els pagaments i els endarreriments contrets amb ell i el seu ajudant. La setena clàusula es referia a les assignatures que havia d'impartir de manera gratuïta, i la novena establia que s'havien d'admetre alumnes de cinc a catorze anys. Per tant, podem deduir que

amb el conveni l'Ajuntament cobria fins i tot despeses d'ensenyament del període no obligatori, cosa que suposà una notable millora. El contracte diu:

Acta núm. 9. En la villa de Arbúcia á los catorce de Diciembre de mil ocho cientos setenta y nueve reunidos los Sres de Ayuntamiento y los asociados de la Junta municipal en sesión ordinaria, con asistencia del Profesor de 1ª enseñanza don Enrique Pérez, bajo la presidencia del teniente de alcalde don Agustín Masferrer al objeto de estipular y formalizar un convenio por el cual se sustituyen las retribuciones por una cantidad fija anual, a fin de generalizar en lo posible la 1ª enseñanza en este distrito escolar; se dió testimonio á tenor de lo prevenido por las Leyes vigentes por el secretario de Ayuntamiento, de que en el capítulo correspondiente del presupuesto municipal del año económico de mil ochocientos setenta y nueve á ochenta quedaba consignada y aprobada la cantidad de mil pesetas para compensación de retribuciones al Profesor, firmando el mismo los <...> de la Junta repartidora y asociada de que certifico = El Secretario = José Domenech.

Seguidamente y después de discutido convenientemente y con el cuidado y atención que se requiere en asuntos de la importancia del que se trata, se acordaron y aprobaron por los presentes las bases del siguiente convenio.

1ª-- En vista del considerable atraso de pagos en que se halla el Ayuntamiento con el Profesor, puesto que se le adeudan nada menos que nueve trimestres correspondientes: tres al año económico 1872 á 73; dos als del 77 al 78 y cuatro al de 1878 á 79; y con el fin de extinguir tan considerable deuda, se compromete el Ayuntamiento entregarle cada año económico empezando ya por el actual siete trimestres; esto es, tres trimestres de ejercicios anteriores y los cuatro correspondientes al año, cuyos trimestres deberán ser siempre los más atrasados hasta estar al corriente de pagos.

2ª-- Los tres trimestres correspondientes al año económico de 1872 á 73, los cobrará el referido Profesor directamente del Ayuntamiento durante el primer semestre del corriente año, por no hallarse comprendidos dichos trimestres en el Decreto del 4 de Abril de 1874.

3ª-- En atención á que al Ayudante de la Escuela se le estan debiendo cuatro trimestres, cobrará dicho funcionario la parte correspondiente durante tres años que se fijan para solventar la deuda empezando ya desde el presente año económico hasta llegar al estado normal de pagos.

4ª-- Cada trimestre la cantidad correspondiente al capítulo de instrucción pública que debe de ingresar en la caja de la Admón económica de la provincia será la primera que se sacará de los fondos municipales, á fin de que quede atendido un servicio de tanta importancia. Quedando facultado el adeudado Profesor de intervenir los mencionados fondos para el más exacto cumplimiento.

5ª-- El Ayuntamiento se compromete pagar de fondos municipales y por sustituciones de retribuciones de los alumnos que concurren a la Escuela pública de esta Villa la cantidad de mil pesetas anuales.

6ª-- Dicha cantidad queda garantizada al Profesor por esta consignada y aprobada en el capítulo correspondiente del presupuesto municipal segun se demuestra por el testimonio que antecede, sin que pueda hacerse rebaja ni descuento alguno de la referida cantidad por ningún concepto.

7ª-- El profesor relatado seguirá enseñando las materias que en la actualidad enseña, pero sin poder percibir de los alumnos ni de sus padres ó encargados retribución alguna, á no ser que sean vecinos de otro distrito municipal; en cuyo caso podrán admitirse en la Escuela, fijando la retribución que tenga por conveniente el Profesor.

8ª-- El número de alumnos que podrá admitir el Profesor en la Escuela será proporcionado al local y a las prescripciones pedagógicas, viniendo el Ayuntamiento obligado á dotar oportunamente á la Escuela del número de Ayudantes necesario.

9ª-- La edad en que podrán ser admitidos los alumnos en la Escuela se fija desde los cinco á los catorce época en que deben ya pasar á la 2ª enseñanza ó tomar oficio.

10ª-- El indicado Profesor se reserva el derecho explícito de cobrar mensualidades, siempre que algun Ayuntamiento respectivo por fallo de cumplimiento á este convenio dejase desatendida cualquiera de sus bases.

11ª-- Este convenio, una vez aprobado por la M. I. Junta provincial de instrucción pública empezará a regir desde 1º de Enero del año 1880.

12ª-- Queda asimismo pactado que este convenio no podrá romperse ni rescindirse por ninguna de ambas partes, aprobado éste por la Junta provincial de 1ª enseñanza.

Testimonis silenciosos del passat: els llibres escolars. Any 1934.

Estos y no otros son los pactos bajo los cuales las partes se obligan á cumplir y ejecutar el presente convenio todo con arreglo á las Leyes vigentes de instrucción pública. Y para validez del mismo y mutua obligación de ambas partes contratantes se levanta y formaliza la presente acta, de la qual se sacará copia certificada para mandarla á la M. I. Junta provincial de instrucción pública para su aprobación, firmando la presente los concejales del Ayuntamiento, individuos de la Junta repartidora y asociada y profesor público con el infrascripto Secretario de que certifico.

Agustín Masferrer, Juan Tarradellas, Jayme Serra, Jose <il-legible>, Jose <Br...>, Salvador Comas, Miguel Pons, Isidro <Pdeys?>, José Pascual, escrit: ... 2 que no saben firmar, El Profesor Enrique Pérez, Jayme Parareda, Joaquín Soler, Pedro Burrell, Ramon Vendrell y Puig, José Domenech.

L'Ajuntament també va haver de signar un conveni amb la mestra titular de l'Escola pública de nenes, Josepa Berenguer. Els primers punts aclareixen que el local utilitzat era una sala de les dependències de les germanes Carmelites del Sant Hospital, cedides gratuïtament pels seus administradors, i que les ajudantes eren altres germanes de la institució. Es regula també el sistema de pagaments. S'estableix l'admissió de les nenes entre els 5 i 15 anys, tot i que la llei l'establí entre els 6 i els 14 anys. Per a elles també s'amplià, gràcies a aquest contracte, el període durant el qual tenien la possibilitat de rebre ensenyament gratuït. El conveni diu:

* Acta núm. 10. En la villa de Arbúcia á los catorce del mes de Diciembre de mil ocho cientos setenta y nueve, reunidos los Sres del Ayuntamiento y de la Junta municipal asociada bajo la presidencia del Sr teniente de alcalde don Agustín Masferrer, en sesión ordinaria, dicho Sr Presidente declaró abierta; dándose lectura de la anterior que fue aprobada.

Acto seguido el Sr Presidente manifestó que el objeto principal de esta sesión era de hacer presente que en éste término municipal existen numerosas familias, que sin poder ser calificadas de pobres para la asistencia gratuita en las Escuelas, sus recursos son limitados para sufragar los gastos de la enseñanza, por cuyas razones ó bien carecieron de la misma numerosas niñas ó bien habrían de <gravarse?> con muy dudosa justicia los deberes y los intereses de la Profesora.

Considerando: que en atención á ser la Profesora una de las Hermanas Carmelitas de la Caridad del Santo Hospital de esta Villa, los Sres Administradores del Misino ceden gratuitamente las salas para la enseñanza sin gravamen alguno en los fondos municipales.

Considerando: que la Profesora tiene sus Ayudantes del mismo Instituto para el buen desempeño de su cometido sin cargo alguno de los fondos del municipio.

Considerando: que si bien la Ley no hace obligatoria la enseñanza más que de los seis años a los catorce, la Profesora en bien de las niñas y sus padres, ofrece aceptarlas desde los cinco a los quince cumplidos unas y otras.

Considerando, que dándose la enseñanza elemental gratuita desde los cinco años á los quince, aumentará considerablemente el número de alumnas, y en consecuencia aumentará tambien el gasto necesario en los enseres y menage; como y así en los premios para mayor estímulo.

Considerando: los sacrificios de trabajo, aplicación y celo, que despliega la Profesora y sus Ayudantes en la enseñanza, de las que si no se tuviesen otras pruebas, bastaría á testificarlas, las visitas hechas á la Escuela y los varios exámenes públicos celebrados, en los que todas las alumnas han dado siempre inesperadas y sólidas pruebas de instrucción.

Considerando por fin, que el Municipio está adeudando á la Profesora por los varios conceptos de la enseñanza la cantidad de tres mil trescientas treinta y siete pesetas cuarenta y cuatro céntimos por ejercicios de presupuestos de años pasados cuya deuda el Ayuntamiento se propone extinguir, empezando ya éste año económico á satisfacer alguna parte y así sucesivamente en los años siguientes.

Las dos partes contratantes han convenido en los pactos siguientes:

1º.- La Profesora admitirá en la Escuela, y dará la enseñanza elemental gratuita á todas las niñas del término municipal desde los cinco años cumplidos á los quince.

2º.- La Profesora tendrá á su cargo y cuenta las Ayudantes de su mismo Instituto que necesite.

3º.- La enseñanza gratuita no comprende las clases y labores de adorno, como son los bordados, planchados, la confección de flores y frutas artificiales y otras análogas.

4º.- La enseñanza gratuita tampoco comprende la de las niñas menores de cinco años, que concurrán a la escuela de párvulas, que la Profesora tiene establecida, ni en las mayores de quince.

5º.- El Señor Alcalde y Ayuntamiento aumentaran en cien pesetas anuales la cantidad consignada para material de escuela.

6º.- El Señor Alcalde y Ayuntamiento en vista de las grandes ventajas que resultan á beneficio de la enseñanza satisfará á la Profesora la cantidad anual de siete mil reales ó sean mil setecientos cincuenta pesetas, en substitución de las mensualidades.

7º.- El Señor Alcalde y Ayuntamiento satisfaran á la Profesora en tres años consecutivos, empezando por el actual la cantidad de mil ciento doce pesetas cuarenta y ocho céntimos, para extinguir la deuda total de las tres mil trescientas treinta y siete pesetas cuarenta y cuatro céntimos en que esta en descuento.

8º.- El pago de substituciones y atrasos se verificará por trimestres al mismo tiempo que se verifique el de la asignación, personal, del material y alquiler de la casa.

9º.- La admisión de alumnas y enseñanza gratuita empezará en Primero de Enero del próximo año mil ocho cientos ochenta, como y así los demás pactos relativos.

10º.- Este contrato quedará rescindido, siempre que dejen de consignarse en presupuesto y aprobarse las cantidades suficientes para el cumplimiento de lo pactado, y después del primer año será rescindible en cualquier tiempo voluntad y arbitrio de cualquiera de las partes, la que en éste caso deberá avisar á la otra con tres meses de anticipación.

Y no habiendo otros asuntos de que tratar, se levantó la sesión, que firman todos los concurrentes y de que el Secretario certifica.

Agustín Masferrer, Juan Tarradellas, Jayme Serra, Jose <LI. il-legible?>, Jose <Br... il-legible>, Salvador Comas, Miguel Pons, Isidro <Pdeys...>, José Pascual, escrit: ... 2 que no saben firmar, La Profesora Hna Josefa Berenguer, Jayme Parareda, Joaquín Soler, Pedro Burrell, Ramon Vendrell y Puig, José Domenech.

Resumint, en ambdós casos la signatura dels convenis suposà una millora de les condicions de l'ensenyament a Arbúcies, en el benentès que l'Ajuntament complís la part que li pertocava. La llei vigent establí que les escoles havien d'admetre els nens de 6 a 14 anys. D'aquestes edats, el període d'ensenyament obligatori i gratuït era entre els 6 i 9 anys, és a dir, les escoles eren obligades a oferir-lo i els pares tenien l'obligació de portar-hi els seus fills sense haver de pagar al mestre.

Els convenis deixen clar que aquesta gratuïtat s'ampliava fins als 14 o 15 anys. Per tant, els més beneficiats eren els alumnes de famílies qualificades de pobres, que podien anar a escola fins als catorze anys sense haver de pagar mensualitats. La situació havia canviat totalment fins al punt que l'inspector felicità l'Ajuntament, per l'exactitud dels pagaments, i la Junta local pel foment, vigilància i protecció envers la instrucció primària²¹.

Amb el temps, l'Ajuntament va deixar de fer efectiu el pagament del mestre titular d'una manera directa. Ho feia a través de la *Caja Especial de Primera enseñanza*, segons començem a trobar en els pressupostos municipals a partir dels anys noranta²². Els pagaments a la caixa es feien per trimestres, i era aquesta qui pagava els mestres titulars. Pel que fa als ajudants, les despeses de funcionament i els endarreriments, ho continuava pagant directament l'Ajuntament. Aquesta matèria venia regulada per un Reial decret de 1889²³, amb el

desplegament d'altres normatives posteriors. El criteri de centralitzar el pagament per caixes provincials tenia com a finalitat posar fi a les irregularitats de pagaments que encara es donaven en molts pobles.

Entre les moltes accions i partides pressupostàries destinades a ensenyament primari, en destacaré algunes per la seva singularitat:

El mes de novembre de 1878, s'inaugurà un local destinat als pàrvuls. A més del benefici que suposava per a ells, també s'esmenta que les classes d'instrucció primària disposarien de més espai²⁴. També el mateix any s'acordà de dotar d'aigua potable l'escola de nens, la qual cosa va fer necessària una perforació del terreny. Amb l'aigua sobrera es preveia fer una font pública²⁵.

L'any 1888, es comprà un microscopi per un valor de 100 pessetes, segons consta en el capítol onzè, destinat a ensenyament²⁶. Aquesta despesa fa pensar en una inquietud notable pel coneixement científic, així com un seguiment important de les descobertes que s'anaven fent. Tot plegat potser per influència de l'Exposició universal de Barcelona d'aquell mateix any.

L'any 1891, s'aprovaron els jornals del paleta i despeses pels materials per fer les escales de l'escola de nens: en total 598,25 pessetes. Per fer-les s'encarregà pedra de Girona, és a dir, calcàreonummúltica. Feia anys que es parlava de la necessitat de fer aquestes escales, que encara es conserven.

La Junta local de instrucció pública

La Junta local vetllava pel seguiment de les pautes legals que regulaven l'ensenyament, fet pel qual tingué un paper important en l'organització i control del sistema educatiu a Arbúcies. Ja hem vist que moltes de les informacions exposades anteriorment queden recollides en les seves actes. El nombre de reunions i acords presos no seguia un ritme constant, perquè depenia dels seus components, de les visites de l'inspector o de les prescripcions publicades.

Entre altres funcions, la Junta adaptava el calendari escolar a les necessitats de la vila. El *Reglamento de 1838* i la *Ley de 1857* no establien el funcionament de l'escola per cursos, sinó anualment, i durant l'estiu només es reduïa el nombre d'hores dedicades a ensenyament. Hi havia, però, molts dies festius per motius civils o religiosos. També podia haver-hi dies de vacances, sense especificar, que les feines del camp fessin necessaris.

Una llei de 1887²⁷ establia 45 dies de vacances a l'any per a l'alumnat de totes les escoles. Mentre, es preveia organitzar conferències i reunions d'àmbit provincial adreçades a afavorir la cultura general i professional dels mestres. La Junta local va haver de pronunciar-se davant la Junta provincial sobre l'època que considerava més convenient per fer els 45 dies de vacances i va acordar que fossin del 16 de juliol fins al 31 d'agost²⁸. A més dels diumenges, també feien festa per motius religiosos uns 16 dies a l'any i, per motius civils, 6 dies més (aniversaris de persones reials, commemoracions)²⁹.

La Junta també va intervenir en l'horari de l'alumnat. L'any 1887, va prendre el següent acord³⁰:

Acto seguido esta junta por unanimidad acordó que las escuelas públicas de esta villa esten abiertas para la entrada de alumnos, desde las 8 á las 9 de la mañana y de 2 á tres de la tarde, como único medio de evitar la entrada y salida que continuamente se hace en las escuelas con grave perjuicio para la enseñanza pública, desde cuyas horas se cerrarán sin que sea permitido entrar ni salir de las mismas, á no ser por motivos que los profesores estimen justificados, no admitiendo tampoco alumnos que solo concurren medio día en las escuelas, á no ser que vayan provistos de la autorización competente de esta junta.

D'aquestes paraules deduïm que l'assistència era molt irregular i que hi havia molt de desordre en els horaris. Aquest fet devia fer molt difícil un bon treball a l'aula, de manera que calia habituar l'alumnat a uns horaris –en els quals encara hi veïem una certa flexibilitat– i conscienciar els pares.

En una altra acta, en canvi, veïem que calia evitar que l'escola fos vehicle de transmissió d'alguna malaltia infecciosa:

Se hará saber también á los profesores de las escuelas públicas, que no podrán admitir alumnos que hayan sido atacados de alguna enfermedad infecciosa hasta después de los cuarenta días que hayan sido declarados de alta por el facultativo [...].

El curs iniciat a l'any 1978 va començar amb una significativa millora, ja que a l'escola de nens es va inaugurar un local destinat a parvulari. Fins aleshores, tots havien de compartir el mateix espai, perquè es fa referència al fet que les classes d'instrucció primària –a més de les de pàrvuls– es podrien fer amb més comoditat³¹.

Els mestres havien de presentar anualment els comptes amb els justificants de despeses a la Junta local. Primer tenien com a funció aprovar-les³², anys més tard només hi donaven el vistiplau, abans que no fossin aprovades per la Junta provincial³³. I novament la Junta intervingué mostrant preocupació per solucionar els problemes d'absentisme³⁴.

[...] se acordó encarguen a los maestros faciliten una relación de los alumnos que aparecen con más faltas de asistencia en las escuelas para que esta junta pueda hacer las advertencias que sean conducentes á los padres que con tan poco interés procuran por la instrucción de sus hijos.

La composició de la Junta local no fou sempre la mateixa, ja que les diferents lleis introduïen modificacions. Segons decrets de 1874 i 1875, la d'Arbúcies³⁵ devia formar-se per l'alcalde, el rector, un regidor i tres pares de família. El període pel qual eren nomenats els seus membres era de quatre anys. L'acta de constitució, amb data de 22 de maig de 1893, va ser signada per: Joaquim Godori, com a alcalde-president; mossèn Ramon Banús, com a rector; Aleix Pons; Ricard Cortada, i Agustí Masferrer, com a pares, i finalment Joan Bosch, com a secretari.

Cal destacar la presència de mossèn Ramon Banús i Prat. Va ser rector de la parròquia d'Arbúcies entre els anys 1858 i 1895. Va posar en ordre molts papers parroquials, dels quals en va fer inventaris i índexs. D'aquí deu venir l'origen de la llista dels mestres que va

anar trobant en els diferents documents que passaven per les seves mans. Aquest fet demostra un especial interès per l'educació dels nens i les nenes de la vila. La seva influència devia ser notable, no sols pel càrrec que ocupava, sinó també pels gairebé quaranta anys que el va desenvolupar coincidint la major part del temps amb l'exercici dels mestres Enric Pérez i Josepa Berenguer. Un altre aspecte que voldria destacar és el fet que mossèn Banús utilitzà la llengua catalana en escrits interns parroquials. Les lleis obligaven les escoles i l'Ajuntament a emprar l'espanyol. El que ens en queda són els documents escrits, però el català parlat continuava viu. En l'àmbit de Principat, especialment a Barcelona, feia anys que es consolidava la renaixença cultural, i d'altra banda cada cop tenia més força el catalanisme polític. Però de la mateixa manera que a Arbúcies va retardar la implantació de l'espanyol, ara passava el contrari en els actes oficials. Fins i tot podem veure que la major part dels noms, en les signatures, són fets en espanyol. Només l'Església semblava estar més d'acord amb la llengua del poble. Calia predicar i catequetitzar en la llengua habitual la gent per arribar als seus esperits. Però, fins i tot en aquest punt, el govern de l'Estat espanyol hi posà mà per anul·lar el poc que es podia fer en català, si és que es feia. Disposà un Reial decret, l'any 1902³⁶, que deia textualment en els seus articles segon i tercer:

Los maestros y maestras de instrucción primaria que enseñen á sus discípulos la Doctrina cristiana ú otra cualquiera materia, en un idioma ó dialecto que no sea la lengua castellana, serán castigados por primera vez con amonestación por parte del Inspector provincial de primera enseñanza, quien dará cuenta del hecho al Ministerio del ramo, y si reincidiesen después de haber sufrido una amonestación, serán separados del Magisterio oficial, perdiendo cuantos derechos les reconoce la ley. En las diócesis donde no existen catecismos escritos en castellano y aprobados por el prelado respectivo, los maestros utilizarán como texto de Doctrina cristiana cualquiera de los que, estando escritos en el idioma nacional, tengan la aprobación del Arzobispo Primado de las Españas.

Havien passat gairebé 200 anys del *que se note el efecto sin que se note el cuidado*. Una vegada més es notaven les dues coses.

La difusió del Sistema mètric decimal

Ja hem vist reiterat moltes vegades que el fonament de l'escola era el d'instruir en la lectura, escriptura, càlcul i religió. En aquest punt farem un incís per a parlar de la importància que crec que va tenir l'escola, aquí i arreu, per a difondre el Sistema mètric decimal. El Sistema mètric decimal establia amb bases científiques un patró de mesures que pretenia unificar la gran diversitat de pesos i mesures dels diferents estats. Va néixer a finals del segle divuit a França impulsat per l'enciclopedisme i la revolució, cosa que inspirà l'atracció d'unes persones i el rebuig d'altres. Els que veien malament les idees de canvi propugnades per la revolució, també eren reticents a adoptar un sistema que haurien volgut veure fracassar. Vista la seva lògica i eficàcia, a l'Estat espanyol va haver-hi un primer intent per introduir-lo, l'any 1849, però el procés fou lent, ja que la gent es veia obligada de cop i vol-

ta a canviar la manera de comptar, comprar, d'amidar i de mesurar³⁷. En aquest punt l'escola hi tingué un paper important, decisiu, de cara a la formació de les següents generacions en els conceptes i mecanismes de mesura i càlcul en el sistema decimal.

L'article 11è de la *Ley de 1849* se centrava en el paper de l'escola i deia així:

Artículo 11º. En todas las escuelas públicas o particulares, en que se enseñe o deba enseñarse la aritmética o cualquiera otra parte de las matemáticas, será obligatoria la del sistema legal de medidas y pesos y su nomenclatura científica, desde el primero de enero de 1852, quedando facultado el Gobierno para cerrar dichos establecimientos siempre que no cumplan con aquella obligación.

En anys posteriors es promulgaren més lleis que reafirmaven la seva adopció. El llibre d'actes de l'Ajuntament recull l'impuls donat per aquestes normatives. El Sistema mètric decimal quedà definitivament establert a la nostra vila en 1892. Hem de pensar que els regidors d'aleshores ja havien estat formats des de petits en el nou sistema, i això fou tasca de l'escola. Així mateix, podem comprovar que aquest procés de canvi fou realment lent i encara moltes mesures se seguiren utilitzant coexistint amb les noves. Hem d'adonar-nos que no sols havia de canviar la mentalitat de les persones, sinó també s'havien de modificar els llibres de text, els estris per mesurar longituds, les balances, les mesures de capacitat, etc.

[...] se acordó por unanimidad, que a fin de cortar lo que segun la ley no es ya uso sino abuso de las antiguas pesas y medidas, la Alcaldia por medio de bando anuncie al público que á partir desde el 1º de Marzo próximo quedará definitivamente establecido en esta villa el sistema métrico decimal, adoptandose las medidas convenientes para que sin mas dilaciones reciban estricto cumplimiento la ley de 19 de julio de 1849³⁸ [...].

En una altra acta anterior, l'Ajuntament havia acordat comprar un joc de mides patró.

NOTES

- 1 Llibre d'actes de l'Ajuntament d'Arbúcies (30-6-1869).
- 2 Ídem (15-7-1869).
- 3 Documents de l'Arxiu parroquial d'Arbúcies.
- 4 Vegeu Balaguer, Víctor, *Al pie de la encina*, p. 94-5, El Progreso Editorial, Madrid, 1893.
- 5 Vegeu Llobet, S., op. cit., p. 317.
- 6 Llibre d'actes de l'Ajuntament d'Arbúcies (8-8-1894). Actes Junta local (10-9-94).
- 7 Llibre d'actes de l'Ajuntament d'Arbúcies (30-6-1869). Normalment, se'n parlava com a barber, però en alguna ocasió se l'esmentà com a *cirujano*, la qual cosa recorda un fet habitual en temps passats, ja que el barber també feia petites operacions com extraccions dentals o sagnies.
- 8 Llibre d'actes de l'Ajuntament d'Arbúcies (27-10-1895).
- 9 Llibre de comptes de l'hospital citat per Joan Illa.
- 10 Llibre d'actes de l'Ajuntament d'Arbúcies (14-10-1894). Generalment, consta Josefa. En el cens parroquial de 1967, fet per mossèn Banús, consta Josepa.
- 11 Esborrany d'una instància conservada en l'Arxiu parroquial d'Arbúcies (7-1-1869).
- 12 Llibre d'actes de l'Ajuntament d'Arbúcies (14-12-1879).
- 13 Llibre d'actes de la Junta local de instrucción pública (29-7-1877).
- 14 Ídem (21-5-1877), (4-8-1878), (1-7-1877).
- 15 Vegeu Mec, op. cit., Reial decret del 12 de gener de 1872.
- 16 Decret-Ilei del 14 d'octubre de 1868.
- 17 Llibre d'actes de l'Ajuntament d'Arbúcies (1-10-1873).
- 18 Ídem (21-4-1878).
- 19 Llibre d'actes de la Junta local de instrucción pública (28-9-79).
- 20 Ídem (14-12-1879), actes 9 i 10.
- 21 Ídem (14-3-1888).
- 22 Diverses actes de l'Ajuntament de 1890 i anys posteriors.
- 23 Real decreto del 16 de juliol de 1889.
- 24 Llibre d'actes de l'Ajuntament d'Arbúcies (6-11-78).
- 25 Ídem (8-12-78).
- 26 Llibre d'actes de la Junta local de instrucción pública (18-3-1888).
- 27 Llei del 16 de juliol de 1887.
- 28 Llibre d'actes de la Junta local de instrucción pública (2-10-1887).
- 29 Vegeu Ferrer, P., *Tratado de la legislación de Primera Enseñanza*, p. 19. Manual destinat als mestres procedent del fons de llibres antics de l'Escola pública Doctor Carulla.
- 30 Llibre d'actes de la Junta local de instrucción pública (7-11-87).
- 31 Ídem (6-11-78).
- 32 Ídem (5-12-1887 i altres).
- 33 Ídem (21-5-1890).
- 34 Ídem (22-5-1893).
- 35 Ídem (22-5-1893).
- 36 Vegeu Ferrer, P., op. cit., p. 65-66. Real decreto del 21 de novembre de 1902.
- 37 Museu de la ciència, *Pesos, mides i mesures*, Obra Social Caixa de Pensions, Barcelona, 1981.
- 38 Llibre d'actes de l'Ajuntament d'Arbúcies (21-1-1892).

EL CANVI DE SEGLE I ELS INICIS DEL SEGLE XX (1894-1914)

Una acció pedagògica amb nens petits no serà eficaç si no els ajuda a avançar pel camí de la independència, entesa en el sentit d'iniciar-los a aquelles primeres formes d'activitat que els permeten de bastar-se a si mateixos.
MARIA MONTESSORI (1870-1952)

Situació política i social

El fet que marcà la situació política de començament de segle fou la Guerra del 1898 davant els Estats Units, que va suposar la pèrdua de Cuba, les Filipines i altres territoris colonials. L'efecte de la guerra tingué un impacte moral molt fort. L'economia també se'n ressentí. Els comptes de l'Ajuntament d'Arbúcies testimonien que es carregava un impost «de guerra» sobre el subministrament d'electricitat¹.

La derrota fou viscuda com a un gran fracàs espanyol i provocà diversos canvis en el govern estatal. Un d'ells afectà directament l'ensenyament: en 1900 es va crear el *Ministerio de instrucción pública y bellas artes*, que assumia les funcions educatives del *Ministerio de fomento*. El segle començà amb una reforma impulsada pel ministre del ram, el *Conde de Romanones*. Es creia que l'estat necessitava una «regeneració», la qual calia començar pel sistema educatiu. En el fons, la reforma afectà més l'ensenyament secundari que no pas el primari. Culturalment, calia posar-se a l'alçada de les potències europees. S'havia de valorar més l'educació, calia eradicar l'analfabetisme i enfocar l'ensenyament d'una manera més científica, més activa. Es disposà que el pagament de personal i material de les escoles públiques anés a càrrec directament dels pressupostos de l'Estat². El sou dels mestres passà a dependre de la categoria de la localitat on ensenyaven, que s'establí segons el nombre d'habitants. S'amplià l'obligatorietat als 12 anys, però només s'ordenava que l'ensenyament fos gratuït, en les escoles públiques, per als nens que els seus pares, tutors o encarregats no els el poguessin pagar. També es reorganitzaren les juntes provincials, locals i la formació dels mestres. Es disposà que calia graduar les escoles de més de setanta alumnes, com a una millora organitzativa. S'amplià el dret a llibertat de càtedra, la qual cosa volia dir més llibertat per al professorat en la manera d'enfocar els continguts d'ensenyament, especialment a partir de secundària.

Novament, la part negativa fou que es restringí encara més l'ús del català, com ja hem esmentat en el capítol anterior, la qual cosa suposà una nova limitació a la utilització pública de la nostra llengua.

Les tensions entre la visió laica i la religiosa provocaren moltes picabaralles. L'any 1913, es decretà la voluntarietat de l'ensenyament del catecisme a les escoles públiques, encara que tingué poca vigència perquè hi hagué fortes protestes.

També van ser temps de conflictivitat social a causa de la lluita dels obrers per a millo-

rar les seves condicions laborals i per l'oposició a la intervenció en la Guerra del Marroc.

En tot l'àmbit educatiu de l'Estat espanyol es vivia l'eclosió de les idees de renovació pedagògica per una escola nova que es difonien per tot Europa i que s'havien anat gestant en certs ambients des de finals del segle anterior. En tenim alguns exemples en la *Institución libre de la enseñanza* –des d'una perspectiva aconfessional– i en el padre Manjón³ –des d'una perspectiva catòlica.

Els Països Catalans se situaren en aquesta posició capdavantera europea de renovació pedagògica amb diverses iniciatives privades i amb l'ensenyament municipal de Barcelona, que posteriorment influïren en el sector públic.

En tenim molts exemples: l'escola moderna de Ferrer i Guàrdia (1901) i les escoles racionalistes, l'escola horaciana de Pau Vila (1905) –i dintre la nostra mateixa comarca l'escola horaciana de Lloret–, la fundació de l'Escola de mestres, de Joan Bardina (1906), l'impuls de les colònies escolars de l'Ajuntament de Barcelona (1906), l'Escola del Bosc, de l'Ajuntament de Barcelona (1914), l'acció pedagògica d'Alexandre Galí, la difusió del mètode Montessori i altres. També hem de destacar la lluita de l'Associació protectora de l'ensenyança catalana per la catalanització de les escoles.

Els Països Catalans havien progressat en el camp polític, econòmic i cultural. Artíficament, floreixia el modernisme, vinculat al creixement econòmic de la burgesia. Girona, com la resta del Principat, començava a ser un focus actiu en el moviment de renovació organitzant trobades i Converses pedagògiques i editant diverses revistes. Les converses van començar per iniciativa dels mateixos mestres, l'any 1903, i se'n realitzaren més de vint durant el primer quart de segle, dues de les quals consten en terres selvatanes: a Hostalric (1908) i a Santa Coloma de Farners (1910)⁴.

Els mestres

La vida quotidiana d'Arbúcies segurament no es veié gaire afectada inicialment per les noves corrents, però hem de pensar que els mestres que vingueren anys després ja devien conèixer les noves tendències i alguns les devien tenir en compte en el seu fer de mestre.

L'any 1894, es va incorporar a l'Escola pública de nens el mestre Francesc Ferrer i Pons⁵. Els tractes que li van fer eren de 625 pessetes anuals⁶, amb dret a una quota mensual d'una pesseta amb cinquanta cèntims per cada nen no qualificat de pobre (*pudiente*) que assistís a l'escola.

Un informe d'inspecció⁷ deia de Francesc Ferrer:

[...] en la escuela pública de niños á cargo del activo i laborioso maestro interino don Francisco Ferrer es muy bueno en doctrina, bueno en lectura y escritura y regular en las demás asignaturas. La organización y disciplina son excelentes; los métodos y procedimientos adecuados, tiene celo y cumple con sus deberes.

També en 1894 fou nomenada com a mestra interina de l'Escola pública de nenes Mercè

Gramell i Grau en substitució de Josepa Berenguer, que s'havia jubilat. L'Ajuntament acordà mantenir les mateixes condicions econòmiques amb la nova titular⁸.

L'informe d'inspecció deia⁹:

En la escuela pública de niñas á cargo de la maestra interina Dª Mercedes Gramell auxiliada por las Hermanas Carmelitas de la Caridad es muy buena en doctrina, labores y escritura, buena en lectura y regular en las demás asignaturas. La organización y disciplina son buenas, los métodos y procedimientos adecuados. Tienen mucho celo las Hermanas auxiliares por la enseñanza y cumplen bien con sus deberes.

La següent titular de l'Escola pública de nenes va ser Rosa Masó i Alemán, que va prendre possessió de la plaça al 1896¹⁰. Fou la primera mestra no vinculada a la institució de les germanes carmelites. Impartí classes a Arbúcies fins al 1910 i sempre va rebre el suport i la consideració de la Junta local.

La plaça de la de nens fou ocupada pel mestre Francisco Chavarria Domingo, l'any 1898¹¹, el qual fou presentat com a mestre format en una escola normal i ben considerat per la Junta. Va exercir a Arbúcies fins a 1907.

Els dos fragments de dues actes testimonien l'opinió que tenien l'inspector i la Junta local de la docència dels mestres:

El estado de la enseñanza en la Escuela pública de niños á cargo de D. Francisco Chavarria Domingo es bueno, relativamente a sus clases y secciones. El régimen, método y disciplina adoptados por éste maestro son buenos, tiene celo y cumple satisfactoriamente con sus deberes. En la pública de niñas á cargo de Dª Rosa Masó es muy bueno especialmente en doctrina y lectura. También ha visitado la escuela privada dirigida por las Hermanas Carmelitas de la Caridad y del breve examen practicado en la misma ha visto con satisfacción los muy satisfactorios resultados que obtienen especialmente en labores¹².

Després d'uns exàmens a l'Escola pública de nenes, s'esmenta la mestra Rosa Masó:

Se acuerda por unanimidad haber visto con el mayor agrado y satisfacción los notables aprovechamientos obtenidos en dichos exámenes por haber demostrado las alumnas la solidez de sus conocimientos á las diferentes asignaturas que fueron examinadas [...] que se felicite a la mencionada profesora [...] celo, pericia e inteligencia¹³.

L'Escola de nens tingué molts canvis d'auxiliar, i resulta poc clar quants n'hi hagué i el motiu per què els mestres no es decidien a instal·lar-se a Arbúcies. En els anys de canvi de segle, hi consten Enric Ferràs (1899), Carles Monclús (1900-1903) i Carles Tallada (1903-1904).

La inestabilitat s'intensificà quan va deixar la plaça el mestre Chavarria. El seu substitut es deia Emili Clarà¹⁴, i posteriorment (1907) s'hi incorporà el mestre Narcís Bohigas¹⁵, la qual cosa originà un conflicte per aclarir qui era el titular i qui l'auxiliar. El problema es va resoldre a favor del segon, però va ocupar poc temps la plaça, perquè un any després anà a Gaserans. Durant els sis anys següents, consten fins a catorze mestres diferents. Hem de buscar la causa més versemblant en el fet que la promoció dels mestres consistia principalment a aconseguir en propietat una plaça en localitats més habitades i més ben dotades

de sou. L'estabilitat va arribar amb Pau Bosom Vidal, l'any 1914, del qual tornaré a parlar en el capítol següent.

Aquests mestres van viure situacions semblants de caire organitzatiu i de quotidianitat: horaris, assignatures, exàmens públics anuals, visites de la Junta local amb certa regularitat, visites d'inspecció periòdiques amb reconeixement i a vegades amb felicitacions, presentació de l'estat de comptes davant la Junta local i un considerable absentisme per part dels alumnes. La Junta va incorporar el metge (o el farmacèutic), entre les funcions del qual hi havia la de vetllar pel seguiment de les normes d'higiene i sanitat en les escoles. A partir de 1907 es va demanar la vacunació dels nens i nenes que hi ingressaven. També va ser una època que tingué especial cura en la conservació del mobiliari, ja que amb els anys l'edifici escolar masculí havia envellit¹⁶.

Els nous convenis¹⁷ de l'Ajuntament amb els mestres estipulaven que les retribucions anuals serien de 800 pessetes per al mestre i de 700 pessetes per a la mestra, amb la condició d'ensenyar gratuïtament a tot l'alumnat d'entre 5 i 14 anys. L'Ajuntament ingressava a la Caixa especial de primer ensenyament de la província les quantitats esmentades, en comptes de retribuir-los-les directament.

L'Ajuntament havia de procurar l'habitatge del mestre. L'any 1911, hom menciona una casa-habitació per a Pere Pujol *decente i capaz conforme dispone la ley*¹⁸.

Ja hem vist que la mestra no tenia cap auxiliar, mentre que el mestre sí, però la diferència de matrícules era considerable. Per les poques dades que n'he trobat, tenim coneixement que al 1903¹⁹ hi havia 120 nens matriculats i que de nenes només n'hi havia 70. Si aquest nombre era de matrícula, l'assistència regular devia ser bastant inferior. L'interès per l'oferta pública d'ensenyament femení era força baix. Encara havien de passar molts anys perquè s'adjudiqués una mestra auxiliar, i encara més perquè fos pagada per l'Ajuntament.

La Junta local volia posar remei a l'absentisme de l'alumnat, almenys entre els sis i els dotze anys, i per això recordava als pares l'obligació de portar el fills a l'escola elemental i de no permetre que durant les hores d'escola anessin pels carrers i les places en perjudici de la seva educació i ensenyament²⁰. De fet, l'inspector, en aquells anys Manuel Ibarz, es queixava en el seu informe que els programes no es donaven en tota l'extensió que convenia a l'ensenyament elemental, malgrat la bona voluntat dels mestres. També es lamentava de la indiferència que molts pares demostraven per l'ensenyament dels seus fills, tot i essent gratuït. En diverses visites digué a l'alcalde que havia de recordar als pares l'obligació de portar els fills a l'escola i de no interrompre les classes sense causa justificada.

Escoles de la vila

Un informe d'inspecció citat anteriorment²¹ diu que, segons un cens oficial de 1887, la població arbuencina, inclosa la disseminada en les masies, era de 3.682 habitants. Segons un decret de l'any 1882, li correspondrien, per tant, tres escoles elementals de nens i tres de nenes, entre públiques i privades (considerant la unitat escolar com la portada per un

mestre amb auxiliar o sense). La conclusió de l'inspector fou, però, que només era necessari crear una escola elemental de nens, o bé una auxiliaria amb 625 pessetes de sou. Però aquesta auxiliaria fou la que ja hi havia amb Bodoy. Encara a l'any 1896 es fa una referència a la creació de la plaça d'auxiliar per a l'escola de nens²². Fins al 1899 no trobem nomenat un mestre auxiliar, Enric Ferràs Carvera, amb un sou anual de 560 pessetes.

Amb el nomenament de la mestra Rosa Masó, l'Escola pública de nenes es desvinculà de la de les Carmelites, però en un principi l'Ajuntament no disposà de locals. Per solucionar-ho va llogar una casa perquè fes la funció d'escola i d'habitatge per a la mestra. Durant el primer any, es llogà una casa situada al número 23 del carrer del Sorral per 165 pessetes. Després, a partir del primer de gener de 1898, es van llogar els dos primers pisos d'una casa de Concepció Blanch Camps situada en el número 7 de l'anomenada plaça de la Constitució, actualment plaça de les Olles, annexa a la plaça de la Vila. El cost del lloguer era inicialment de 200 pessetes anuals²³.

L'any 1898, consten tres escoles a Arbúcies: la pública de nenes, la pública de nens i la privada de les Germanes carmelites²⁴. L'any 1903, n'hi consta una altra que impartia ensenyament no oficial i que comptava amb una matrícula de 30 alumnes²⁵. Se n'esmenten com a responsables Josep Graells (1904) i Pere Borrell (1905). De l'any 1910, apareix documentada una referència als professors d'una escola parroquial per a nens, el Col·legi Sant Lluís²⁶. En aquesta època comença a documentar-se el nom del mestre Emili Llorella (el senyor *Emiliu*) *quien tendrá que acreditar que reúne las condiciones exigidas*²⁷. Segons Rafel Vilà i Barnils, un exalumne seu, Emili Llorella va arribar a Arbúcies de jove, amb el títol de professor aconseguit feia poc i d'acord amb el conveni existent entre estat i església. Va «pertocar-li de fer la suplència del senyor Pere, un mestre que s'havia retirat de vell, tot deixant una sensació de recança entre els pares de l'alumnat del Col·legi Sant Lluís, obert, principalment, en gràcia d'un benefici establert per la família Godori, i, en virtut de la qual hi era obligada la presència d'un sacerdot entre el personal docent. El nou mestre va trobar-se, doncs, acompanyat, ja en el seu començ, per mossèn Joan Camps [...]». El senyor Emili, en el seus inicis, era el responsable dels grans.

«Ensenyava Francès, Tenidoria de llibres, Dibuix lineal i al carbó, en hores extra d'onze a dotze i de dotze a una. De set a vuit i de vuit a nou dels vespre, donava classes de repàs, on hi acudien molts joves que havien deixat l'escola feia poc i que aprenien ofici o seguien activitat comercial a la pròpia llar [...] A la mort de mossèn Joan, la plaça d'auxiliar-beneficiari va ésser ocupada pel vicari mossèn Anton Serres²⁸.»

Obres a l'edifici escolar

L'inspector plantejà a la Junta local el desdoblament de l'Escola pública de nens, encara al carrer Estenedor. Era l'any 1911. El justificava pel nombre d'alumnes matriculats i per l'estructura de la sala principal: era gran —feia 108 metres quadrats—, tenia bona il·luminació i ja hi havia dues entrades independents. Només calia fer una paret de fusteria. A més, proposà fer un inici de graduació, mitjançant el qual els més avançats anirien amb un mestre, considerat com a director, i els altres amb el segon, considerat com a auxiliar²⁹. Aquell mateix mes l'Ajuntament prengué els acords oportuns per a complir la proposta de l'ins-

pector i encarregà l'execució de les feines de fusteria. També es van fer millores higièniques en l'edifici llogat de l'Escola pública de nenes³⁰.

Escola de Joanet

A partir de l'any 1899, s'esmenta una subvenció de 60 pessetes a l'any per a l'encarregat de l'ensenyament públic de Joanet³¹. El 1904, s'aprova una subvenció anual de 225 pessetes per al sosteniment d'una escola per ambdós sexes. En llogarrets molt petits era permesa l'assistència conjunta a les mateixes aules als nens i les nenes. De primer, sembla que se n'ocupava el rector de Joanet i que l'Escola tenia un cert caràcter privat, però en 1904 hi ha constància de la presència d'un mestre, Jaume Brugarola³².

Escola d'adults

Troblem la primera referència a una escola d'adults a Arbúcies al 1898 amb motiu d'una visita d'un inspector, el qual digué que s'hi instal·lés una escola d'adults durant l'època d'hivern —època que els treballs del camp i del bosc demanen poca activitat— i que donaria una petita gratificació al mestre que se n'encarregués³³.

La indicació es devia complir aviat, ja que al 1901 es documentà una despesa d'enllumenat elèctric per haver fet classes nocturnes d'adults en l'Escola pública³⁴. El 1907, impartí les classes nocturnes el mestre Narcís Bohigas³⁵.

Testimonis silenciosos del passat: els llibres escolars. Any 1933.

NOTES

- 1 Llibre d'actes de l'Ajuntament d'Arbúcies (25-6-1899).
- 2 Real decreto del 21 de juliol de 1900.
- 3 A l'Escola pública, hi havia una col·lecció d'obres seves tramesa pel Ministerio de educación y ciencia del període franquista.
- 4 Vegeu Mestras, Lluís M., *Aportació gironina al desenvolupament de la pedagogia catalana*, p. 119-126, Diputació de Girona, 1983, i Pallach, Josep, *Els mestres públics i la reforma de l'escola catalana (1901-1908)*, Editorial CEAC, Barcelona, 1978.
- 5 Llibre d'actes de la Junta local de instrucción pública (10-9-1894).
- 6 Llibre d'actes de l'Aj. d'Arbúcies (27-11-1895). Llibre d'actes de la Junta local de instrucción pública (10-9-1894).
- 7 Llibre d'actes de la Junta local de instrucción pública (13-5-1895).
- 8 Ídem (8-18-1894). Llibre d'actes de l'Ajuntament d'Arbúcies (14-10-1894).
- 9 Llibre d'actes de la Junta local de instrucción pública (13-5-1895).
- 10 Llibre d'actes de l'Ajuntament d'Arbúcies (9-8-1896).
- 11 Llibre d'actes de la Junta local de instrucción pública (15-10-1898).
- 12 Ídem (15-10-1898).
- 13 Ídem (5-1-1900).
- 14 Ídem (5-11-1906).
- 15 Ídem (14-1-1907).
- 16 Ídem (13-1-1903).
- 17 Llibre d'actes de l'Ajuntament d'Arbúcies (8-8-1897).
- 18 Llibre d'actes de la Junta local de instrucción pública (22-5-1911).
- 19 Ídem (6-10-1903).
- 20 Ídem (13-1-1903).
- 21 Ídem (13-5-1895).
- 22 Ídem (9-8-1896).
- 23 Ídem (8-8-1897).
- 24 Ídem (15-10-1898).
- 25 Ídem (6-10-1903).
- 26 Llibre d'actes de l'Ajuntament d'Arbúcies (19-7-1910).
- 27 Llibre d'actes de la Junta local de instrucción pública (5-1-1911).
- 28 Vilà, R., «El Senyor "Emilio"», p. 9, secció «El Nostre Ahir», dins *Perxada*, n. 17, primera època, Arbúcies, 1981.
- 29 Llibre d'actes de la Junta local de instrucción pública (11-4-1911).
- 30 Llibre d'actes de l'Ajuntament d'Arbúcies (13-4-1911), (11-5-1911).
- 31 Ídem (24-9-1899).
- 32 Llibre d'actes de la Junta local de instrucción pública (1904).
- 33 Ídem (15-10-1898).
- 34 Llibre d'actes de l'Ajuntament d'Arbúcies (21-4-1901).
- 35 Llibre d'actes de la Junta local de instrucción pública (29-1-1907).

**DE LA MANCOMUNITAT
AL FINAL DEL DIRECTORI MILITAR
(1914-1930)**

*L'educació funcional és aquella que es fonamenta
sobre les necessitats; necessitat de saber, necessitat de buscar, necessitat de mirar, necessitat de treballar.*
E. CLAPARÈDE (1873-1940)

Situació política i social

El fet polític més important dels següents anys en el nostre país fou la formació, l'any 1914, de la Mancomunitat de Catalunya, institució impulsada per Enric Prat de la Riba que volia ser representativa del conjunt del Principat i que tenia aspiracions d'autogovern. Era el resultat de la unió de les quatre diputacions provincials catalanes aconseguida després de llargues negociacions amb el govern de Madrid. En principi era un òrgan administratiu que centralitzava les funcions de les diputacions, però amb interès d'avançar cap a un govern autònom i de conscienciació de la població. Pel que fa a l'ensenyament, la Mancomunitat impulsà diverses iniciatives des de la Conselleria de cultura i d'instrucció amb assessorament de consells, com els d'Educació general i el de Pedagogia. Impulsà també l'Escola d'estiu de formació del professorat i la publicació del *Butlletí dels mestres*. La normativa vigent, però, continuava essent l'estatal.

Amb la nova situació, l'ensenyament en llengua catalana a les escoles experimentà un canvi relatiu. A fi d'il·lustrar la situació, transcriuré un fragment d'un llibre imprès al 1915 i emprat per un alumne arbuicienc en 1918. Diu l'autor en el pròleg:

«[...] vaig comprendre que'l principal entrebanc que'ls Mestres catalans trobàvem per obtenir a les classes avenços proporcionals als nostres esforços i al nostre desig, era la llengua forastera, completament desconeguda dels alumnes, en que se'ns obligava a educar-los i instruir-los.

Avui sembla impossible una tal desconsideració envers la nostra rica i expressiva parla, i, alhora, tan monstruosa absurditat pedagògica, hagin pogut subsistir llarguíssim temps a Catalunya, sens aixecar contra d'elles la més irada protesta del Magisteri i de les famílies en general.

Però les circumstàncies d'aquella època no permetien altra cosa, i no hi havia més remei que acceptar la situació, fos com fos. Ara, sortosament han canviat, i van cada dia per millor camí. Ja s'autorisa oficialment l'ús de llibres, si no catalans, bilingües, o sigui de text català i castellà; els quals crec que, a la fi de l'evolució que va operant-se, se consideraran els més propis i adequats per ensenyar de llegir als nois i noies de la nostra terra.

Veient jo, doncs, aleshores que no podia, dintre de la legalitat professional, eludir ni anul·lar l'enorme obstacle que m'entrebancava, vaig discórrer que lo més encertat i factible era procurar disminuir-lo, facilitant als deixebles el coneixement i l'ús de l'idioma que an ells i a llurs Mestres se'ns imposava [...]

«Perquè postergar lo propi –en iguals o millors condicions– per servir-se de lo estrany, és anar contra la Naturalesa; aixís com és antipedagògic preferir lo desconegut a lo conegut i lo difícil a lo fàcil en el període inicial de l'educació infantilvola'».

El mateix any de la institució de la Mancomunitat, hi hagué una renovació a l'Ajuntament d'Arbúcies, al qual entrà per primera vegada, com a regidor, Josep Pol Pujat. Formà part de la *Comisión de fomento* i fou membre de la *Junta local de instrucció pública* fins a 1923, càrrecs en què demostrà activament el seu interès en la millora de les condicions culturals i d'ensenyament a Arbúcies².

La Mancomunitat fou ben considerada a Arbúcies, fet que demostra el sentiment reflectit en una reunió de l'Ajuntament amb motiu de la mort de Prat de la Riba, l'any 1917. L'Ajuntament va fer peticions a favor d'un increment de l'autonomia local i de l'autonomia del Principat als anys 1918 i 1919³.

Mentre, se succeïren fets d'àmbit europeu que tingueren la seva influència en la societat catalana: la Primera guerra mundial, que impulsà certa expansió econòmica mentre va durar, i la Revolució russa, que estimulà un creixement dels sindicats obrers.

Durant els anys de la Primera guerra mundial, Arbúcies visqué un període de gran expansió del sector forestal, ja que la demanda de carbó era molt alta, així com la de construcció de carruatges. El final de la guerra suposà una regressió econòmica, que se superà en part pel desenvolupament de les primeres carrosseries d'autobusos.

L'inici dels anys vint estigué marcat per la Guerra del Marroc, malvista per la majoria dels catalans⁴, i posteriorment per la dictadura de Primo de Rivera, proclamada al setembre de 1923. Al principi, tingué el suport de la burgesia catalana, però molts sectors se n'anaren desvinculant en veure que dissolia la Mancomunitat (1925), prohibia els actes de les entitats catalanes i reprimia la premsa en català. El *Directorio militar* presidit pel General va voler retornar a un control ideològic centralista de l'ensenyament. Durant els anys anteriors s'havia recuperat l'ús de la llengua catalana en actes oficials i en algunes escoles. Ara, tornaven les restriccions.

La instauració de la Dictadura espanyola fou ben rebuda per alguns sectors arbuciençs, que fins i tot nomenaren Primo de Rivera fill adoptiu de la vila i realitzaren diversos actes institucionals d'homenatge a la seva persona i a la monarquia⁵.

La vida política arbuciença s'emmarcava en dues maneres d'entendre l'organització municipal, catalana i estatal: una, de tendència conservadora i, una altra, de tendència progressista. Però, pel que es pot comprovar, aquest fet devia afectar més les institucions, ja que la vida quotidiana seguia endavant amb un predomini de la visió progressista. Arbúcies era una vila amb molta vitalitat i arrelada en la cultura catalana, com ho demostra el nombre d'entitats que funcionaven, que apareixien o es fusionaven: musicals, com les corals la Unión arbuciença i Germanor i les orquestres els Castanyers i la Principal, que anys més endavant es fusionaren en la cobla-orquestra *Unión arbuciença* o més popularment l'Arbuciença dirigida per Francesc Riumalló; esportives, com la Unió deportiva Arbúcies, i recreatives, com el Renaixement arbucienç, situat en els locals de l'actual Llar de jubilats, i també el popular Casino arbucienç⁶.

Malgrat la dictadura, al 1927 Arbúcies tenia una revista pròpia en català de periodicitat mensual, *El Baix Montseny*, editada per un grup d'arbuciençs, molts d'ells joves, amb interessos eminentment culturals (Rafel Vilà, Lluís Torres, Ramon Ferrer).

Arbúcies visqué uns anys de prosperitat. Esdevengué un important centre turístic per a persones benestants de Barcelona i rodalies. Podem destacar les estades de Vicenç Bosch, del

món empresarial, propietari d'una coneguda marca de licors, i de Santiago Rusiñol, pintor i escriptor que va deixar alguns paisatges arbuciençs representats en una trentena de quadres i nombroses anècdotes en la memòria de xics i grans⁷.

Arbúcies va ser la seu d'unes colònies d'estiu organitzades per l'Ajuntament de Barcelona durant molts anys. Les citades en primer lloc daten del 1916 i se'n feren fins entrada la república, amb un parèntesi durant la dictadura de Primo de Rivera. «El tipus de colònia escolar adoptat des d'un començament per l'Ajuntament de Barcelona fou el d'un grup de 25 a 30 escolars com a màxim, a cura d'un director i d'un mestre auxiliar⁸» durant un mes. Els escolars barcelonins realitzaven algunes activitats conjuntes amb els alumnes arbuciençs. Havien fet alguna excursió acompanyats dels amfitrions, segons consta en la premsa local: «els nens de la Colònia amb els de la nostra escola oficial van anar al Saltant de la dona d'aigua⁹». En els llibres de comptabilitat de l'Ajuntament s'esmenten les despeses realitzades per fer algun present als nens de les colònies escolars.

L'Exposició internacional de Barcelona de 1929 fou una fita que ha esdevingut històrica i que representava en aquell moment l'exponent de la vitalitat econòmica de Barcelona i del Principat. Paral·lelament, hi hagué un creixement de les centrals sindicals i dels moviments republicans i independentistes. Molts arbuciençs van visitar l'Exposició, entre ells un grup de nens d'una de les escoles¹⁰. Hi anaren amb mossèn Ramon Pagès com a premi per la seva aplicació en els estudis:

«[...] A l'any 29 vaig anar a l'Exposició de Barcelona, tenia 12 anys, acompanyat del mestre que m'havia promès si quedava primer de catecisme. Hi havia tot lo del món, una maravella, no he vist cosa més maca en la meua vida, recordo els jocs d'aigües i llums de les fonts. Un record perdurable [...] Jo vaig tenir ocasió d'anar-hi perquè el mossèn que era el nostre mestre em va prometre que m'hi portaria. Vàrem ser dels primers i ho vam explicar. Molta gent va anar-hi [...]»

La Dictadura espanyola de Primo de Rivera caigué al gener de 1930, fet que en l'àmbit arbucienç quedà recollit en la revista *El Baix Montseny*¹². Al final d'aquest període, Arbúcies ja ultrapassava els 4.000 habitants.

Les noves escoles i el doctor Valentí Carulla Margenat

El doctor Carulla, sens dubte, fou una persona que en aquella època influí de manera notable en l'ensenyament públic arbucienç. La seva acció es va notar no tan sols en l'aspecte d'equipaments, sinó també en l'esperit que va transmetre als seus contemporanis. La seva vinculació a les escoles públiques de la vila es derivà dels anys que ocupà el càrrec de rector de la Universitat de Barcelona: des de 1913 fins a 1923, que va morir. Arbúcies formava part de la seva demarcació universitària i, com altres indrets dels Països Catalans, es va beneficiar de l'interès que aquest mostrà per la qualitat dels edificis escolars i per l'educació primària en general. A més, sovint devia passar per Arbúcies, ja que tenia una casa d'estiueig a Viladrau.

Gràcies a la seva promoció, l'any 1916, es van estrenar unes noves escoles públiques, les *escuelas nacionales*, tal i com les anomenava tothom. Les noves escoles van suposar una notable millora en les instal·lacions dedicades a l'ensenyament públic d'aquell temps.

L'antiga escola dels nens ubicada al carrer de l'Estenedor s'havia fet vella i petita pel creixement de l'alumnat, i les nenes encara havien de ser escolaritzades en un pis de lloguer.

La primera referència al doctor Carulla que va aparèixer en el llibre d'actes de l'Ajuntament en ocasió d'una visita data del setembre de 1914:

[...] Seguidamente el 1r teniente de alcalde D. Joaquin Canals Buxalleu dió cuenta al Ayuntamiento de la visita verificada el día primero del actual a las Escuelas nacionales de esta villa, por los Sres Rector de la Universidad de Barcelona e Inspector provincial de primera enseñanza de esta provincia acompañados por la Junta local de este Municipio; y resultando de la misma, hallar deficiente el local que actualmente ocupa la Escuela pública de niñas, el meritado Sr Rector expuso la necesidad de que esta fuese trasladada a los bajos del edificio en que está instalada la Escuela nacional de niños; así como la conveniencia de que cuanto antes se procediese al arreglo de los retretes de esta Escuela y se prolongase hasta el techo el tabique que divide la sala principal de clases¹³ [...].

Fou aleshores que els regidors acordaren posar en mans d'un arquitecte l'arranjament de les escoles velles. Això va ser l'inici d'un seguit de gestions per adequar l'escola, encara que van acabar veient que era millor fer un edifici nou. En una acta de l'Ajuntament del mes de desembre del mateix any ja es deia:

[...] el informe del Sr Arquitecto emitido en consecuencia de la visita girada a las escuelas de niños de esta villa, e interesa se manifieste si este Ayuntamiento se decide a practicar las obras que hay que realizar en el edificio citado al objeto de habilitar los bajos para escuela de niñas, ó si se prefiere llevar esta escuela a otro edificio; y esta Corporacion acuerda comunicarle [a l'inspector]: que actualmente se está procediendo al arreglo de las deficiencias que hace observar en su informe el Sr Arquitecto mencionado, existen en dicho local [l'Escola de nens], y por lo que hace referencia a la escuela de niñas, se están haciendo las gestiones necesarias para ver en que forma podrá este municipio construir un edificio donde poder instalar esa escuela¹⁴.

El juliol de 1915, l'Ajuntament acordà anar a Barcelona a veure Prat de la Riba, president de la Mancomunitat de Catalunya, per a mirar si Arbúcies reunia les condicions per prendre part en un concurs per a la construcció d'edificis escolars¹⁵. Els recursos de la Mancomunitat eren limitats, i per les decisions posteriors es dedueix que aquesta no va ser la via que proporcionà les noves escoles.

En concret, es començà a parlar d'una recaptació de 50.000 pessetes, que haurien de ser destinades a la construcció d'una escola per a nens i nenes¹⁶. Les gestions anaren ràpides, ja que al 31 d'agost de 1915 es féu un pas més:

Acto seguido se acordó nombrar una comisión compuesta de los Concejales Sr Pol, Serra y Pascual para que vayan a inspeccionar el terreno que D. Pablo Garrofa posee en el sitio denominado «Pla de la Capella» y dictaminar si reúne condiciones para establecer en el mismo los locales que se trata de construir para viviendas de los Maestros nacionales de esta villa; a la vez que procure indagar, en caso afirmativo, el importe de dichos terrenos¹⁷.

[...] fueron (es refereix als membres de la Comissió) del parecer que, dichos terrenos, reúnen las

condiciones necesarias para el uso a que quieren destinarse, y cuyo importe, que en un principio pretendía dicho propietario de los mencionados terrenos que fuera de 18500 ptas, fue fijado en 12500 ptas, gracias a las reiteradas instancias y esfuerzos que, tanto el Doctor Carulla como los individuos de la citada comisión, practicaron cerca del referido propietario. El Ayuntamiento, en vista de lo expuesto, acuerda dejar pendiente este asunto hasta la sesión próxima en que, oídos de nuevo los Sres Doctor Carulla y Arquitecto D. Luis Planas, procederá más elementos de juicio para su resolución¹⁸.

Al cap de cinc dies, fou presa la decisió de comprar el terreny, després de l'informe favorable del doctor Carulla (com a metge i rector) i de l'arquitecte:

[...] acuerda por unanimidad (referint-se a l'Ajuntament), adquirir por la aludida cantidad de doce mil quinientas pesetas los mencionados terrenos que se describen en la forma siguiente: una pieza de terreno cultiva y de regadío situada en el término de la presente villa, detrás de la Capilla de la Piedad, de cabida aproximada cincuenta y nueve áreas¹⁹ [...].

Per tant, la superfície comprada era un terreny més o menys rectangular orientat paral·lelament al carrer. El 29 de març de 1916, es feia el contracte²⁰ d'adjudicació de les obres de l'edifici per un valor de 34.999 pessetes, que fou signat per l'alcalde, Claudi Pons Rius; el regidor Josep Pol Pujató, com a membre de la Junta municipal; el secretari, Josep Graells, i la contractista Paula Tresserras.

Per cobrir les despeses, l'Ajuntament havia aprovat, tres dies abans, les bases per a l'emissió d'un préstec pel sistema d'obligacions per subscripció per un valor de 44.500 pessetes, repartit en 178 títols a 250 pessetes cada un amortitzables en 10 anys²¹. Aquest era un dels sistemes que el doctor Carulla impulsava per a fer possible la financiació d'escoles públiques. Havia arribat a manifestar que «els rics estaven obligats a buidar les seves butxaques per contribuir a l'edificació d'escoles noves, ja que creia que la pacificació social neixia en l'*escuela nacional* per a tothom, rics i pobres²²».

La construcció de l'edifici fou molt ràpida, perquè a mitjan setembre els membres de l'Ajuntament es reuniren i n'organitzaren la inauguració:

[...] se acordó asistir en corporación a la inauguración de las Escuelas nacionales de esta localidad que tendrá lugar el día 24 del actual, a las 11 de la mañana e invitar a tal acto a las primeras autoridades civil i eclesiástica de la provincia, Sres Diputados por este distrito y autoridades y asociaciones locales, como también la prensa diaria de Barcelona²³.

L'Escola es va inaugurar el 24 de setembre de 1916 coincidint amb la celebració de l'aplec de la Capella. Fou un esdeveniment molt important que reuní la població d'Arbúcies i molts visitants.

L'endemà, *La Vanguardia* dedicà dues columnes senceres a la notícia²⁴, en les quals explicava que hi havien assistit personalitats de Barcelona i Girona: el doctor Carulla; un inspector de Barcelona; el bisbe de Girona; Ibarz, inspector d'ensenyament primari de Girona; Cassià Costal, aleshores director de l'Escola normal de formació de mestres, i l'arquitecte Lluís Planas, redactor del projecte. També s'hi feia esment dels mestres Carme Creus, Bosom i Santaló, i del consistori en ple: Claudi Pons, Francesc Homs, Joaquim Canals, Josep Pol, Manuel Garriga, Martí Pla, Manuel Juny, Juan Ferré, Josep Serra i el secretari, Josep Graells.

La festa va consistir en un acte religiós, posteriorment aparegué una comitiva amb banda de música, i es féu un acte de benedicció de les escoles i un acte cívic al pati de l'escola amb parlaments de diverses personalitats. El diari madrileny *ABC* publicà la foto de l'esdeveniment²⁵. Finalment, hi va haver un dinar a can Torres.

Dels nombrosos parlaments que es van fer, en destaco les següents declaracions:

Hom va dir que les escoles s'havien construït amb l'esforç de la població, sense cap mena de subvenció per part del ministeri. Així mateix, es va elogiar l'acció del doctor Carulla en pro de l'ensenyament en l'àmbit del seu districte i es va dir que se'l coneixia com a «apòstol de les escoles». El mateix doctor Carulla es va qualificar de gran defensor de l'escola pública, *defensor acérrimo de la escuela nacional*, com diu literalment el diari. El periodista que en va fer la crònica recollí els consells del doctor Carulla: *la bondad sin la cultura era relativa; la cultura sin bondad era un extravio de la mente y que la una en brazos de la otra era el ideal que todos debían perseguir*.

Més endavant, l'Ajuntament, en voler dotar la nova escola de material, tornà a pensar en el doctor Carulla, i es decidí anar a Barcelona [...] *para interesar del Doctor Carulla la obtención de material pedagógico para las escuelas nacionales y darle las gracias por el conseguido por su mediación*²⁶ [...].

En acabar l'any, s'acordà de dedicar-li un carrer, en concret el passeig on eren situades les escoles:

[...] el Excmo Sr Rector de la Universidad de Barcelona D. Valentín Carulla, relativos a la construcción del nuevo edificio escolar recientemente inaugurado en esta población y haciéndose intérprete del unánime sentir de sus administrados, a petición del Sr Canals, por unanimidad acuerda dar el nombre de «Paseo del Doctor Carulla» al comprendido entre el puente denominado de La Piedad y la Capilla de N^{ra} Sr^a de igual nombre²⁷.

El doctor Carulla continuà donant suport a les escoles, fet que quedà reflectit en una carta de l'inspector en cap de la província, Manuel Ibarz, a l'alcalde d'Arbúcies:

Mi distinguido amigo: Me dice el doctor Carulla desde Madrid que ha conseguido 10 mesas para esas escuelas y que él se encargará de lo que falte. También me da el encargo de que escriba a V. para que se instruya inmediatamente el expediente de solicitud de la graduación de la escuela de niños. Queda muy poco dinero y el Ministro Sr Andrade ha prometido al doctor Carulla que si se remite pronto el citado expediente podrá complacer a nuestro Rector²⁸ [...].

La intervenció del doctor Carulla no va acabar aquí, ja que apareix citat en una acta ordinària del 22 d'agost del 1920, aquesta vegada atribuint-li els mèrits per haver aconseguit que les escoles fossin graduades i agraint-li tot el seu interès per les escoles públiques locals:

[...] se ha dispuesto (segons un comunicat del Ministro de instrucción pública y bellas artes) la graduación con tres Secciones de las dos Escuelas unitarias de niños de este término municipal. Y teniendo en cuenta esta Corporación municipal de que el logro de la mencionada graduación, obedece pura y exclusivamente a los incesantes trabajos que a tal fin ha venido practicando el Excmo Sr Marqués de Carulla, acuerda testimoniarle en nombre propio y en el de la población cuyos intereses representa, su más profunda gratitud, y transmitirle, a la vez, un expresivo voto de gracias, por las repetidas e inequívocas muestras de aprecio con que distingue a esta localidad, puestas de manifiesto no ya sólo, en las gestio-

nes realizadas para la consecución de la citada mejora docente, sino que también en los múltiples rasgos de generosidad que lleva efectuados a favor de las Escuelas Nacionales, regalando para las mismas la mayor parte del material con que hoy cuentan²⁹. [...]

Juntament amb el doctor Carulla, també es fa esment de la col·laboració del doctor Josep Prat Marcet, el qual féu donatius per a les escoles³⁰.

[...] material costado en parte por Ayuntamiento y en parte por la magnificencia y generosidad del Marqués de Carulla y del Sr Prat y Marcet grandes protectores de estas escuelas Nacionales³¹.

El doctor Carulla, que no va voler deixar la seva intensa activitat fins al darrer moment, malgrat les recomanacions d'altres metges, va morir al 21 d'octubre de 1923³².

Queda palès que l'Ajuntament es va abocar en el projecte de les escoles noves i va anar fent millores en el seu entorn i donant suport a gestions per aconseguir la graduació de les escoles. Segons consta en les actes municipals, es van adequar les baranes del pont dels Tres camins i es va delimitar el pati de les escoles³³. Més tard, s'amplià la zona de pati traslladant el cementiri del costat de la Capella³⁴ i es construí una paret per anivellar i sostenir les terres eixamplant el passeig del doctor Carulla i el carrer del Molí³⁵.

L'any 1927, es construïren les escales per accedir al pati³⁶.

L'inspector, J. Montserrat, en una reunió de la Junta local de l'any 1923 lloava la tasca de l'Ajuntament:

[...] que esta Corporación continúe perfeccionando la obra comenzada para el bien de la enseñanza de la población que comienza a sentir los buenos efectos de la Graduación de la Escuela de niños³⁷.

En la mateixa reunió i en d'altres posteriors també proposà graduar l'Escola de nenes en tres seccions acollint-se a subvencions de l'estat. L'any 1929, la situació de l'Escola de nenes no havia millorat gens, ja que l'inspector comentava:

Respecto a la escuela nacional de niñas es indispensable la creación de una auxiliaria municipal con que atender en esta escuela [...] y con la cual se podría formar una escuela graduada de hecho³⁸.

Per tant, finalment fou el mateix Ajuntament qui contractà una mestra ajudanta, però solament una, continuant així la discriminació en comparació amb les condicions d'escolarització dels nens.

Mentrestant, a l'edifici de les escoles velles del carrer de l'Estenedor s'organitzaven classes o conferències per adults, cursos de costura i brodat, exposicions³⁹... conservant-lo així per a serveis culturals.

Mestres de l'Escola pública de nens

Els mestres van viure directament l'impuls renovador de l'escola elemental abonat per la Mancomunitat i l'Ajuntament de Barcelona. Arbúcies esdevingué una població més oberta, amb el millorament dels mitjans de comunicació, com a centre de vacances i amb cert desenvolupament industrial. També s'incrementà el nombre de mestres, paral·lelament a un augment de l'alumnat i a una millora de les condicions pedagògiques.

Pau Bosom Vidal

Nascut en 1891, era natural de Puigcerdà i tenia el títol de Mestre superior. La vinguda del mestre Bosom a l'Escola d'Arbúcies, l'any 1914, suposà un període d'estabilitat davant la incertesa dels continuats canvis dels anys anteriors. Aleshores, el nomenament ja venia donat, i el primer que havia de fer el mestre en arribar a una població era presentar-se a l'Ajuntament amb el document que l'acreditava com a propietari de la plaça, que, en el cas de Pau Bosom, havia aconseguit per oposicions lliures:

[...] informó se había presentado D Pablo Bosom Vidal con el título de Maestro en Propiedad de la Escuela Nacional de Niños de esta villa expedido a su favor; por lo que debía ponérsele en posesión de su destino⁴⁰ [...].

Exercí el seu magisteri a la vila durant dinou anys. En aquest temps, va contreure matrimoni amb l'arbucienca Maria Riera. L'Escola de nens es graduà a començament dels anys vint, i ell n'assumí les tasques de direcció. També va fer classes d'adults durant una temporada.

Va participar activament en la *Junta local de primera enseñanza*. En una carta del cinc d'octubre de 1921 s'adreçava a l'alcalde constitucional:

[...] en contestación a su oficio de hoy, tengo el honor de comunicarle que previa la oportuna elección, el Profesorado de estas escuelas nacionales ha tenido a bien indicar al que suscribe para el cargo de vocal-maestro de la Junta local de Primera enseñanza de esta villa. P. Bosom Vidal⁴¹.

L'any 1933, es traslladà a Barcelona per treballar-hi⁴², en concret a l'Escola annexa de la Normal de la Generalitat, després d'haver participat en el concurs de mèrits convocat pel Patronat escolar de Barcelona per a la provisió de cinquanta places de mestres per als seus grups escolars⁴³. Per tant, acabà el seu període de docència a Arbúcies al 15 de juny de 1933. Patí exili durant la guerra. Després d'uns anys a França, retornà al Principat, però no pogué ocupar cap plaça en les escoles on havia treballat abans i, després d'un breu temps a Pineda, hagué d'anar a l'Escola de Camós, d'on ja no es mogué fins que es jubilà en 1960. Després, ell i la seva muller retornaren a Arbúcies, on passaren els darrers anys de la seva vida. Pau Bosom hi morí el 1969.

Encara en vida va rebre un homenatge d'un grup d'exalumnes, els quals li van dedicar

un diploma mural amb les seves signatures. En el record dels arbucienques quedà el seu nom com a un bon pedagog⁴⁴ i un bon mestre: «En Bosom era mestre, el millor que hi havia⁴⁵».

Miquel Santaló Parvorell⁴⁶

Definit com a polític i pedagog per la *Gran Enciclopèdia Catalana*, Santaló ha estat el mestre amb més renom que ha exercit a Arbúcies, encara que ho va fer durant poc temps i d'una manera discontinua. Membre d'una família de mestres, va néixer a Vilaür (Alt Empordà), l'any 1887. Després d'ensenyar uns anys a Girona amb títol de grau superior, va prendre possessió de la plaça d'ajudant de l'Escola d'Arbúcies al 8 d'agost de 1915, el mateix any que va ser admès a l'Escola superior del magisteri de Madrid. Quan ell era absent, un suplent ocupava el seu lloc: primer ho fou Josep Serres Sais i després Agustí Prat Casademont. Santaló va cessar al 24 de juny de 1918 i fou substituït per Joan Rodà Cabanach.

En deixar la seva plaça d'Arbúcies, inicià la seva etapa com a professor de geografia a l'Escola normal de formació de mestres de Girona. Participà en revistes, principalment en *El Magisterio Gerundense*, en converses pedagògiques i va fer conferències, una d'elles, el 1916, a la Normal de Girona com a mestre d'Arbúcies titulada «Lo que puede hacer el magisterio por la cultura patria». Va publicar diversos tractats de geografia entre 1923 i 1934. Impartí un curs a l'Escola d'estiu, el 1922. L'any 1932, fou nomenat director de l'Escola de mestres i mestresses de la Generalitat de Catalunya, a Barcelona, de la qual n'era professor des que s'havia organitzat al 1931.

De manera simultània, va portar una intensa activitat política i fou elegit primer alcalde del període republicà a Girona i posteriorment diputat a corts per la circumscripció de Girona. Exercí de portaveu de la minoria d'Er de Catalunya, ministre de comunicacions i conseller de la Generalitat, i ocupà altres càrrecs de manera poc estable seguint el ritme de la situació política que li havia tocat viure. Finalment, es va haver d'exiliar i fou donat de baixa com a professor de l'Escola normal en 1939.

Tot i la seva breu estada a Arbúcies, devia mantenir contacte amb els seus mestres, especialment amb Pau Bosom, al qual donà suport com a professor de la Normal de Girona en el concurs per a la provisió de places del Patronat de Barcelona que ja hem esmentat abans. Com a diputat participà en les gestions per a la creació d'escoles a les comarques gironines.

Antoni Canals Socias

Va iniciar la seva tasca docent a Arbúcies al desembre de 1920⁴⁷, quan van graduar l'Escola de nens. També apareix citat a partir de 1924 en documents municipals. Deixà l'escola arbucienca al 30 de setembre de 1934. En una tertúlia, un exalumne seu recorda com ensenyava els nens a fer castells:

«— Els castells [...] Això el senyor Canals, ens n'havia ensenyat. Ja feiem el Castell de tres. Això ens ho

va ensenyar el senyor Canals, quan jo anava a col·legi, que era l'any 29-30. En Canals se'n va anar a Sabadell, de Tarragona era, estava a la banda de Reus⁴⁸.»

Remigio Garcia González

Mestre de Primera enseñanza, era natural d'Oix i nascut en 1888. El 18 de gener de 1921, va ser nomenat propietari a l'Escola pública de nens d'Arbúcies⁴⁹ coincidint amb l'època que va esdevenir graduada. També va fer classes d'adults. Va contreure matrimoni amb una filla de ca l'Ayats. Com Bosom, participà el concurs del Patronat escolar de Barcelona, però no obtingué plaça. Entre altres mèrits, havia fet constar un premi atorgat per la Diputació de Lleida en uns jocs florals del 1919, que havia assistit a les escoles d'estiu al 1921 i 1922 i que posseïa dos certificats de l'Associació protectora de l'ensenyança catalana⁵⁰. En la revista *El Magisterio Gerundense*, hi ha una breu col·laboració seva com a delegat provincial de la *Unión de jóvenes maestros nacionales*, una branca del sindicat dels mestres que lluitava per a unes millores laborals.

Garcia és recordat entre els arbuciençs de més edat per la seva tasca de mestre i per la seva acció política com a un dels fundadors i animadors del Casal republicà de la vila.

Va exercir a Arbúcies fins al final de la guerra, que va haver de fugir, ja que s'havia compromés activament i havia format part del consistori municipal en temps de la guerra. En aplicar-se la «depuració», va ser expulsat del magisteri per les autoritats franquistes (1939)⁵¹.

Els noms de Bosom, Garcia i Canals configuraren un període de treball conjunt de més de dotze anys, remembrat per les persones que van viure l'infantesa en aquells temps. Del bon funcionament de l'escola, en queda el testimoni que va deixar l'inspector, J. Montserrat Torrent, en sol·licitar un premi per als tres mestres que hi ensenyaven durant una visita que va fer al novembre de 1929:

En la escuela nacional graduada de niños se ha notado, como siempre, la notable aptitud y celo profesional de sus Maestros. Y como quiera que acaban de cumplirse los quince años de la venida a esta población del único Director que ha tenido la escuela graduada, que puede ponerse como modelo por el acertado trabajo y paternal concordia de sus maestros, esta Inspección entiende que con esta ocasión podría solicitarse de la autoridad superior un premio extraordinario para el Sr Bosom y sus dos compañeros, a fin de premiar una constante y benemérita labor⁵².

Uns mesos abans Bosom ja havia rebut el reconeixement del ministeri per la seva acció a favor de la previsió infantil:

«Es donà al senyor Bosom, director de l'Escola graduada d'Arbúcies la medalla de la mutualitat escolar, que li ha concedit el Ministeri d'Instrucció pública i belles arts en paga als seus serveis en favor de la previsió infantil⁵³.»

Mestres de l'Escola pública de nenes

Carme Creus Pla

Va exercir a Arbúcies del 12 de gener de 1912 al 28 de febrer de 1917⁵⁴. Trobem referències a Carme Creus en el llibre d'actes de la *Junta local de instrucción pública* en ocasió de la presentació dels pressupostos de despeses per al funcionament de l'escola.

Enriqueta Anjaumà Boldú

Doña Enriqueta va prendre possessió de la plaça de l'Escola pública de nenes com a propietària al primer de setembre de 1917 i hi exercí fins al 30 de juny de 1928⁵⁵, any que marxà a Molins de Rei.

Enriqueta Anjaumà fou qui organitzà l'ensenyament de les nenes a les escoles noves, situades en l'ala més propera a la Capella. L'assistència oscil·lava entre les 70 i les 100 nenes segons els cursos, i donat l'elevat nombre i les diverses edats Enriqueta comptava amb una ajudanta a càrrec seu.

Una exalumna seva⁵⁶ la recorda com a molt bona dona i molt bona mestra i explica que l'ajudanta es deia Pepeta i que no era mestra, però que feia llegir les petites i era qui posava ordre quan la mestra estava ocupada ensenyant o preguntant la lliçó a algun grup.

També recorda que a la seva aula van fer pràctiques de mestra M. Carmen Masferrer i Montserrat Martí. Enriqueta Anjaumà les orientà i estimulà cap a la docència.

«La meua mare contava com Dª Enriqueta feia classes amb experimentació, per exemple per explicar el dia i la nit o les estacions ho feia amb un llum i una bola o una pilota⁵⁷ [...]»

Les escoles privades

En aquesta mateixa època, continuava havent-hi a la vila dues escoles més: la de les germanes Carmelites, femenina; i l'Escola parroquial de Sant Lluís, masculina. L'inspector, en les seves visites, deixà constància de la seva tasca en el llibre d'actes:

[...] celo y competencia de los Maestros que dirigen las Escuelas nacionales así como del fervor que con los Maestros privados se esfuerzan en cumplir su alta misión⁵⁸.

[...] este Colegio ha comenzado a tener el auxilio poderoso del doctor Rdo Ramón Pagés, el qual sin duda cooperará eficazmente a levantar su prestigio y obra educativa [...] A ambos Colegios privados se les ha invitado por orden superior a adquirir el retrato de S. M. el Rey y colocarlo en lugar visible⁵⁹.

[...] las Hnas Carmelitas siguen mostrando su reconocido celo y laboriosidad⁶⁰.

He trobat algunes dades que ens poden ajudar a entendre quin tipus d'educació s'impartia en aquests centres.

Rafel Vilà, exalumne del col·legi, comentà que l'Escola de Sant Lluís –oficialment Sant Lluís Gonzaga– era anomenada també l'Estudi del capellà i afegí:

«Ell ensenyava els alumnes grans mentre que el senyor Emili Llorella tenia cura dels petits. A la classe gran hi cabien 101 alumnes. Mossèn Ramon Pagès tenia un do de paraula notable: quan mossèn Ramon parlava quedaves bocabadat, tenia brillantor de paraula. Mossèn Ramon era professor del Col·lell, però ho deixà per a tornar a Arbúcies⁶¹.»

Mossèn Ramon Pagès havia nascut a Arbúcies, l'any 1884⁶². Féu els estudis sacerdotals i es doctorà en teologia. Vingué a impartir classes a Arbúcies quan tenia quaranta-dos anys, després d'haver treballat a l'internat del Col·lell durant més de quinze anys. Impartí classes als més grans, en molts casos ensenyant nivells superiors. Va col·laborar en revistes locals –*El Baix Montseny* i *La Riera*– i comarcals. Víctima de la guerra, va ser mort a 4 de setembre de 1936.

També impartí classes a l'Escola de Sant Lluís el vicari Anton Serras.

«A l'escola dels Capellans hi havia més rigidesa moral que a les nacionals, sobretot pel que fa a les relacions nois i noies.» «Quan se li deia al mestre a través dels pares o germans que un *nano* havia fet una cosa mal feta, llavors el cridava i el corregia, [...] si la falta era molt grossa –per exemple que el nano havia pispat alguna cosa que era molt sagrat– aleshores ho feia saber a tots i vostè aquí castigat de cara a la paret! o es quedarà quan vosaltres sortireu perquè va fer això, [...] Hi havia tant rigor que les *hermanes* no podien sortir al carrer si no era de tres en tres [...] El pes de la cosa tradicional era terrible⁶³.»

«El que diferenciava uns estudis dels altres era la doctrina», diu un altre testimoni. Explica que el mestre feia posar el nens en fila, un al costat de l'altre, i feia preguntes del catecisme. Si el primer responia bé a la pregunta es quedava al lloc on era. Després en feia una altra al següent i continuava la ronda. Si un no sabia la resposta, repetia la pregunta al següent i, si aquest la sabia, aleshores el passava davant. Si tampoc no la sabia, feia la pregunta a un darrere l'altre fins que un la responia correctament. Aquest era el que avançava fins a davant del primer que l'havia errada. I així anaven fent rondes⁶⁴.

L'alumnat de les escoles

En el llibre de la Junta local trobem dades dels alumnes en ocasió de les visites d'inspecció. Com es veurà, l'inspector feia constar de manera diferenciada el nombre d'alumnes matriculats i el nombre d'assistents, de manera que es fa evident el notable absentisme escolar que hi havia.

Pel que fa a les escoles públiques, tenim les següents dades referides als anys vint:

	1921 (mat)	1921 (ass)	1925 (mat)	1925 (ass)	1926 (ass)	1928 (mat)	1928 (ass)
E. P. nens TOTAL	147	104	129	92	79	135	88
Grau			67	51	32		
Grau			30	21	30		
Grau			32	20	17		
E. P. nenes TOTAL	140	100	133	85	70	105	65

L'assistència continuava essent una de les grans preocupacions dels inspectors –primer Ibarz i després Montserrat. Per això, en cada visita exhortaven els responsables municipals a posar-hi remei. Proposaven mesures per aconseguir una assistència més constant; entenien que molts nens faltessin més els mesos d'hivern, alguns perquè vivien a certa distància del centre docent o per malaltia, però no acceptaven els altres casos, que imputaven a la deixadesa dels pares⁶⁵. Aquests darrers eren amonestats. Els mestres havien de portar un control i facilitar les llistes d'assistència a la Junta.

[...] la falta de asistencia esteriliza en parte la labor de los Sres Maestros⁶⁶ [...]

[...] exhorta a la Junta a extremar el celo para disminuir las faltas de asistencia que son muy notables en todas las Escuelas⁶⁷

[...] sanciones para los padres que descuiden la obligación de llevar a sus hijos a la escuela⁶⁸

Respecte al control sanitari, els nens havien d'estar vacunats, de manera que havien de presentar a les escoles les paperetes de vacunació o revacunació en el moment d'ingressar-hi⁶⁹.

De l'evolució de l'alumnat a les escoles privades durant la dècada dels vint, en tenim les següents dades:

	1921 (mat)	1925 (mat)	1926 (ass)	1928 (mat)
Carmelites TOTAL	130	105	65	147
pàrvuls		50		61
elemental		55		86
Sant Lluís TOTAL	95	80	55	85

Tot i que no consta explícitament, podem deduir que les escoles privades també patien l'absentisme, ja que en les dades sobre l'assistència conservades de 1926 s'observa una davallada significativa d'alumnat, i veiem que algunes referències fetes anteriorment pels inspectors també apuntaven en aquest sentit.

En la vida rural hi havia moltes feines a l'abast dels nens, i sovint era necessari ajudar els de casa. Aleshores, es pensava que com més aviat un nen aprengués un ofici millor, ja que les expectatives de feina eren molt limitades. La majoria de nens deixaven l'escola quan tenien 12 o 13 anys. Pocs eren els que podien continuar.

«[...] a 13 anys tothom aprenia un ofici o si era fill d'una casa que pogués doncs l'enviaven a estudiar a Mataró, o a Girona o al Collell [...] ja eren uns estudis superiors. Els que sabem que allò no se'ns produiria ens feien aprendre un ofici[...]» «A més l'estímul de disposar d'alguns diners era més motivador ja que treballar donava diners i segons la visió en aquella edat era de categoria social més elevada que estudiant [...] podies sortir, anar al ball[...]»

Escola de Joanet

L'Escola de Joanet es consolidà com a escola mixta, és a dir, comptà amb una mestra per a un grup amb nens i nenes. Tenim poques dades de l'alumnat: en 1928 la matrícula era de 46 alumnes, però l'assistència era només de 20.

En la documentació municipal, consta que les classes es feien amb caràcter provisional en un local de lloguer mentre es feien els tràmits per obtenir un edifici propi per a l'escola⁷¹, uns tràmits que van durar anys i no van donar el seu fruit. En les referències de la Junta local, queda palès que hi mancava espai pel nombre d'alumnes que hi havia⁷².

Pagament del professorat

Les condicions econòmiques del professorat van anar millorant respecte a principis de segle. El sou entre els mestres i les mestres s'havia equiparat i, en aquest aspecte, les condicions deixaven de ser discriminatòries.

Per altra banda, hi havia diferents sous segons la categoria, elemental o superior, propietari, interí o suplent, segons els serveis donats i segons el nombre d'habitants de la població. Pel que fa a Arbúcies, el sou anual que l'Estat assignava als diferents mestres el tenim resumit en el següent quadre. Recordem que aleshores l'Escola de nens ja estava graduada en tres seccions, mentre que l'Escola de nenes només tenia una mestra i era ella qui es pagava una ajudanta. Tenim constància del sou dels mestres de Joanet a partir de 1924.

Evolució del sou anual dels mestres a Arbúcies⁷³.

	1917-18	1920-21	1924-25	1928-29
Mestre secció nens	1100 (1)	2500 (1)	3000 (1)	3500 (1)
Mestre secció nens	1375 (2)	2500 (4)	3000 (4)	3000 (4)
Mestre secció nens	--	2000 (5)	2500 (5)	3000 (5)
Mestra nenes	1375 (3)	3000 (3)	4000 (3)	3000 (6)
Mestres Joanet	? ?	2000	2000	

(1) P. Bosom (2) M. Santaló (3) E. Anjaumà
(4) R. García (5) A. Canals (6) D. Pons

L'Ajuntament estava obligat a proporcionar la casa als mestres o, en el seu defecte, una subvenció, ja que els mestres havien de residir a la localitat on ensenyaven. A més, de manera voluntària podia donar-los un complement. Els llibres d'actes testimonien aquest fet:

[...] acordándose por unanimidad que queden suprimidas las cantidades que desde tiempo venian figurando en concepto de gratificación para los maestros nacionales y aumentarles las que tenían señaladas por concepto de sus casas-habitaciones. Al año, Sr Bosom 525 ptas, Sr García 525 ptas, Sr Canals 600 ptas, Sra Anjaumà 600 ptas y maestra Juanet 300 ptas⁷⁴.

Aquest acord va motivar que l'inspector donés suport als mestres defensant un complement a càrrec de l'Ajuntament. Ja hem llegit abans que el seu sou estava en funció de la categoria de la localitat on impartien les classes. Per als mestres d'Arbúcies, anar a un lloc més gran significava una promoció dintre la carrera docent. Millorar-los les condicions suposava facilitar l'estabilitat de la plantilla en pro de l'escola.

La Escuela nacional de niños ofrece resultados muy satisfactorios pues sus maestros se hallan dotados de notable aptitud pedagógica, siendo por tanto, dignos de protección del pueblo de Arbúcies cuyo Ayuntamiento debería aumentar la subvención en lo posible a fin de conservar con más seguridad tan dignos funcionarios⁷⁵.

L'observació de l'inspector fou escoltada, i en el llibre d'intervenció de comptes a partir de l'any 1926 hi apareix una quantitat anual consignada com a subvenció a més de la indemnització per pagar la casa-habitació, que s'havia de complir per llei.

Mestres particulars rurals o de sequer

Moltes famílies del terme d'Arbúcies vivien en masies. A causa de les dificultats de desplaçament a les escoles de la vila, van proliferar persones, sovint sense títol, que anaven per aquestes masies ensenyant la mainada.

Durant alguns anys, en els llibres d'intervenció de comptes, juntament amb els pagaments als mestres i les mestres oficials i privats, hi trobem esmentats uns mestres que en algun moment reberen el qualificatiu de particulars i que exerciren pels masos i veïnats rurals. L'Ajuntament els donava una petita subvenció per la tasca que realitzaven, ja que el sou el treien de les aportacions dels habitats dels indrets on ensenyaven, segurament més en espècies que no pas en efectiu. Dels anys que no consten dades, no podem fer cap afirmació, però és raonable suposar que era una pràctica que degué fer-se durant molt de temps, això sí, sense subvencionar.

Del període que estem estudiant en aquest capítol, tenim dades dels següents indrets on hi havia mestre: a Cerdans, on exercia de mestre el capellà (de 1926 a 1930); al veïnat de França (de 1928 a 1930); a les masoveries del Veral de cal Sastre, i al Regàs (1929 i 1930)⁷⁶.

NOTES

1 Vegeu Genís, Salvador, *Hores Escolars, segon llibre de lectura bilingüe per a les escoles de primera ensenyança de Catalunya*, Editorial J. Horta, Barcelona, 1915. El llibre va pertànyer a l'arbucienc Joan Bosch Caralt, que hi posà el seu nom amb data d'1 de gener de 1918.

2 Llibre d'actes de l'Ajuntament d'Arbúcies, Llibre d'actes de la Junta local de instrucció pública i diverses actes entre 1914 i 1923.

3 Llibre d'actes de l'Ajuntament d'Arbúcies (1918-full 17, 1919-full 36).

4 Llibre d'actes de l'Ajuntament d'Arbúcies (29-11-22).

5 Ídem (22-12-1924), (19-1-1925), (24-6-26).

6 Vegeu Bover, Andreu, op. cit., capítol 10.

7 *El Baix Montseny*, n. 2, 4, 37 i 50.

8 Vegeu Ventalló, J. *Les Escoles Populares ahir i avui*, p. 90 i 92, Editorial Nova Terra, Barcelona, 1968. L'autor esmenta la localitat d'Arbúcies i les colònies de muntanya de les escoles de Barcelona: p. 94 i 102.

9 *El Baix Montseny*, n. 2 (agost 1927).

10 Testimoni de Joaquim Bayés.

11 Entrevista a Pep Illa enregistrada per A. Bover. Casset de l'Arxiu històric municipal d'Arbúcies, referència 12/7/1.

12 *El Baix Montseny*, n. 33 (març 1930).

13 Llibre d'actes de l'Ajuntament d'Arbúcies (8-9-1914).

14 Ídem (27-12-1914).

15 Ídem (18-7-1915).

16 Ídem (22-8-1915).

17 Ídem (31-8-1915).

18 Ídem (7-9-1915).

19 Ídem (12-9-1915).

20 Contracte conservat en el lligall que conté documents referits a la construcció de l'escola. Datat al 29 de març de 1916 (AhmA).

21 Llibre d'actes de l'Ajuntament d'Arbúcies (26-3-1916).

22 Cita extreta d'un article del mestre L. G. Bover publicat en la revista *El Magisterio Gerundense*, número extraordinari dedicat a la memòria del doctor Carulla poc després de la seva mort (21-2-1924).

23 Llibre d'actes de l'Ajuntament d'Arbúcies (17-9-1916).

24 *La Vanguardia* de Barcelona (25-9-1916) p. 2 i 3.

25 *ABC* de Madrid (27-9-1916).

26 Llibre d'actes de l'Ajuntament d'Arbúcies (26-12-1916).

27 Ídem (31-12-1912).

28 Carta de l'Inspector Jefe Provincial a l'alcalde d'Arbúcies (21-10-1917).

29 Llibre d'actes de l'Ajuntament d'Arbúcies (22-8-1920).

- 30 Ídem (3-4-1921).
- 31 Ídem (24-9-1921).
- 32 La revista *Pexada*, n. 3 (estiu 1995), publicà una biografia del doctor Carulla, p. 33-34.
- 33 Llibre d'actes de l'Ajuntament d'Arbúcies (30-12-1917).
- 34 Ídem (23-12-1919), (8-10-1922), (15-10-1922).
- 35 Ídem (13-5-23), (8-9-1924).
- 36 Ídem (18-12-1927).
- 37 Llibre d'actes de la Junta municipal de instrucció primària (20-6-1923).
- 38 Ídem (15-11-1929).
- 39 *El Baix Montseny*, gener 1928 i juliol 1929.
- 40 Llibre d'actes de la Junta municipal de instrucció primària (12-11-1914).
- 41 Carta del 5-10-1921 conservada a l'AhmA.
- 42 *El Baix Montseny*, n. 73 (juliol 1933).
- 43 Dossier del Concurs de mèrits convocat pel Patronat escolar de Barcelona. Convocatòria del 5 de setembre de 1930. Arxiu d'història de la ciutat de Barcelona.
- 44 Testimoni de M. Carme Masferrer citat per la seva filla Maria Riumalló.
- 45 Testimoni enregistrat en la tertúlia n. 1 sobre el Joc a Arbúcies HIP. En aquest punt i en d'altres esmentats, també he comptat amb el testimoni de Annetta Riera.
- 46 Llibre d'actes de la Junta local de instrucció pública (7-8-1915). Llibre de registre dels nomenaments de mestres de la província de Girona. Microfilm en la biblioteca de la Facultat de Lletres de la UdG. Fulls dels nomenaments a Arbúcies. Vegeu Clara, Josep, «Miquel Santaló, geògraf, pedagog i polític.», dins *Revista de Girona*, n. 127, Girona, març 1988. La revista li dedica el dossier i tracta la seva acció des de les diverses vessants.
- 47 Llibre de registre dels nomenaments de mestres de la província de Girona. Microfilm en la biblioteca de la Facultat de Lletres de la UdG. Fulls dels nomenaments a Arbúcies.
- 48 Testimoni enregistrat a la tertúlia n. 1 sobre el Joc a Arbúcies HICo.
- 49 Llibre de registre dels nomenaments de mestres de la província de Girona. Microfilm en la biblioteca de la Facultat de Lletres de la UdG. Fulls dels nomenaments a Arbúcies.
- 50 Dossier del Concurs de mèrits convocat pel Patronat escolar de Barcelona (5-9-1930). Arxiu d'història de la ciutat de Barcelona.
- 51 Vegeu Marquès, S., «La repressió franquista en el magisteri públic de la Selva.», p. 147, dins *Quaderns de la selva*, n. 6, Publicacions del Centre d'Estudis Selvatans, Santa Coloma de Farners, 1993.
- 52 Llibre d'actes de la Junta municipal de instrucció primària (15-11-1929).
- 53 *El Baix Montseny*, n. 24 (juny 1929).
- 54 Dossier del Concurs de mèrits convocat pel Patronat escolar de Barcelona (5-9-1930). Arxiu d'història de la ciutat de Barcelona.
- 55 Dossier del Concurs de mèrits convocat pel Patronat escolar de Barcelona (5-9-1930). Arxiu d'història de la ciutat de Barcelona.

- 56 Testimoni de Teresa Cortina.
- 57 Testimoni de Maria Riumalló.
- 58 Llibre d'actes de la Junta local de instrucció pública (24-9-1921).
- 59 Llibre d'actes de la Junta municipal de instrucció primària (25-9-1926).
- 60 Ídem (23-7-1928).
- 61 Entrevista a Rafel Vilà Barnils enregistrada per A. Bover. Casset de l'Arxiu històric municipal d'Arbúcies, referència 8/6/1(3).
- 62 Vegeu Illa, J., «El Rnd. doctor Ramon Pagès i Oliu.», p. 35, dins *Pexada*, n. 3, Arbúcies, estiu 1995.
- 63 Entrevista a Rafel Vilà Barnils enregistrada per A. Bover. Casset de l'Arxiu històric municipal d'Arbúcies, referència 8/6/1(3).
- 64 Entrevista a Pep Illa enregistrada per A. Bover. Casset de l'Arxiu històric municipal d'Arbúcies, referència 12/7/1.
- 65 Llibre d'actes de la Junta municipal de instrucció primària (23-2-1924).
- 66 Ídem (3-7-1925).
- 67 Ídem (25-9-1926).
- 68 Ídem (23-9-1929).
- 69 Ídem (3-7-1925).
- 70 Entrevista a Rafel Vilà Barnils enregistrada per A. Bover. Casset de l'Arxiu històric municipal d'Arbúcies, referència 8/6/1.
- 71 Llibre d'actes de l'Ajuntament d'Arbúcies (15-1-1922), (22-1-1922), (17-12-1922).
- 72 Llibre d'actes de la Junta municipal de instrucció primària (3-7-1925), (26-7-1928), (x-11-29).
- 73 Llibre de registre dels nomenaments de mestres de la província de Girona. Microfilm en la biblioteca de la Facultat de Lletres de la UdG. Fulls dels nomenaments a Arbúcies.
- 74 Llibre d'actes de l'Ajuntament d'Arbúcies (5-7-1924).
- 75 Llibre d'actes de la Junta municipal de instrucció primària (3-7-1925).
- 76 Llibre d'intervenció de comptes de l'Ajuntament dels anys esmentats.

L'ENSENYAMENT DURANT LA SEGONA REPÚBLICA ESPANYOLA (1930-1939)

*Cal comptar amb tot l'element humà
que volta l'infant, el que és la raó d'ésser de l'infant, del mestre i de la mateixa pedagogia...
el respecte a l'infant vol dir en última instància
respecte a l'home: respecte a l'home futur
que hi ha en l'infant, respecte a la col·lectivitat humana de la qual l'infant forma part
i respecte a les lleis del desenvolupament humà.*
ALEXANDRE GALÍ. (1886-1969)

La Segona república a Arbúcies

Novament la situació política general de l'època quedà reflectida en l'actualitat del poble arbucienc. La Segona república espanyola fou proclamada, el 14 de abril de 1931, com a conseqüència dels resultats de les eleccions municipals guanyades majoritàriament per formacions republicanes. El rei Alfons XIII es veié obligat a abandonar el país, i la monarquia fou abolida. L'adveniment republicà fou un procés pacífic i portà l'esperança de millora per a la situació econòmica i política de l'Estat espanyol. Per als Països Catalans suposà la restitució de la Generalitat de Catalunya, amb Francesc Macià al capdavant com a president.

La composició de l'Ajuntament d'Arbúcies és un clar exponent del que succeí en bona part de les poblacions catalanes en 1931, ja que tots els regidors foren republicans federals¹. Josep Pol Pujató en fou l'alcalde durant els primers anys.

El periòdic local *El Baix Montseny*, en la secció editorial anomenada «Impressions», reflecteix com va ser acollida la república per la majoria del poble arbucienc:

«En la nostra xamosa vila, en saber-se la nova, també esclatà la joia popular d'una fairsó desusada. El poble arbucienc, xop d'entusiasme, organitzà dues manifestacions, precedides de l'orquestra «l'Arbucienca», tocant la marseleses, que foren un model de seny i prudència. En la primera, que tingué lloc a las dos de la tarda del dia 15 hom hi feu el pregó avinentant la proclamació de la República i la segona, que es realitzà a les nou de la vesprada hom hi feu l'estrena d'una formosa senyera republicana, la qual, en termenar la manifestació, fou desplegada en el balcó de la Casa de la Vila, amb un entusiasme delirant de gran gemació, que curullava la Plaça. El senyor Bosom donà per acabada la manifestació amb un bell parlament, que li valgué una sorollosa ovació de la munió imponent de persones que l'escoltava².»

Els canvis polítics que comportà la república foren notables, encara que la situació econòmica no millorà. Internacionalment, es vivien uns moments de profunda crisi iniciada amb el crac de la borsa de Nova York de 1929. En alguns estats europeus es gestaven règims totalitaris. La crisi dificultà un bon desenvolupament del règim republicà. Molts projectes, per exemple la construcció d'escoles públiques, se'n veieren afectats i no pogueren fer-se de la manera com s'havien previst inicialment. La població no veié millorada substancial-

ment la seva situació, i les postures foren de desencís o de radicalització. Sovint posicions ideològiques i personals, associades a la pertinença a determinats col·lectius socials, portaren a una tibantor de relacions i a conflictes.

L'entusiasme inicial no durà gaire, ja que el país es veié arrossegat per la crisi d'abast mundial que la República espanyola no pogué resoldre en els seus inicis. En la mateixa revista *El Baix Montseny*, hi apareixeren escrits com els següents:

De la secció «Impressions»:

«Veritablement cal reconèixer que els actuals moments històrics de la societat són uns moments ben crítics i que la crisi econòmica ha près una fesomia tan feréstega i tan esglaiant, que ha commogut totes les classes i tots els estaments socials, crivellant i fent trontollar totes les idees bàsiques de l'ordenació econòmica de la societat [...] Vivim uns moments pregonament tristos. Dificilment trobarien moments més tristos que els actuals? [...]»

Pel que fa a aspectes socials, és significatiu un article del poeta Rafel Vilà i Barnils, en què protestava per uns crits insultants proferits en un acte públic, els quals eren mostra de les tensions creixents entre la població:

«... algú, ignorant, va dir coses que podien i van ofendre els sentiments del pròxim, algú —trista paradoxa!— pensant per protesta de republicanisme convençut, es va despenjar amb expressions que perjudiquen el lliberalisme de la República.

La República és per a tothom: pels que creuen en Déu, pels que no hi creuen i pels que no creuen en res. Tan ciutadà és l'un com l'altre i deu ésser respectat tothom!»

Centrant-nos en l'ensenyament, el primer ministre d'Instrucció pública i Belles arts del govern republicà fou el català Marcel·lí Domingo, defensor del republicanisme federal i de la justícia social, el qual havia exercit de mestre abans de dedicar-se plenament a la política.

El primer decret del govern de Madrid, datat al 29 d'abril de 1931, es referia a la regulació del bilingüisme en les escoles catalanes. El decret reconeixia l'ensenyament del català com a llengua materna, a més de l'espanyol. En el seu preàmbul, deia:

La lengua catalana, proscrita y combatida por la Dictadura, era ya antes de dicho régimen, y es hoy, con más intensidad y mayor extensión, la lengua con que uno de los pueblos más emotivos y creadores del pueblo hispano descubre las intimidades de su conciencia y expresa sus pensamientos. Posibilitar que la lengua materna sea un instrumento de cultura es posibilitar que la cultura rinda su máxima eficacia [...] Respetar la lengua materna, sea ella cual fuere, es respetar el alma del alumno y favorecer la acción del maestro permitiendo que ella se cumpla con toda plenitud.

Des de la Generalitat es decretà l'ensenyament del català a les escoles. Els mestres arbucienques no van trigar a fer-ho, la qual cosa vol dir que ja n'havien après, generalment pel seu compte. Per primera vegada des que el sistema educatiu era regulat per lleis estatals l'ensenyament es catalanitzà:

«Ens ensenyaven en català, fèiem servir el llibre *Sil·labari català*, llavors vaig aprendre les beceroles⁵.»
«Vaig aprendre a llegir i escriure en català⁶.»

Un altre decret promulgat pocs dies després pel govern de Madrid, el 6 de maig, suprimia l'obligatorietat de l'ensenyament de la religió i es justificava dient que la llibertat religiosa era, en l'escola, respecte a la consciència del nen i del mestre⁷. Les instruccions desenvolupades a partir de la llei tenien un esperit tolerant, ja que permetien els símbols religiosos en les aules si hi havia una entesa entre els pares i els mestres.

Es van exigir titulacions específiques per a cada nivell d'ensenyament i s'establí la necessitat de posseir el títol de mestre per a l'ensenyament primari públic o privat i la llicenciatura per a l'ensenyament mitjà. Fins aleshores els membres d'ordes religiosos havien pogut ensenyar encara que no tinguessin la titulació. La jerarquia catòlica va enfrontar-se a aquests plantejaments, però foren rebutjats.

El 9 de desembre de 1931, les Corts de Madrid aprovaren la Constitució republicana, i, el setembre de 1932, fou aprovat l'Estatut d'autonomia per al Principat, que s'havia anat gestant en els mesos anteriors. Entre les actes municipals d'Arbúcies trobem la que aprovà el text sobre l'Estatut que la Generalitat provisional portà a consulta als ajuntaments⁸. Calgué esperar, però, fins a 1933 per llegir la primera acta municipal íntegrament en català⁹.

La Constitució reafirmava l'orientació que estava prenent l'ensenyament. El sistema establert per la llei Moyano deixaria de ser vigent i seria substituït per una nova llei d'Instrucció pública que volia recollir i combinar les aportacions pedagògiques de caire liberal i social que s'havien difós des de finals del segle anterior.

Al Principat, el 25 de maig de 1933, es promulgà un Estatut interior que en el seu article onzè recollia les bases del nou sistema educatiu.

«Article 11. L'ensenyament primari serà obligatori, gratuït i català per la llengua i pel seu esperit. S'inspirarà en els ideals de treball, llibertat, justícia social i solidaritat humana, i es desenrotllarà mitjançant institucions educatives relacionades entre elles pel sistema de l'escola unificada. En tots els graus serà laic.

La Generalitat facilitarà l'accés a tots els graus de l'ensenyament als escolars més aptes mancats de mitjans econòmics.

La llibertat de càtedra queda reconeguda i garantida. La Generalitat salvaguardarà l'existència i l'obra de les institucions privades de cultura que, atenint-se a les normes legals, contribueixin al progrés dels estudis i a la formació espiritual del poble català.»

L'escola unificada, propugnada des del segle passat per la *Institución libre de la Enseñanza*, que havia format alguns dels dirigents republicans espanyols, era un intent per a portar a la pràctica una tendència pedagògica que considerés l'ensenyament com a totalitat orgànica, des de l'escola maternal fins a la universitat. La seva concepció era d'integració social i de superació de la pedagogia classista. Això suposava una escola laica, la gratuïtat de l'ensenyament, la coeducació, l'establiment de graus dintre d'un cicle únic, el cos únic de professors i una administració també unificada. Es creia que era la manera de garantir la possibilitat d'accés del poble a tots els graus d'ensenyament i a tots els centres docents.

Per això també s'impulsà la construcció d'escoles, biblioteques escolars i es reformà el magisteri. Ja en 1931 s'havia creat l'Escola normal de la Generalitat, de la qual foren directors dues persones que ja hem esmentat abans: Cassià Costal, que havia estat present en la inauguració de les escoles arbucienques de 1916, i el mestre Miquel Santaló, que dirigí la Normal entre 1932 i 1934. Des de la mateixa escola s'organitzaren novament escoles d'es-

tiu per a formació permanent de mestres de l'any 1932 al 1936. Els mestres catalans pogueren aprendre de Roger Cousinet o Celéstin Freinet.

Respecte a l'evolució política, les eleccions de novembre del 1933 van donar un govern de Madrid amb presència de les dretes frenant el procés iniciat els darrers anys i començant el que més tard seria conegut com el Bienni negre. Al Principat, però, el govern de la Generalitat continuava essent d'esquerres. A principis de 1934, foren convocades eleccions municipals. Al 10 de febrer hi hagué canvis a l'Ajuntament d'Arbúcies. Els nous regidors donaren un tomb encara més catalanista i d'esquerres, exemplificat pel canvi de nom de molts carrers¹⁰. El dia de Corpus del mateix any, Arbúcies rebé la visita del president de la Generalitat Lluís Companys¹¹. El desembre anterior havia mort Francesc Macià.

Els conflictes de les institucions catalanes amb el govern espanyol desembocaren en els fets del 6 d'octubre. Companys proclamà l'Estat català inserible en una república federal espanyola, però va fracassar per manca de la comprensió del republicanisme espanyol. Els fets serviren d'excusa per suspendre l'Estatut i la Generalitat, i els seus components foren empresonats. A Arbúcies, el 13 d'octubre, foren destituïts tots els regidors¹².

Respecte a l'educació, el nou govern de Madrid dedicà els seus esforços a regular lleis que afectaven l'ensenyament secundari. Respecte a l'ensenyament primari, cal destacar que es prohibí per ordre ministerial¹³ la coeducació a les escoles primàries que s'havia promogut anteriorment. El professorat d'Arbúcies encara no havia començat a aplicar-la. Els nens i nenes van seguir escolaritzats per separat durant bona part del període republicà. Quan estaven en el pati podien jugar junts, però la gent no ho veia bé i hi havia poques nenes que juguessin amb nens. Només van estar barrejats a la mateixa classe nens i nenes durant el temps de la guerra¹⁴.

L'any 1936, va ser restituïda la legalitat republicana en guanyar el Front d'esquerres en les eleccions del febrer. En mig d'una cada dia més forta crisi econòmica i social, el Principat recuperà la Generalitat, i els components del seu govern foren alliberats. A Arbúcies tornà a constituir-se l'Ajuntament destituït dos anys abans¹⁵.

El Principat va viure uns mesos de relativa pau, però els efectes de la rebel·lió militar contra la República espanyola que iniciaren la Guerra de 1936-39, el 18 de juliol, es deixaren sentir progressivament. Les milícies, que havien impedit que prosperés la rebel·lió al Principat, no reconegueren inicialment el govern de la Generalitat i actuaren pel seu compte. La Generalitat trigà uns mesos en recuperar el poder efectiu i incorporà milicians al seu govern. Els comitès antifeixistes col·lectivitzaren tallers i fàbriques. A Arbúcies, el 25 d'octubre de 1936, es formà un nou consistori, que aglutinà les diferents forces d'esquerres de la vila; al capdavant hi havia una persona amb experiència en el govern municipal: Josep Pol.

Pel que fa a l'ensenyament, molts plantejaments republicans es van radicalitzar i la seva aplicació es va accelerar amb l'inici de la guerra. El 27 de juliol, es creà el Consell de l'escola nova unificada (Cenu) amb la finalitat de coordinar tots els serveis d'ensenyament. La seva concreció a la vila va fer que tot l'alumnat depengués de les escoles públiques i es tanquessin les escoles privades religioses i que el Consell es fes càrrec dels nomenaments dels mestres¹⁶. La realitat fou molt més complexa, alterada per la marxa de mestres al front i la vinguda de nens refugiats i més mestres. A partir d'aleshores, els desplaçaments del professorat fou una constant durant uns anys¹⁷.

La guerra no impedí, però, que es construís una escola que s'havia gestionat des de l'inici del règim republicà. Josep Pol va dimitir de l'alcaldia, el 2 de juliol de 1938, a causa de la seva avançada edat, però continuà com a regidor i tornà a formar part del Consell local de primera ensenyança.

Un indret amb molta activitat fou el Casal republicà. Uns testimonis ens recorden que hi feien cinema: «Al Casal feien pel·lícules gratis pels col·legis» i mentre fan memòria, un diu: «recordo *Louis Pasteur* de Paul Mauri [...] feien pel·lícules bones en temps de guerra¹⁸».

La guerra, però, continuà implacable. A principis de 1939, el 4 de febrer, les tropes franquistes arribaven a les nostres contrades. Molta gent havia fugit cap a França. L'1 d'abril de 1939, finalitzà la guerra amb la derrota republicana. Pels mestres i les mestres arribà la depuració.

Nou edifici escolar: les escoles republicanes

El 16 de juliol de 1933, començà a gestionar-se la construcció d'un nou edifici escolar. El que havien construït al 1916 havia esdevingut insuficient. Les disposicions del govern de la República espanyola impulsaven la construcció d'edificis escolars des del *Ministerio de instrucción pública y bellas artes*, i l'Ajuntament, presidit aleshores per Josep Pol i Pujató, va decidir per unanimitat posar fil a l'agulla i començà fent un estudi sobre les necessitats escolars i les «possibilitats econòmiques de la Hisenda local». De manera simultània, es lliurà la sol·licitud per fer dues construccions. La primera, un Grup escolar de quatre graus o seccions per a nenes –segurament es pensava destinar l'escola existent només per a nens–; la segona, una Escola unitària mixta a Joanet.

L'Ajuntament es comprometé a proporcionar els terrenys per fer les escoles de la vila, pagar un tant per cent del cost de construcció i pagar el cost del mobiliari i del material. La resta aniria a compte de l'Estat. Es va fer un primer projecte, signat per Joan Masferrer, que no va ser portat a terme, perquè al 1935 un nou Ajuntament, presidit per Josep M. Godori Hostench, decidí encarregar un nou projecte, menys car, a Isidre Bosch, l'arquitecte municipal. Per a poder fer realitat aquest nou projecte, es demanà una subvenció de 144.000 pessetes a l'Estat, el qual només n'aprovà 120.000¹⁹. Aquest projecte, però, encara va haver de veure les modificacions d'un tercer arquitecte. Finalment, el mes de setembre de 1937, el nou edifici escolar fou acabat, i s'afirmà que «aquesta municipalitat considera ben assistida l'ensenyança primària de la vila amb el grup escolar que s'acaba de construir²⁰», el qual disposava fins i tot de calefacció central. En aquell temps el grup escolar va rebre el nom del desaparegut president Francesc Macià.

Les escoles de 1916 van deixar d'utilitzar-se com a tals i els nens i nenes van anar al nou edifici juntament amb els que havien anat als col·legis Vedruna i Sant Lluís.

Pel que fa a l'ús de l'antic edifici de les escoles velles del carrer de l'Estenedor, va haver-hi moltes discrepàncies. El consistori de 1935 va decidir destinar l'edifici a caserna

de la *guardia civil*²¹, però en recuperar el poder les esquerres es va anul·lar l'acord anterior per a recuperar-lo per a finalitats culturals i relacionades amb l'ensenyament de conformitat amb el donador del terreny i amb el que consta en un escrit del 23 de juny de 1864:

«[...] declarar la nul·litat absoluta i a tots els efectes els acords adoptats [...] amb infracció i total manca-
ment del que preceptua la Llei municipal de Catalunya, legislació i reglament supletoris i, molt especial-
ment l'escriptura de donació del terreny de les dites escoles velles²².»

Durant la guerra aquest edifici de l'escola Vedruna i el Roquer s'utilitzaren per acollir la nombrosa colònia de nens refugiats. A partir dels anys quaranta, l'antiga escola s'utilitzà com a caserna de la *guardia civil*.

Les escoles, les mestres i els mestres

L'ensenyament, durant el període que ara estudiem, fou mixt, per tant, els mestres i les mes-
tres compartiren l'alumnat i es repartiren les tasques. En temps de la República espanyola,
en l'ús públic i escrit del català s'acostumà a parlar de mestresses d'escola. La mestra titu-
lar que va viure l'inici republicà foren M. Dolors Pons i l'auxiliar M. Àngels Fàbrega.

M. Dolors Pons Esteve

El 15 de març de 1929, *doña* M. Dolors fou nomenada mestra propietària de la plaça de
l'Escola pública de nenes, la qual va ocupar fins al 30 de setembre de 1946, que va obtenir
una nova destinació. Pocs mesos després de la seva incorporació, l'inspector deia d'ella en
un informe: [...] *cuyas extraordinarias dotes hacen esperar copiosos y exquisitos frutos de
educación*²³.

Coneixem el seu fer diari gràcies als següents testimonis:

«Dª Mª Dolors espavilava les noies, les feia buscar, jugar, cantar, recitar versos catalans. També feien pro-
blemes, en deien *de razonamiento* i Geografia²⁴.»

«Dª Mª Dolors va ser la meua mestra, una santa dona, soltera, vivia a la plaça de la vila número 7,
en el primer pis. Acabada la guerra va tenir problemes. Era molt religiosa però va treure la imatge del
Crist de la classe quan la república ho va dir. Acabada la guerra s'ho va passar molt malament. Al final
se'n va anar, crec que a Barcelona. Pels matins miràvem el termòmetre i ho escrivíem a la llibreta amb
la data, tot en català. Algun dia a la setmana sí feiem castellà [...] Com que jo no sabia cantar, em feia
recitar moltes poesies, m'agradava molt. Posava els exercicis a la pissarra, els copiàvem a la llibreta i els
feiem. Ella tenia la llibreta amb els resultats, a vegades l'havia ajudat a corregir. Pel seu sant li feiem un
regal i ella ens convidava a un refresc. En aquells temps ho feiem així. Teníem la mateixa mestra molts
anys i li agafàvem afecte²⁵.»

«Donya Mª Dolors tenia la classe organitzada en tres seccions segons l'edat i el que estudiaven.
Escrivíem amb tinta, en pupitres amb els tinters al mig i anàvem sucant. Apreníem les regles, geometria,
"quebrats", problemes de raonament. Fèiem Història d'Espanya, estudiàvem els rius, els mars, les mun-
tanyes, les províncies. A classe hi havia murals dels cos humà, del cor, mapes muts. També cosíem, feiem

labors. Ens ensenyava moral, Història Sagrada, em penso que dijous el matí, perquè a la tarda era festa.
Però ens deia: «Sobre tot ser bons». Fèiem col·leccions de cuques, però li feia angúnia punxar-les amb
una agulla. També de pedres i fòssils. També ens havia fet dibuixar el plànol de l'escola. Anàvem a la
bassa del molí, hi tiràvem un roc per veure com es feien les ones [...] Estudiàvem el llibre *Terra i ànima*,
a la classe n'hi havia 6 o 7 i ens l'anàvem passant. Recordo haver fet algunes excursions a Begur, les ruï-
nes d'Empúries, Sant Feliu de Guíxols²⁶[...]»

Va ser mestra i directora de l'Escola de nenes fins al 1938. Després va patir la repressió
franquista i fou inhabilitada per a càrrecs directius i de confiança, sense especificar la dura-
da de la sanció²⁷.

«Quan varen entrar els nacionals va estar uns mesos sense poder ensenyar (entraren el febrer i no va poder
començar fins al setembre). Era bona mestra, després de la guerra portava una aula de nens amb ajut de
la Senyoreta Canaleta. La denunciaven a l'Ajuntament però estripaven la denúncia. Perquè els de l'A-
juntament, encara que eren els ricatxos, veien que era una bona mestra i que ensenyava bé els seus fills.
Fins que no va poder més i se'n va anar a Barcelona. Ella també preparava per fer el batxillerat²⁸.»

A l'any 1961 se li va fer un emotiu homenatge, que va aplegar algunes companyes i a nom-
broses exalumnes. Morí a Vic, el 21 de desembre de 1977, als 86 anys.

Amb l'arribada de M. Dolors Pons, tornà a fer-se evident la necessitat de dotar l'Escola
de nenes amb una altra mestra. L'inspector insistí novament en el tema i donà tota la res-
ponsabilitat a l'Ajuntament:

es indispensable la creación de una auxiliaria municipal con que atender a las niñas en esta escuela [...] y con la cual se podría formar una escuela graduada de hecho²⁹.

Finalment, a finals de 1929, el ple municipal creà una plaça d'ajudanta i nomenà una mes-
tra amb títol professional: M. Àngels Fàbrega³⁰. Del seu nomenament, en féu ressò la revis-
ta *El Baix Montseny*, que l'esmenta com a «nostra col·laboradora³¹» que durant dos anys va
repartir-se les alumnes amb la mestra titular i s'ocupà dels grups de petites. A comença-
ments de març de 1932, va renunciar a la plaça. La causa de la seva decisió semblava ser
la disconformitat a treure la imatge de Crist de les escoles.

El Baix Montseny tornava a referir-se a ella, el novembre de 1933, anunciant que s'ha-
via constituït una mútua de pares de família, al front de la qual hi havia M. Àngels Fà-
brega³², que s'havia fet càrrec de l'Escola de les Germanes carmelites. Hem de buscar l'o-
rigen del fet en la *Ley de confesiones y congregaciones religiosas*, aprovada al 17 de maig
de 1933, amb la qual Madrid regulava l'ensenyament impartit per les congregacions reli-
gioses i feia obligatori el títol per exercir de mestre, fet que l'Ajuntament va recordar que
s'havia de complir³³.

Els conflictes durant aquells anys per motius religiosos són evidents, amb tots els can-
vis que hi van haver i els problemes que es posaren de manifest. Pel que fa als mestres
públics, denunciaven que hi havia una campanya contra les *escuelas nacionales*, que eren
presentades com a sectàries i perseguidores del catolicisme; però no era així, i es defensa-
ven procurant mantenir el seu prestigi i dignitat.

El Sr Bosom entera a los presentes de que se lleva a cabo, por determinados elementos, una campaña contra la Escuela Nacional negándole su carácter laico y presentándola en cambio sectaria y perseguidora del Catolicismo. Cree el Consejo que es su misión primordial procurar y mantener el prestigio y dignidad de la Escuela Nacional, impidiendo que se pervierta el sentido laico representada por ella³⁴.

La situació era la concreció en l'àmbit local d'un problema general causat per la «guerra escolar» entre estat i església, la qual va arribar a l'extrem de prohibir als catòlics l'assistència dels seus fills a escoles no catòliques, neutres o mixtes³⁵.

Després de la renúncia de M. Àngels Fàbrega, ocupà la vacant d'auxiliar de l'Escola de nenes Lola Martí, que es va fer càrrec dels nens petits³⁶. «Hi havia dues classes, la senyora Lola la dels petits, feien el sil·labari, les beceroles i ho feia seguint les indicacions de *doña* Maria Dolors, segons la seva manera de fer³⁷.»

Els mestres. Agustí Estañol Arderiu i Josep Bosch Rohí

Els mestres que exercien a Arbúcies a l'inici del període republicà eren Pau Bosom, Remigio Garcia i Antoni Canals. Constatem que van acollir el nou règim favorablement. Hem pogut llegir anteriorment que el discurs amb motiu de la implantació republicana fou pronunciat per Bosom. També sabem que R. Garcia era membre actiu d'Esquerra republicana i fundador amb el seu cunyat del Casal republicà amb el suport del seu sogre, Ayats. Aviat, però, les escoles veurien canviar dos dels seus mestres, Pau Bosom i Antoni Canals, que deixaren Arbúcies en 1933. Només restà R. Garcia, el qual en les eleccions de 1936 fou elegit conseller de l'Ajuntament pel Partit socialista unificat de Catalunya com a membre de la Comissió de cultura.

Agustí Estañol Arderiu va prendre possessió de la plaça de mestre, el 15 de setembre de 1934, va ser representant dels mestres en el Consell local i membre actiu del sindicat Ugt, fou empresonat³⁸ quan tenia 40 anys i expulsat del magisteri per decisió directa de la Comissió depuradora³⁹, consta com a baixa definitiva del cos per depuració al 23 de juliol de 1942.

Josep Bosch Rohí s'incorporà al 15 de novembre de 1934. En el llibre de registre de mestres consta el seu cessament al 3 febrer de 1939; en les observacions s'esmenta l'article 171, «abandó del servei⁴⁰». Havia anat al front i sembla que va morir a conseqüència de la guerra.

Els records d'un exalumne seu ens il·lustren l'ensenyament en aquells anys:

«Vaig anar a les escoles velles, eren molt boniques. Entràvem per la porxada que donava al pati. Hi havia un parterre inclinat amb tres o quatre rampes o pujadors. Recordo la zona ajardinada. El parterre era ple d'herba, en deiem bàlsam perquè era d'una herba que tenia propietats medicinals. Al pati hi havia una palmera i molts plàtans, en aquell temps petits. I vora la capella hi havia una font, d'uns parell de metres de diàmetre. L'escola la recordo molt bé. Començant per l'ala més llunyana a la Capella hi havia biblioteca, amb una finestra lateral i un gran finestral que donava al passeig, després els lavabos de nois i les classes dels senyor Busom –que després se'n va anar a Barcelona–, senyor Garcia, senyor Estañol i el senyor Bosch. Més enllà la de la senyora M. Dolors i de la senyoreta Lola. A l'hivern ens escalfàvem amb llenya. L'escola, després de la guerra, va servir de magatzem.

[...]

Testimonis silenciosos del passat: els llibres escolars. Primers cinquantes.

»Els pupitres eren allargats, n'hi cabien dos. Ens assèiem en un banc que es plegava contra el pupitre. La taula del pupitre era inclinada, en biaix. Sota hi havia un calaix per deixar llibretes. A dalt hi havia una part planera, amb una regata per deixar la ploma o el llapis. Al mig hi havia un forat per posar el tinter. Recordo que eren de color vermell, blau i verd. El mànec de la ploma era vermell, a la part de sota hi havia on encaixar el tremp. Que n'havíem fet de taques! A vegades alguns nens es barallaven i ho tacaven tot, fins i tot algun mestre havia rebut. També escrivíem amb llapis. De maquineta no tothom en podia tenir. De colors tampoc, amb una capsa de 6 colors et posaves molt content. Hi havia el vermell, el blau, el verd, el marró, el lila i el groc. Més tard van venir les de 12 colors.

[...]

»Llegíem els llibres *Ingenuitats* i *Petites Llavors*; els guardo, apreníem poesies de Joan Maragall i d'altres. Encara en recordo de memòria. També vaig llegir *Terra i ànima*, hi havia *Història de Catalunya*, era gruiçut, però no vaig poder tenir-lo mai perquè era car. Alguna vegada, de més petit havia fet teatre. Em recordo d'haver fet de petit alguna escenificació a l'escola, una era *El general Bum Bum*.

No recordo fer gaires exàmens, abans no se'n feien gaires d'exàmens.

A les classes de geometria feiem cubs i piràmides,[...] amb paper de barba i goma "ginkolicol".

Excursions sí que en recordo. Havíem anat d'excursió a Tossa i a Banyoles, visitant el museu Darder, de petit⁴¹.

L'ensenyament d'alguns mestres no es limitava a l'ensenyament primari. Hi ha testimonis que asseguren que també feien classes particulars a alumnes que tenien interès a continuar estudiant una vegada acabada l'escolarització obligatòria. Aquesta pràctica era anomenada «fer conferències», i és el cas de Bosom⁴² i Garcia⁴³ i de la mestra M. Dolors Pons⁴⁴. Per a moltes famílies era l'única manera d'accedir a uns estudis mitjans per als seus fills.

Durant els anys de la contesa bèl·lica, va haver-hi nombroses anades i vingudes de mestres que han quedat reflectides en diversos documents. Les *escuelas nacionales* van escolaritzar tot l'alumnat arbucienc, i a més vingueren nens i nenes refugiats de Madrid i del País Basc. Els primers foren instal·lats al Roquer, els segons a l'edifici de les Carmelites. Per tant, la necessitat de més mestres fou evident. Primer es van incorporar⁴⁵ Josefa Barri i l'arbucienca Montserrat Martí Treserras, que havia acabat la carrera en 1930, segons ha quedat recollit en la revista *El Baix Montseny*⁴⁶. Finalitzada la guerra, Montserrat Martí va ser inhabilitada per exercir càrrecs directius i de confiança⁴⁷. Més endavant, consten Josefa Soldevila Jové i Manuela Català Saló⁴⁸.

El gener del 1937, hi havia vuit mestres per a uns 800 escolars matriculats, de manera que se sol·licità la creació de quatre places més⁴⁹. Les següents incorporacions foren les dels mestres Forcat, Turó i Llorella⁵⁰. Aquesta darrer nomenament devia provocar divisió d'opinions, ja que mentre per una part s'havia aprovat que l'antic mestre de l'Escola dels cape llans formés part de la plantilla de les escoles públiques per una altra va haver-hi protestes en l'Ajuntament⁵¹. Les valoracions personals van passar per sobre de les polítiques, i el resultat va ser que el mestre Emili Llorella començà a impartir classes a les escoles públiques⁵².

El llistat de nous mestres continua: Lluís Bosch Rohí, mestre de la Generalitat; «la ciutadana» Florentina Castaño Suárez, amb títol de la junta d'inspectors de primera ensenyança de Girona, nomenada auxiliar per a la lluita contra l'analfabetisme, i la mestra de la colònia de refugiats Jesusa Suárez⁵³. Més tard, l'auxiliar va ser Joan Altayó i Camps⁵⁴.

La Colònia de nens refugiats del Roquer

Gràcies a les memòries escrites per Pedro E. González Juarranz⁵⁵, podem aprofundir en les informacions referents a la colònia de nens i nens refugiats instal·lats a la casa del Roquer. En elles recorda quan era un nen que amb deu anys va venir a Arbúcies, el febrer de 1937. Va ser testimoni dels esdeveniments de la guerra durant la seva forçosa estada a Arbúcies fugint dels bombardeigs de Madrid. Formava part d'un grup de trenta-quatre nens i nenes. L'arribada, ens l'explica així:

Nos apeamos en Hostalrich, donde nos està esperando un autocar que nos lleva a Arbúcias, a 15 km de distancia. Son las 8:30 de la noche cuando llegamos a Arbúcias, vamos directamente a la que a partir de ahora será nuestra residencia de la «Torre del Roquer». Nos recibe en ella muy cariñosamente el alcalde Josep Pol i Pujat, el secretario del Ayuntamiento Joan Brull i Borràs y algunos concejales.

Inicialment es feren càrrec de la mainada i els instal·laren en la casa del Roquer quatre dones que pertanyien al Casal de la dona treballadora. Els nens havien viscut l'inici de la guerra en el front de Madrid, on havien patit els bombardeigs de l'aviació. La nova situació no els feia oblidar el que havien vist:

Aquí la guerra no se manifiesta absolutamente nada, la seguridad y la tranquilidad son totales, pero a nosotros nos cuesta mucho trabajo acostumbrarnos a ellas; pues anoche mismo, algunos al acostarnos, no nos desvestíamos del todo, y nos han preguntado el porqué, al contestar que era para que no nos cogieran desprevenidos los bombardeos nocturnos, estas mujeres se han echado a reír ¡pero si aquí no hay bombardeos ni viene la aviación! nosotros las miramos extrañados, incrédulos y desconfiados.

El mestre nacional Àngel Vidal Sánchez va ser el primer director de la colònia. Durant un temps va fer d'auxiliar del mestre un jove de la vila al qual anomenaven Joan Picolives. Fent referència al mestre i als aspectes escolars Pedro E. González escriu:

[...] inmediatamente organiza las tareas escolares. Consigue por mediación del Ayuntamiento algún material. De las escuelas graduadas del pueblo, trae unos pupitres en desuso. Nos proporcionan un encedrado algo deteriorado, que nosotros mismos pintamos de negro otra vez, y como la pintura no es la adecuada, en algunas zonas, la tiza patina. La tinta la hacemos de unos sobrecitos que venden. Tenemos algunas plumas de acero, de las llamadas «pata de gallo» y de «corona» y varios cuadernos. Nosotros habíamos traído de Madrid, en previsión, algún material. Al principio, cuando llegamos hace un mes, nos dijeron que iríamos a las Escuelas del pueblo, pero se ve que esta idea ha sido desechada definitivamente. Joan da clase a los pequeñitos en el comedor, de los demás, se encarga el mismo don Angel [...] nada más comenzar las clases, ensenguida se nota la desigual preparación entre unos y otros, en la mayor parte de los casos motivada por la misma diferencia de edad [...] esto hace más difícil y laborioso el trabajo del maestro, ya que tiene que atender en la misma clase, a dos niveles de enseñanza [...] este mes de marzo, hemos jugado al fútbol contra los chicos del pueblo [...].

El nombre de nens i nenes anava variant. Arribà a un màxim de setanta dos, però amb continuades anades i vingudes solia voltar la cinquantena. Feien activitats en el poble: els diumenges solien anar al cinema, al Casal i al cinema Nou. Els més grans van fer una excursió al castell de Montsoriu.

Més endavant, els traslladaren a Llançà, però al cap de nou dies hagueren de tornar, ja que la costa era més perillosa pels bombardeigs dels vaixells de guerra.

Quan tornaren, recolliren diners pel poble mentre es feia el mercat. N'aconseguien els suficients per a fer bates blanques per a les nenes i jerseis blancs per als nens.

Amb l'augment de nens, es comptà amb tres mestres, però durant dos anys hi hagué molts canvis tant de director com d'auxiliars; molts d'ells s'incorporen després a files a mesura que el front s'acostava al Principat.

Entre els directors hi havia, a més d'Àngel Vidal, Aurelio Alonso Botas i Santiago Gascón, de Madrid. Entre els auxiliars: Pedro Ruiz Tolosa, natural de Renteria, que feia de porter del C. D. Español de Barcelona; Jesusa Suarez Echeveste, d'Astúries; Antonio Sánchez, de Salamanca; Vicente Ignacio Fernández, de Salamanca, el qual al cap d'un temps s'instal·là al poble per exercir a les escoles graduades; Julia Goy, de Madrid, i l'esposa de Santiago Gascón, Saturnina Montes, que va haver d'assumir la direcció quan el seu marit fou cridat a files.

Durant el gener de 1939, vingueren més colònies, ja que l'exèrcit franquista avançava i les anava desplaçant. A Arbúcies es visqué la situació de retirada. Moltes tropes passaren per la vila en direcció al nord. El document que ens deixà Pedro E. González és dramàtic:

Empieza a hacer acto de presencia la aviación franquista. En el pueblo nos han dicho que hagamos zanja en el jardín donde meternos en estos casos. El único que se ha puesto a cavar es mi hermano, yo mientras le miro trabajar, pienso que a pesar del miedo que tengo a los aviones, nunca me meteré ahí, pues recuerdo que en Madrid, oí comentarios que advertían del peligro de hacerlo así, pues caso de una explosión próxima, puede desplazar la tierra y tapar la zanja [...]. Aunque Arbucias, queda a trasmano de las carreteras importantes, están llegando mucha gente de todas clases y militares en retirada [...] La actividad de la aviación fascista va en aumento. Como los espacios son abiertos, antes incluso de que percibamos el ruido de los motores de los bombarderos; lo primero que oímos y vemos en el horizonte (y que nos anuncia su llegada) son los disparos de las baterías DCA (Defensa Contra Aeronaves). Inmediatamente aparecen los aviones fascistas alemanes Junkers, en formación, que los cañones antiaéreos no consiguen nunca ni siquiera alterar [...] La tropas franquistas avanzan rodeando el Montseny, por ambos flancos, por el este y por el oeste, con lo que Arbucias, va a quedar cercada, en esta bolsa, que se cerrará a la altura de Santa Coloma de Farners [...].

L'1 de febrer, els vingué a buscar un autocar i fugiren per la carretera de Sant Hilari abans que els soldats en retirada no volessin els ponts per dificultar l'avenç de les tropes nacionals. Un dels darrers records va ser per a Pepet Pol:

Las actuales autoridades locales han abandonado igualmente Arbucias, y han repuesto en su cargo de Alcalde a Josep Pol i Pujat. Nosotros no entendemos porqué éste no se ha marchado también, y menos que se haya hecho cargo de nuevo de la Alcaldía, cuando en pocas horas, su seguridad personal, incluso su vida correrán evidentes y serios peligros. Pasará mucho tiempo hasta que lo comprendamos; solo Pepet Pol, con su profundo humanismo, su integridad moral y la seguridad de su conciencia tranquila, podía aceptar, en las actuales y trágicas circunstancias, la lacerante e ingrata misión de entregar su pueblo a los vencedores de esta guerra.

Serveixi aquest testimoni com a document dels fets dolorosos que va haver de viure la societat arbucienca a causa d'una guerra que va causar milers de morts i un fort retrocés en gairebé tots els àmbits.

L'Ajuntament i el Consell local de primer ensenyament

El consistori incrementà el seu interès per les escoles públiques. L'any 1931, es constituí el Consell local de primer ensenyament i s'incrementà la presència de mestres i també de pares⁵⁶.

El Consell actuava d'assessor de l'Ajuntament i va intervenir en diverses funcions: va sol·licitar una biblioteca per a l'Escola pública, va justificar la necessitat de graduar l'Escola de nenes en quatre seccions, sol·licità ampliar un grau la de nens i demanà la creació d'una escola de pàrvuls. En conseqüència, va demostrar que era necessària la construcció d'un nou edifici escolar⁵⁷.

També es feren les gestions oportunes per aconseguir la construcció d'una escola mixta a Joanet⁵⁸ donant suport a les decisions del consistori. L'any 1933, l'alcalde, Pau Bosom i l'arquitecte escolliren uns terrenys adequats per al que havia de ser el futur edifici⁵⁹. Però les subvencions no foren suficients per tirar endavant el projecte, i la mestra Carlota Orti i Segarra, que havia iniciat la seva docència a Joanet en 1929, va haver de continuar en el mateix local fins al final de la guerra.

El Consell tenia funcions en l'aprovació de les festes locals. Pel curs 1932-33 s'aprovaren les següents: el tercer dilluns de setembre, per l'Aplec de la Capella; el 20 de gener i 25 de març, per fires locals; el 6 de gener i dimarts de Carnaval; el 8 de desembre; el 19 de març, i el 29 de juny... totes elles decidides, segons manifestaren, *en harmonia con el pueblo en sus manifestaciones de civilidad, patriotismo o elevación de las ideas y sentimientos*⁶⁰.

L'Ajuntament, com en els anys precedents, havia de fer-se càrrec del manteniment i reparacions de les escoles. Feines de pintura, obres, instal·lacions elèctriques, fusteria i neteja consten ocasionalment com a pagaments en els llibres d'intervenció. També va comprar mobiliari escolar, per exemple tenim constància d'una partida de 408 cadires per a les noves escoles⁶¹.

La consideració que l'Ajuntament mostrava vers l'ensenyament públic queda palesa en el suport que donava a les excursions culturals organitzades pels mestres, del les quals n'assumia el cost del viatge⁶². Així mateix, ocasionalment, dotà de llibres la biblioteca escolar amb motiu, per exemple, del dia del llibre⁶³.

Pagaments

Fent el seguiment dels sous anuals dels mestres, veiem una equiparació entre homes i dones, sempre en funció de la categoria i la localitat. Així veiem que el mestre incorporat en darrer lloc era qui tenia el sou més baix, el mateix que succeïa amb les mestres de Joanet.

	1931	1935
Mestra nenes	4000 (1)	4000 (1)
Mestre secció nens	4000 (2)	4000 (4)
Mestre secció nens	3500 (3)	4000 (5)
Mestre secció nens	3500 (4)	3000 (6)
Mestres Joanet	3000	3000
(1) M. D. Pons (2) P. Bosom (3) A. Canals		
(4) R. Garcia (5) A. Estañol (6) J. Bosch		

L'ajudanta de la mestra seguia contractada per l'Ajuntament i no cobrava de l'estat, pel que consta dels seus pagaments en els llibres d'intervenció anuals. Fins a 1936, rebia 1.200 pessetes anuals, que foren equiparades posteriorment a 3.000 pessetes anuals.

El professorat de les escoles estatals seguia cobrant la gratificació anual establerta en anys anteriors i la corresponent subvenció per casa-habitació.

En el darrer pagament abans de finalitzar la guerra, hi ha una subvenció per casa als mestres M. Dolors Pons, Emili Llorella, Remigio Garcia, Agustí Estañol, Vicente Ignacio, Montserrat Martí, J. Soldevila, Lluís Turró, Ramona Forcat i Montserrat Fradera. En el cas del mestre J. Bosch, que s'havia incorporat al front, la subvenció fou rebuda per la seva família. L'ajut consistia en 75 pessetes trimestrals. Només reberen la gratificació complementària els mestres més antics de la vila i la mestra de Joanet.

La pràctica dels mestres de sequer continuà vigent durant la dècada dels trenta. L'Ajuntament seguia donant ajuts a les persones que es dedicaven a fer classes als nens i nenes de les masoveries i nuclis de pagès, i d'una manera discontinua queda constància de les subvencions en els documents municipals. L'any 1932, trobem referències a un mestre particular de Cerdans (Ramón Caballeria), un altre al veïnat de França (Salvador Rabassa) i un tercer al veïnat del Regàs (Pedro Train)⁶⁴. L'any 1937, s'acordà un sou de 40 pessetes mensuals a un mestre per fer escola al mas Roters, «per a 20 nois de les masoveries pròximes al ciutadà Hilari Campajó i Boix⁶⁵». Un altre any, el 1938, apareix un pagament al mestre rural de les masoveries del veral de cal Sastre⁶⁶.

Aquests mestres, que normalment no tenien el títol, només ensenyaven les quatre regles de càlcul, a llegir i escriure, però cal reconèixer la funció social que exerciren, ja que posaren l'ensenyament a l'abast dels fills de la gent de muntanya.

L'alumnat

Durant el període republicà ens és difícil fer un seguiment de l'evolució de l'alumnat. En els llibres de la Junta local només trobem dades detallades de 1933 i generals de 1937.

En el registre de 1933, hi ha constància que a Arbúcies hi havia 4.107 habitants, dels quals 650 estaven en edat escolar.

L'Escola pública femenina comptava amb 143 nenes, l'Escola pública masculina escolaritzava un total de 139 nens. L'Escola mixta de Joanet tenia 35 nens i nenes. L'Escola de les germanes Carmelites comptava amb 106 nenes.

Del Col·legi Sant Lluís no registra l'alumnat ni tampoc sabem els nens i nenes que no assistien a les escoles perquè vivien en masos de pagès allunyats de la vila o de Joanet.

Referent al registre de 1937, encara en tenim menys dades. Només sabem que n'hi havia uns 800, comptabilitzant els refugiats, i que havien d'estar escolaritzats sota el règim de l'escola unificada.

Els mestres nacionals també es feien càrrec de l'ensenyament dels alumnes adults organitzat per l'Ajuntament. Devia haver-hi força alumnat, ja que es distribuïen en tres grups i les classes s'impartien a les escoles públiques⁶⁷. No hi ha cap dada sobre la tipologia o sexe de l'alumnat. Tampoc consta que la mestra es dediqués a fer classes d'adults.

Amb els anys, s'havia anat reduint l'analfabetisme entre la població d'Arbúcies. En el quadre següent podem observar l'evolució de l'alfabetització des de principi de segle. En el padró de 1936 trobem un índex d'alfabetització d'un 58,51%, però no deixa de ser força alt, ja que suposa un analfabetisme superior al 41%. És significatiu constatar que era a pagès on hi havia més problemàtica en aquest aspecte.

ALFABETITZACIÓ SEGONS ELS PADRONS⁶⁸

	1900		1924		1936	
	Persones %		Persones %		Persones %	
VILA	2046	42,42	2228	60,54	2504	64,17
JOANET	73	15,06	73	49,31	61	57,37
PAGÈS	1613	7,68	1656	45,64	880	50,42
TOTAL	3732	26,87	3957	53,85	4310	58,51

NOTES

- 1 Llibre d'actes de l'Ajuntament d'Arbúcies (5-6-1931).
- 2 *El Baix Montseny*, n. 47 (maig 1931).
- 3 Ídem, n. 58 (abril 1932). Secció «Impressions», p. 5 i 6.
- 4 Vilà Barnils, Rafel, «La meva protesta.», p. 7, dins *El Baix Montseny*, n. 58 (abril 1932).
- 5 Testimoni de Conxita Canudas.
- 6 Testimoni de Martí Planas.
- 7 Vegeu de Puellas, op. cit., p. 318.
- 8 Llibre d'actes de l'Ajuntament d'Arbúcies (26-6-1931).
- 9 Ídem (15-10-1933).
- 10 Ídem (10-2-1934).
- 11 *La Riera*, n. 6 (juny 1934).
- 12 Llibre d'actes de l'Ajuntament d'Arbúcies (13-10-1934).
- 13 Ordre ministerial de l'1 d'agost de 1934.
- 14 Testimoni de Conxita Canudas i Martí Planas.
- 15 Llibre d'actes de l'Ajuntament d'Arbúcies (17-2-1936).
- 16 Ídem (16-11-1936).
- 17 Ídem (31-10-1936).
- 18 Cinta enregistrada en una entrevista a Quimet i Fina Juncà. AhmA.
- 19 Llibre d'actes de l'Ajuntament d'Arbúcies (28-10-1936).
- 20 Ídem (11-9-1937).
- 21 Ídem (27-11-1935).
- 22 Ídem (22-8-1936).
- 23 Llibre d'actes de la Junta municipal de instrucción primaria (15-11-1929).
- 24 Testimoni de Maria Riumalló.
- 25 Testimoni de Lluïsa Canudas.
- 26 Testimoni de Conxita Canudas.
- 27 Vegeu Marquès, S., «La Repressió franquista en el magisteri públic de la Selva.», p. 135-150.
- 28 Testimoni de Conxita Canudas.
- 29 Llibre d'actes de la Junta municipal de instrucción primaria (15-11-1929).
- 30 Llibre d'actes de l'Ajuntament d'Arbúcies (29-12-1929).
- 31 *El Baix Montseny*, n. 32 (febrer 1930).
- 32 Ídem, n. 77 (novembre 1933).
- 33 Llibre d'actes de l'Ajuntament d'Arbúcies (11-6-1933).
- 34 Llibre d'actes del Consejo local de primera enseñanza (11-1-1933).
- 35 Vegeu de Puellas, op. cit., p. 335.
- 36 Llibre d'actes de l'Ajuntament d'Arbúcies (5-3-1932) i testimoni de Lluïsa Canudas.

37 Testimoni de Conxita Canudas.

- 38 Vegeu Clara, Josep, «Els empresonats de la Selva l'any 1940.», dins *Quaderns de la Selva*, n. 3, Publicacions del Centre d'Estudis Selvatans, Santa Coloma de Farners, 1990.
- 39 Vegeu Marquès, S., *La repressió franquista en el magisteri públic de la Selva*, p. 135-150.
- 40 Llibre de registre dels nomenaments de mestres de la província de Girona. Microfilm en la biblioteca de la Facultat de Lletres de la UdG. Fulls dels nomenaments a Arbúcies.
- 41 Testimoni de Martí Planas.
- 42 Testimoni de Teresa Cortina.
- 43 Testimoni de Maria Riumalló.
- 44 Testimoni de Conxita Canudas.
- 45 Llibre d'actes de l'Ajuntament d'Arbúcies.
- 46 *El Baix Montseny*, n. 37 (juliol 1930).
- 47 Vegeu Marquès, S., «La Repressió franquista en el magisteri públic de la Selva.», p. 135-150.
- 48 Llibre d'actes de l'Ajuntament d'Arbúcies (5-12-1936).
- 49 Ídem (2-1-1937).
- 50 Ídem (10-4-1937).
- 51 Ídem (24-4-1937).
- 52 Llibre d'actes del Consell escolar de primer ensenyament (1-10-1937).
- 53 Ídem (1-10-1937) i llibre d'actes de l'Ajuntament d'Arbúcies (2-10-1937).
- 54 Llibre d'actes de l'Ajuntament d'Arbúcies (9-3-1938).
- 55 Tota la informació d'aquest apartat prové del mecanoscrit de Pedro E. González Juaranz (1936-1940), de 214 planes, datat a Madrid, el 1992. Mhmg.
- 56 Llibre d'actes del Consell escolar de primer ensenyament (23-10-1931).
- 57 Ídem (7-11-1931), (5-3-1932).
- 58 Ídem (3-11-1932), (4-2-1933), (26-x-1933).
- 59 Ídem (4-2-1933).
- 60 Ídem (2-7-1932).
- 61 Llibres d'intervenció (1929, 1933 i 1938).
- 62 Llibre d'actes de l'Ajuntament d'Arbúcies (9-6-1934), (16-6-1934), (27-6-1936).
- 63 Llibre d'intervenció (1936).
- 64 Ídem (1932).
- 65 Llibre d'actes de l'Ajuntament d'Arbúcies (6-2-1937).
- 66 Llibre d'intervenció (1938).
- 67 Llibre d'actes del Consell escolar de primer ensenyament (29-12-1932), (20-10-1934).
- 68 Vegeu Bover, Andreu, op. cit., p. 206.

L'ESCOLA DURANT LA DICTADURA FRANQUISTA (1939-1975)

*Ens encanta i ens entusiasma el futur
que comporta la creació,
l'aventura i la vida, i no el passat, per més ric que sigui.
L'Escola és un no parar-se.
És el camí que s'obre sobre els horitzons que cal conquerir.
Aneu a l'encontre de la matinada.*
CÉLESTIN FREINET (1896-1966).

La política educativa franquista als primers anys de postguerra

Amb l'arribada de les tropes franquistes, el dia 4 de febrer de 1939, començà un altre període per a les escoles arbucienques. Quan van entrar «els nacionals», ja feia tres anys que desmantellaven l'obra republicana en els llocs que anaven ocupant. Per tant, l'aplicació de les lleis ordenades es realitzà de manera instantània. S'instaurava una dictadura. El poder franquista se sentia legitimat per haver aconseguit la victòria per les armes i en l'àmbit internacional comptava amb el suport dels estats totalitaris, que experimentaven una expansió creixent que a la llarga desembocaria en la Segona guerra mundial. Foren anys de repressió i autarquia.

Per a la major part de la població van ser anys d'extremes dificultats de subsistència: mancaven articles de primera necessitat, les condicions de vida eren precàries, els sous baixos... Molts van patir les represàlies. Es van viure moments de gran penúria. El teixit industrial va patir un fort retrocés, i molta gent retornà a les activitats tradicionals. El nombre d'habitants baixà a 3.682, segons el cens de 1940.

El clima de tolerància, no exempt de conflictes, que s'havia pogut mantenir des del temps de la restauració se'n va anar per terra. El nou règim practicà una política que exclougué qualsevol persona que discrepés amb els seus principis. Anava definint una ideologia que fonamentés i consolidés el poder aconseguit per la força de les armes. S'instaurava una dictadura sota un règim totalitari conegut com a nacional-catolicisme.

L'escola havia de ser un dels instruments per a difondre la ideologia dominant. Tot l'ensenyament havia de girar al voltant de dos eixos: l'exaltació de l'estat-nació, ple de signes com *España: Una, Grande y Libre. Por el Imperio hacia Dios*, i conceptes com *Raza, Hispanidad, Patria, Caudillo, Movimiento Nacional, Cruzada, Unidad de destino en lo universal...*, i la implantació d'uns valors religiosos dogmàtics i un adoctrinament de caire integrista.

Les conseqüències en el camp de l'educació suposaren la total desaparició de la política escolar de la Segona república¹.

L'Estat es va desentendre de l'educació des dels primers mesos del *alzamiento nacio-*

nal fins als primers anys de la dècada dels cinquanta. Es facilitaren molts avantatges a les escoles privades, especialment les religioses.

Se suprimí el laïcisme i fou restablert l'ensenyament confessional. Es reculà a plantejaments del segle anterior, els quals només admetien una visió homogènia: l'oficial, que era considerada l'única bona; les altres visions foren considerades dolentes.

Es prohibí la coeducació i creixeren les diferències en l'educació segons el sexe.

S'exclougué el bilingüisme a favor de l'espanyol. També es prohibí totalment l'ús del català com a llengua d'ensenyament i com a assignatura en la línia més dura iniciada des del decret de Nova planta. S'exclougueren els continguts referents a la cultura catalana.

S'establí la censura en els llibres de text per assegurar el control del principal instrument transmissor de coneixements i d'adoctrinament.

S'impulsà un ensenyament autoritari seguint el model de l'organització social imperant. A l'alumnat, li corresponia una actitud passiva i de submissió als exàmens. S'incorporaren els idearis de *Falange española tradicionalista* (Fet) y de *las Juntas ofensivas nacional sindicalistas* (Jons).

Es derogaren els òrgans educatius de la Generalitat, els quals foren substituïts per delegacions del Ministeri d'educació espanyol.

S'efectuà la depuració política del professorat, dels llibres de text i de les biblioteques escolars. Només pogueren subsistir els *libros que respondan a los principios de la religión y moral cristiana y exalten el patriotismo*².

La repressió i la reorganització de les escoles

Per poder inculcar la ideologia del règim, les autoritats franquistes dugueren a terme una gran repressió, que afectà la majoria dels mestres i que es coneix com a depuració.

Es proposà la separació definitiva del servei de tots els que haguessin militat en partits del Front popular o *hayan simpatizado con ellas y orientado sus enseñanzas o actuación profesional en el mismo sentido* [...]; es considerava causa suficient per a la depuració la *pasividad evidente de quienes pudieron haber cooperado al triunfo del Movimiento Nacional, no lo hubieran hecho* i també les accions o omissions *que implicaran una significación antipatriótica y contraria al Movimiento Nacional*³. Per superar la depuració i poder continuar ensenyant, els mestres havien d'aconseguir un aval signat per persones adictes al règim.

Amb els criteris anteriors i altres aspectes que permetien una aplicació subjectiva, bona part del professorat patí la repressió. Seguidament anomeno els mestres arbucienecs sancionats dels quals tenim constància i el tipus de sanció imposada: Josep Bosch, Remigio Garcia i Agustí Estañol foren expulsats del magisteri; Motserat Martí i M. Dolors Pons foren inhabilitats per exercir càrrecs directius i de confiança⁴; Carlota Orti i Segarra, que havia estat mestra de Joanet durant deu anys, va ser *baja definitiva por condena*, l'any 1939⁵.

Les escoles públiques d'Arbúcies no solament van quedar afectades pels mestres que van haver de marxar, sinó també per d'altres que es van veure obligats a venir-hi a causa d'un trasllat forçós, que era una altra manera de sancionar els mestres.

Mentre no arribaven uns nous mestres i s'esperava que les monges reobriessin el col·legi privat, l'Ajuntament posà al capdavant de les escoles de nenes M. Àngels Fàbrega i a la de nens Emili Llorella, amb l'ajut de nou persones del poble que van habilitar com a mestres: *las cuales ha reanudado la enseñanza primaria española que se suspendió en 1931*⁶. Però aviat el «Ministerio» envià nous propietaris i interins.

Els primers anys posteriors al conflicte bèl·lic, durant la dècada dels quaranta, les escoles públiques visqueren una etapa molt difícil. Tingueren molts mestres de pas, alguns desplaçats forçosos, alguns encara en pràctiques, d'altres a punt de jubilar-se. L'Escola de nenes es trobà gairebé sense alumnat, ja que la mestra havia patit un descrèdit injust i s'havia reobert l'escola privada. Els nous plantejaments polítics concedien avantatges a les escoles religioses, fins al punt que moltes escoles públiques no es van obrir fins que les privades eren ben plenes⁷.

«Donya Mª Dolors, després del 39 no va poder fer classes fins que l'escola privada estés assentada, i quan les carmelites van tenir l'escola plena va començar el curs. Tenia poques nenes [...] També tenia nois que feien el batxillerat amb ajut de Teresa Canaleta. Va tenir denúncies dels mestres nouvinguts per tenir nens, perquè els prenia feina, però els de l'Ajuntament tenien els nois a la classe i la volien perquè ensenyava molt, per això no feien cas de les denúncies. Al final no ho van poder parar i ella va traslladar-se a Barcelona i allà es va jubilar» [...]

Seguidament, exposo una relació de mestres agrupats segons els fulls de nomenaments⁸:

En un full apareixen una plaça ocupada primer per Bosom i després per J. Bosch i dos altres noms: Emili Llorella, com a interí del 15 de setembre de 1939 fins que va haver de deixar la plaça al març de 1941, i el de Santiago Monforte Pujol, nomenat propietari d'aquesta plaça després d'haver estat traslladat forçós des de les Illes, el qual, tot i que s'instal·là a Arbúcies, cessà en 1943.

José Bartolomé San Millan, propietari al 1944.

Martí Freixas Pou, propietari de la plaça a partir del juliol de 1946.

On constava la plaça de Garcia, hi trobem successivament els següents mestres:

Eugenio Parache Miranda, com a propietari provisional, el qual vingué al 1940 i cessà en 1943. Traslladat forçós amb inhabilitació procedent d'Olot.

Salvador Casas Calmet, propietari als anys 1944 i 1945, el qual cessà per excedència.

Miquel Ayats Castellvi, el qual impartí classes alguns mesos com a interí en 1945.

Bartomeu Guix Torrella, inicialment mestre en pràctiques al 1945 i després provisional, cessà al 1947.

Josep Valent Caldés, propietari des del 6 d'agost de 1947. També degué venir a Arbúcies sancionat, ja que en una reunió de la Junta municipal es decidí *cancelar anotaciones de las sanciones que posee en su hoja de servicios como también todos los certificados de buena conducta que adjunta con la instancia de referencia*¹⁰.

En el full on consta Estanyol, hi apareixen els nomenaments de:

Antoni Planas Huguet, interí del 1940 al 1943.

Joan Masjoan Casadevall, propietari als anys 1943 i 1944, fins que cessà per jubilació forçosa als 70 anys.

Joaquim Seró Sabaté, definitiu, però que cessà per excedència al 1945.

Dolors Perramon Sala, interina durant uns mesos del 1945.

Enric Jofre Palé, primer mestre en pràctiques (1945) i després provisional fins a 1949.

Tres mestres completen la llista en els dos anys següents: Enric Freixas, que es jubilà tot seguit, i els interins Antoni Gelabert i Joan Buscató.

En el registre de nomenaments de la plaça de mestra per a l'Escola de nenes inicialment hi hagué pocs canvis. Hi continuà constant M. Dolors Pons fins al 30 de setembre de 1946, que es traslladà a Barcelona després d'haver exercit disset anys a Arbúcies. Seguidament hi ha els següents canvis en pocs anys:

Isabel Sebarroja Segarra, la qual encara que arribà amb la plaça en propietat al 1946 cessà a l'any següent.

Enriqueta Francech Vilaseca, interina que substituï a l'anterior i que cessà al 31 d'agost de 1948.

Finalment, s'aconsegüí l'estabilitat amb l'arribada de la mestra M. Carme Masferrer, que inicià el curs al setembre de 1948 i de la qual en parlarem més endavant de manera més aprofundida.

Entre tants de canvis i limitacions, hi podem trobar un aspecte indubtablement positiu: la creació de l'Escola de pàrvuls per una ordre del 28 de setembre de 1943. L'ocupació de la plaça, però, tampoc aconseguí estabilitat. Les primeres parvulistes nomenades a càrrec de l'estat van ser: Núria Torrent Coderch, interina, estrenà el lloc de treball al 27 d'octubre de 1943, però només durà un curs. Fou substituïda per Maria Nogués Vidiella. Posteriorment, la vacant fou ocupada per Laura Rodó Roig des del febrer de 1949; a partir de l'octubre de 1951, per Teresa Molinas Ros, i entre 1953 i 1957 hi consta Josefa Casas Martí.

Emili Llorella Fontbernat

Ja hem parlat d'Emili Llorella en altres capítols com a mestre de l'Escola parroquial, feina que desenvolupà, segons les actes municipals, durant trenta-dos anys. Després, durant la guerra, treballà en les escoles públiques un parell d'anys. Durant la postguerra entrà en les nòmines estatals i exercí com a interí. Quan tenia seixanta-vuit anys cessà, perquè no tenia oposicions; aleshores l'Ajuntament¹¹ el contractà com a auxiliar encarregat dels nens petits, feina que va desenvolupar la major part de la seva vida. En els llibres de despeses municipal hi ha pagaments mensuals al seu nom fins a l'any 1952. Al febrer d'aquest any hi ha consignada una despesa per les flors del seu sepeli; durant uns mesos la seva vídua va rebre una petita pensió. Dies abans l'Ajuntament havia decidit *relevarlo de la obligación de asistir a clases en el Grupo Escolar con percepción de una pensión*¹², i s'esmentava el fet que sobrepassava els quaranta anys dedicats a la formació cultural, moral i intel·lectual de diverses generacions d'arbuciençs. Llorella també havia estat alcalde, encara que només durant uns mesos dels anys 1923 i 1924.

La Junta municipal de primera enseñanza

A finals de 1939, es van constituir les *juntas municipales de educación primaria*, compostes per l'alcalde, un concejal, el cura párroco, un maestro y un padre y una de familia¹³. L'única mestra que tenia dret a formar part de la Junta era M. Dolors Pons, a la qual ja havien reconegut el dret de tornar a exercir. Més endavant, es van afegir a la Junta el metge i un representant del *Movimiento*.

La Junta va fixar la població escolar del terme municipal en 900 nens i nenes i en comptabilitzà 750 entre els 6 i els 14 anys i uns 150 de 3 a 6 anys. Vistes les necessitats i els mestres disponibles, es va sol·licitar en una primera decisió la graduació de l'Escola unitària de nenes, amb una dotació de tres mestres i la creació d'una escola de pàrvuls per a nens i nenes a càrrec d'una mestra nacional¹⁴. Pràcticament es demanava que tot l'ensenyament a la vila pogués ser públic, cosa que evidentment no coincidí amb els principis del règim ni amb els interessos de part de la població. No gaire més tard es van anul·lar els acords anteriors i es va demanar la creació d'una escola mixta al veïnat de cal Monjo per als més de 100 escolars del Regàs, el Vidal, Ferrer, Liors i Cerdans... per evitar l'ensenyament no controlat, és a dir, el dels «mestres de sequer». Així mateix, es va acordar *solicitar la creación de otra Escuela unitaria en el casco de Arbúcies como substitución de la Auxiliar que pagada por el Municipio actuaba antes de la guerra de liberación...* en la consideració que seria suficient per al nombre de nens del casc urbà de la vila tenint en compte que part de les nenes anaven a les Carmelites¹⁵.

La Ley de enseñanza primaria de 1945

El règim franquista va iniciar l'administració de l'ensenyament primari mitjançant ordres ministerials i, en molts aspectes, amb el retorn a antigues lleis del segle passat. Això –conjuntament amb la forta acció repressiva– va suposar un gran pas enrere respecte a les tendències pedagògiques difoses amb anterioritat. En canvi, el règim mostrà molt més interès per les lleis que reformessin els ensenyaments secundaris (1938) i els universitaris (1943). Però ho va fer d'una manera elitista i amb una finalitat de control ideològic.

Finalment, va tocar el torn a l'ensenyament elemental, i al 17 de juliol de 1945 entrà en vigència la *Ley de enseñanza primaria*¹⁶. Era una llei que consolidava els plantejaments inicials del règim i els donava una estructura pròpia. Ja en el seu preàmbul queden exposats els eixos ideològics, evidentment contraris a la visió que els franquistes tenien –o volien donar– del sistema polític anterior:

La etapa republicana de 1931 llevó a la Escuela a una radical subversión de valores. La legislación de este período puso su mayor empeño en arrancar de cuajo el sentido cristiano de la educación y la Escuela sufrió una etapa de influencias materialistas y desnacionalizantes [...].

En un dels seus articles, l'onzè, diu:

[...] orientará a los escolares, según sus aptitudes, para la superior formación intelectual o para la vida profesional del trabajo en la industria y el comercio o en las actividades agrícolas [...] la educación primaria femenina preparará especialmente para la vida del hogar, artesanía e industria doméstica

La norma oficial dividia l'ensenyament primari en dues etapes: una de general, des dels 6 als 10 anys, i una altra d'especial, dels 10 als 12 anys. A partir dels 10 anys hi havia una discriminació entre els que seguien estudis elementals i els que ingressaven en el batxillerat elemental. S'implantava un sistema de país subdesenvolupat d'estructura preindustrial on no es necessitava encara una classe treballadora qualificada¹⁷. Així mateix, es continuà amb una manifesta discriminació segons el sexe dels alumnes.

L'article 37 de la llei establia les matèries de l'ensenyament. Parem esment en la prioritat que es dona a les assignatures de religió i Fen (*Formación del espíritu nacional*) i a l'especificació de continguts espanyols. També és significatiu el caràcter secundari que es donava al coneixement científic i a la diferenciació que es feia de les tasques considerades femenines.

Extret d'un quadern de registre¹⁸ que utilitzaven els mestres on hi ha especificats els coneixements agrupats segons la llei:

a) Instrumentales: Lectura interpretativa, Expresión Gráfica (Escritura, Ortografía, Redacción y Dibujo) y el Cálculo.

b) Formativos: Formación Religiosa, Formación del Espíritu Nacional (FEN), en el que se incluyen también la Geografía e Historia, particularmente de España; Formación intelectual, que comprende la Lengua Nacional, las Matemáticas y la Educación Física, que contiene la Gimnasia, los Deportes y los Juegos dirigidos.

c) Complementarios: Ciencias de la Naturaleza, de carácter artístico (Música, Canto y Dibujo) o utilitario (Trabajos manuales, prácticas de taller y labores femeninas).

Pel que fa a la formació del professorat, s'exigien els títols corresponents per ingressar a les escoles públiques nacionals, però en el cas de les escoles religioses es consolidaren els privilegis que tant de conflictes havien portat al govern de la república per haver-los tret. Els capellans i religiosos podien exercir la docència només amb un certificat d'aptitud pedagògica.

La llei del 1945 va marcar les pautes de l'ensenyament primari durant vint-i-cinc anys, fins a la promulgació de la *Ley general de educación* de 1970. Durant aquests anys el país continuà marcat per una dictadura, que restà aïllada del món i que a poc a poc es veié obligada a obrir-se per no veure morir el país ofegat econòmicament i políticament. Els règims feixistes europeus que donaren suport a Franco havien desaparegut aquell mateix any, en finalitzar la Segona guerra mundial. Naixia l'Onu, Organització de les nacions unides, impulsada pels estats vencedors, els quals giraren l'esquena al franquisme que s'havia implantat després d'una insurrecció militar contra el govern republicà legalment establert. A poc a poc es restabliren les relacions diplomàtiques, alhora que es donava entrada al govern a nous ministres menys resistents a revisar el funcionament de les institucions i de les directrius econòmiques i culturals. Fins al 1955, però, Espanya no va ingressar a l'Onu.

L'activitat escolar

A partir de l'any 1945 i fins a l'inici de la dècada dels setanta, l'escola i l'ensenyament evolucionaren molt poc; fou una època d'estancament i de gran immobilitat. El control que s'hi exercí ideològicament fou gran, principalment a través de les visites d'inspecció i del control dels mateixos mestres per mitjà del Sem, el *Servicio español del magisterio*, sindicat vertical que obeïa consignes del règim.

Així mateix, exerciren la seva influència el *Frente de Juventudes*, que publicava una revista, *Mandos*, que enviaven a les escoles, i la *Sección femenina de la falange*, que a vegades inspeccionava les escoles de nenes. Un ofici tramès per la *Delegación provincial del frente* al director de l'escola deia: *ruego a Vd que siempre y en todo momento tenga a disposición del Sr Maestro que lo solicite el ejemplar de la Revista Mandos que mensualmente recibe*¹⁹.

Durant tot aquest període, l'Escola pública de nens continuà graduada, sense canvis respecte a principis dels anys vint. Hi havia tres graus: el primer, de 6 a 8 anys; el segon, de 8 a 10, i el tercer, de 10 a 12. Pel que fa a les nenes, la mestra havia d'organitzar la classe internament en seccions, en les quals les alumnes compartien la mateixa aula però seguien llibres i activitats diferents. La separació de sexes anava més enllà de l'alumnat, i, excepte al parvulari, la intransigència durant molts anys va ser absoluta: *no es ni debe ser admisible que la educación de los niños corra a manos de una mujer*²⁰.

Mitjançant diferents testimonis i documents podem fer un retrat de l'ensenyament en aquella època.

Els horaris eren en sessions de nou a dotze i de tres a cinc²¹, més les hores de permanències, que no formaven part de l'horari oficial i que no eren obligatòries i s'havien de pagar. La jornada escolar començava cantant algun himne i resant. Durant molts anys també s'hissà la bandera espanyola. La presència de la creu al costat de la foto de Franco també era obligada.

Cada dia es feia una matèria i, els matins dels dissabtes, religió o falange. Una tarda, del dimecres o dijous, no hi havia classe. Els primers divendres de mes havien d'anar a l'església i els diumenges a missa amb els mestres. Si un mestre incomplia els preceptes era objecte de denúncia davant la Junta municipal i davant la inspecció:

*No asiste en corporación a la Santa Misa. Ha dejado de asistir a la cotidiana visita al santísimo. Se ha negado a rezar el rosario los sábados*²².

La visió moral i la desconfiança envers els nens era tal que fins i tot es deia que els mestres havien d'acompanyar-los *al retrete a fin de evitar toda inmoralidad y ensuciamiento de los locales*²³.

Escrivien en pupitres o taules de quatre, segons la classe. Generalment utilitzaven lla-pis i goma. Escriure amb tinta, només ho feien els més grans. Com a llibre de consulta era habitual emprar enciclopèdies, com per exemple la de Martí Alpera, que ja existia abans però que l'havien adaptada als continguts oficials. També tenien un llibre de lectura i, evidentment, el catecisme.

Les escoles *nacionales* comptaven amb un espai dedicat a «Biblioteca Municipal i Escolar». L'Ajuntament comprà un lot de llibres de la *Editora nacional del Estado y del Movimiento*²⁴ i amb motiu de la Festa del llibre un lot de llibres tramès per la Biblioteca Patria²⁵.

El català no es podia emprar en l'àmbit escolar, si bé algun mestre ho feia, amb la condició que no en quedés constància escrita, cosa que el podia comprometre davant les visites d'inspecció.

«El senyor Riera explicava en català i entrava més, però el senyor Freixas tot ho feia en castellà²⁶.» «Ho feiem tot en castellà, menys els catecisme, bé el català es feia servir com a comunicació quotidiana, però el que quedava escrit era tot en castellà.»

Ocasionalment, en arribar a final de curs, es feia una festa, impulsada per la Junta municipal, on es repartien premis:

*tiene de celebrar una fiesta para el fin del presente curso escolar, con reparto de premios a los que mejor respondan en los exámenes finales y demuestren mayor aprovechamiento escolar*²⁷.

L'enfocament competitiu que implicava aquest tipus de decisions es moderà, i tenim constància que més endavant es donà un ajut per a les escoles per a premis o per organitzar excursions formatives, que en aquest darrer cas podien motivar tot l'alumnat²⁸.

L'escassetat de la postguerra va fer difícil la realització d'activitats complementàries com excursions. Fins a la dècada dels seixanta no se'n comença a trobar alguna referència²⁹. En canvi, des de bon principi es promocionaren els campaments d'estiu organitzats pel *Frente de juventudes de la Fet i de las Jons*, als quals l'Ajuntament havia de fer una aportació anual³⁰:

*Las Diputaciones Provinciales y los Ayuntamientos pondrán a disposición de la Delegación Nacional las consignaciones que figuran en sus respectivos presupuestos para colonias escolares*³¹ [...]

Amb el temps, les arqués municipals ja es devien haver refet, i es donaren subvencions a una agrupació coral i a una agrupació escolar per a les caramelles³². Aquesta darrera agrupació va ser impulsada per Joan Riera³³, un mestre de l'escola pública.

Per a mantenir l'autoritat, els mestres imposaven diferents càstigs, com posar línies o encarar a la paret, però alguns, amb autoritarisme, també en posaven de físics, com per exemple fer parar la mà i picar amb un regle o amb una canya o fer-se donar un cop de cap a dos nens.

La visió jeràrquica i d'adhesió als principis del règim es fa palesa en algunes cites documentals:

*El fundamento de la Educación son los nobles ideales de Dios y Patria y sobre estos cimientos se van desarrollando todas las demás disciplinas escolares*³⁴.

*El Sr Luis Anglada del SEM, agradece al Director sus atenciones [...] es para mí, más que un superior un compañero. La dirección es una pesada cruz que no todos estaríamos dispuestos a llevar*³⁵.

En una reunió extraordinària de la Junta municipal convocada per a resoldre un conflicte

entre mestres, la inspectora de la zona, a fi de solucionar el problema *Resalta la autoridad de las distintas jerarquias, recomendando la obligación de respeto y reconocimiento a la referida autoridad en todo cuanto le atañe*³⁶. Però mentre es mantenien aquestes postures, lluny de solucionar problemes, portaven l'escola a un descrèdit davant la població.

L'aspecte sanitari era tingut en compte a l'escola amb vacunacions periòdiques, a més dels indispensables hàbits higiènics que l'alumnat havia d'adquirir. En altres ocasions s'havien de prendre més mesures, com per exemple es va fer a l'octubre de 1957, que totes les escoles van haver de tancar durant gairebé dues setmanes per ordre de la inspecció provincial de sanitat com a prevenció per una epidèmia de grip asiàtica³⁷. Durant uns anys va ser costum donar un complement alimentari diàriament als alumnes, el qual consistia en un vas de llet en pols reconstituïda o derivats (formatge, mantega)³⁸.

Calendari, festes i horaris

En el calendari escolar quedaren també reflectits els eixos directrius del règim. La Junta municipal³⁹ podia fixar cinc dies de festa per a totes les escoles de la vila, nacionals i privades. Per a 1949, es van aprovar les següents:

La primera, per l'aplec de la Capella, el quart dilluns de setembre; la segona, el dos de novembre, dia dels difunts; la tercera, el quatre de febrer, dia de la *liberación del pueblo*; la quarta, un dia d'enramades, dins l'octava de Corpus (el dia de Corpus ja era festa), i la cinquena, el primer d'octubre, *Día del Caudillo*.

El *Consejo provincial de educación nacional* establia el calendari oficial, regulava les vacances, les jornades de sessió única, els dies de festa escolar i les dates assenyalades que sense ser festa escolar havien de celebrar-se amb l'alumnat.

Classes particulars, conferències i permanències

Va ser una pràctica habitual que els mestres públics fessin classes particulars, principalment amb alumnes més grans per tal de complementar-los els seus estudis. A la dècada dels cinquanta i seixanta, aquesta pràctica es generalitzà, de manera que es va haver de regular per evitar conflictes. Quan aquestes classes es feien a continuació de l'horari escolar general, s'anomenaven permanències: «ens quedàvem una hora i mitja i cobràvem 25 pessetes per criatura, sortien a 2/4 de 7, gairebé es quedava tothom⁴⁰». D'aquesta pràctica en tenim constància, ja que per fer-la necessitaven autorització.

Per altra banda, en l'àmbit popular, les classes particulars eren conegudes amb el nom de «conferències». Molts, en aquestes conferències, aprenien a portar comptabilitat, tenidoria de llibres, etc, estudis que rebien el nom de comerç. Altres es preparaven pels exàmens lliures de batxillerat.

Consejo Provincial de Educación Nacional.—GERONA

ALMANAQUE ESCOLAR

QUE REGIRÁ EN TODAS LAS ESCUELAS NACIONALES Y PRIVADAS
DE ENSEÑANZA PRIMARIA DE LA PROVINCIA

CURSO DE 1951-1952

DIAS DE VACACION

12 de octubre, fiesta de la Hispanidad. — **15 de octubre**, Santa Teresa de Jesús (sólo para las Escuelas femeninas). — **29 de octubre**, San Narciso y Fiesta de los Caídos. — **1 de noviembre**, Fiesta de Todos los Santos. — **2 de noviembre**, Conmemoración de los difuntos. — **27 de noviembre**, Fiesta de San José de Calasanz. — **8 de diciembre**, Inmaculada Concepción y Día de la Madre. — **7 de marzo**, Santo Tomás de Aquino. — **19 de marzo**, San José. — **1 de abril**, Fiesta de la Victoria y Día de la Canción. — **2 de mayo**, Fiesta de la Independencia. — **22 de mayo**, Ascensión del Señor. — **30 de mayo**, San Fernando (sólo para las Escuelas masculinas). — **2 de junio**, Lunes de Pascua de Pentecostés. — **12 de junio**, Corpus Christi. — **20 de junio**, Sdo. Corazón de Jesús.

VACACIONES

De Navidad.—Del 24 de diciembre al 6 de enero, ambos inclusive.

De Semana Santa.—Del 7 al 14 de abril, ambos inclusive.

De Verano.—Del 16 de julio al 14 de septiembre, ambos inclusive.

Estos periodos de vacación no pueden modificarse bajo ningún pretexto.

ADVERTENCIAS

El artículo 41 de la Ley de Educación Primaria señala una duración de doscientos cuarenta días al año escolar. Por lo mismo, los días 1 de octubre, Día del Caudillo; 20 de noviembre, Día del Dolor; 9 de febrero, Día del Estudiante Caído; 10 de marzo, Día de los Mártires de la Tradición; 19 de abril, Día de la Unificación; 23 de abril, Día del Libro y 13 de julio, Aniversario de la muerte de D. José Calvo Sotelo, son días de clase, aunque deberán celebrarse sesiones extraordinarias y explicaciones relacionadas con la fiesta que se celebre, las que deberán quedar consignadas en el cuaderno escolar.

También son días de clase el día 2 de febrero, Purificación de la Virgen; el 27 de febrero, Miércoles de Ceniza y el 24 de junio, San Juan Bautista; salvo que figuren entre los cinco días de vacación, tradicionales de la localidad, que pueden acordar las Juntas Municipales de Enseñanza, comunicándolo a la Inspección de Enseñanza Primaria.

Las horas de clase serán cinco, dedicadas a conocimientos instrumentales y formativos. Dicha jornada no incluye el tiempo dedicado a las enseñanzas complementarias (música, canto, dibujo, trabajos manuales, labores femeninas y prácticas de taller). Las horas de entrada serán únicas para todas las Escuelas de la localidad y serán acordadas por las Juntas Municipales de Enseñanza.

Sesión única.—Del 16 al 30 de septiembre y del 1 al 15 de julio, habrá sesión única; matutina, de 4 horas de duración. En las poblaciones industriales o de más de 5.000 habitantes y en aquellas en que lo soliciten las Juntas Municipales y lo autorice el Consejo Provincial, los Sres. Maestros, por turno, se harán cargo de los niños por la tarde.

NOTA IMPORTANTE.—Es obligatoria la asistencia en corporación, de todos los niños y Maestros, en los días de precepto, a la misa parroquial, fijada a hora conveniente, de acuerdo con la autoridad eclesiástica.

La Junta municipal aprobava les classes particulars amb els següents arguments:

Teniendo en cuenta la misión que tiene de fomentar la Enseñanza y las circunstancias actuales, tolerar que los maestros puedan utilizar fuera del horario escolar, aprobado por la Junta local, las aulas de las escuelas para dar clases particulares⁴¹.

Les «circumstàncies actuals», podem imaginar-les fàcilment: classes sobrecarregades, motivació del professorat limitada, poca coordinació, manca de possibilitats d'estudis secundaris pels més grans, etc.

El director de l'Escola graduada de nens va fixar, l'any 1953, una sèrie de normes per al funcionament de les classes particulars, amb la supervisió i consell de l'inspector. El document constava d'onze clàusules que pretenien que els tres mestres actuessin en la mateixa direcció, almenys respecte als alumnes menors de catorze anys. El document insistia a escolaritzar els majors de dotze anys que encara no es poguessin incorporar legalment al món del treball com a aprenents i que tampoc seguíssin estudis mitjans. En part es tractava de donar més crèdit a l'escola pública, encara que a la pràctica el tema de les classes particulars dintre i fora de l'escola fou, en el cas de l'Escola de nens, una font de conflictes. Les següents clàusules donen una idea clara del funcionament que es pretenia:

Cuarta. Los maestros podrán desarrollar su actividad personal en clases particulares de DOCE a UNA en carácter de colaboración y el resto de sus horas libres, en carácter particular e individual y fuera de la Escuela. Bajo ningún concepto puede ningún maestro dar clases particulares, más de dos horas al día a un mismo alumno si éste es de edad escolar.

Quinta. En las clases de colaboración, el maestro podrá trabajar sólo con los niños de edad escolar y de su sección o grado y al precio acordado por los maestros, y en las clases particulares de carácter individual, con toda clase de alumnos.

Sexta. Lo recaudado en concepto de clases particulares de colaboración, pasará a un fondo común que será repartido en partes iguales entre los tres maestros, si éstos toman parte activa y personal en ellas.

En cursos posteriors l'estat donà ajuts als alumnes més necessitats en concepte de beques per poder assistir a les permanències de manera gratuïta⁴².

Lluita contra l'analfabetisme

L'any 1950, durant una visita, l'inspector proposà que la *Junta municipal de primera enseñanza* es constituís en *Junta local contra el analfabetismo*. Calia fer un cens escolar i controlar l'assistència dels nens a les escoles d'Arbúcies⁴³. A més, els analfabets menors de trenta anys tenien l'obligació d'assistir a classes d'adults⁴⁴.

Una vegada més la Junta constata les dificultats per lluitar contra l'analfabetisme degudes a les condicions geogràfiques del municipi. Es féu referència al 80% d'analfabets bosquerols que es passaven tota la setmana carbonant fora de casa des del dilluns al matí fins

ANYS	1948	1952	1953	1957	1959	1961	1964	1965	1966
E. nenes	5	20	33	54		65	66	83	85
E. pàrvuls							58	90	102
E. nens		100		97	116		100	112	96
Total escoles		120		151			224	285	283

al dissabte a la nit i al 20% d'agricultors que vivien en cases disseminades pel Montseny. Tot i això, es recordà l'obligatorietat de matricular-se i d'assistir a les classes d'adults, especialment els menors de vint anys analfabets, i s'insistí en la necessitat de controlar que no s'admetessin menors de catorze anys en les empreses i fàbriques⁴⁵.

Durant l'any 1951, s'organitzaren unes Classes d'alfabetització per a adults, que anaren a càrrec dels mestres públics, en les quals s'havien de fer un mínim de seixanta hores lectives a raó de dues hores diàries. La matrícula inicial fou de 18 joves⁴⁶.

Les classes no eren d'alfabetització estricta, ja que eren pocs els que no sabien llegir. També esdevenien classes per millorar la cultura general, ja que —si fem una aproximació a l'edat que devien tenir— molts havien deixat els estudis abans de la guerra o immediatament després. En el curs 1957-58, la matrícula va ser de setze persones, classificades de la següent manera: 2 *analfabetos*, 6 *de cultura general*, 3 *de gramática y cálculo*, 5 *de dibujo lineal*⁴⁷. En 1959 es matricularen per a l'ensenyament d'adults 50 homes⁴⁸. L'assistència mitjana era de 35, la qual cosa suposa un absentisme del 30%. Resulta ser un alt percentatge, fet que ens indica les dificultats que implicava estudiar i treballar alhora.

Pel que fa a l'absentisme d'alumnes en edat escolar, tenim poques dades disponibles, però en una aproximació veiem que el percentatge a les escoles públiques anà decreixent: d'uns alts 12 % i 19% als anys 1957 i 1959, respectivament, es passà a un 5% al 1965 i un 4% en 1966⁴⁹, conseqüència segurament del fet que les condicions de vida de les famílies anaven millorant amb els anys i se seguien les indicacions de la Junta municipal.

El Menjador escolar, que es creà a partir de 1965⁵⁰, facilità l'assistència de l'alumnat a les escoles.

Evolució de l'alumnat i del professorat en les escoles públiques

A partir de diferents fonts documentals, hem pogut fer una evolució del nombre d'alumnes matriculats a les escoles públiques de la vila durant uns anys del període franquista. En canvi, tenim poques dades globals: a l'any 1968, el municipi d'Arbúcies comptava amb una població escolar aproximada de 700 nenes i nens, i hi havia 6 escoles amb 15 mestres. Per tant, les escoles estatals n'escolaritzaven més d'una tercera part.

Al primer cop d'ull es constata el significatiu creixement d'alumnat en l'Escola de ne-

nes i uns anys més tard en la de pàrvuls, mentre que en la de nens no hi hagué creixement. Més endavant, insistirem en el creixement del nombre de nenes matriculades.

Fonts: Llibres de visites d'inspecció, actes Junta Municipal i estadets de matrícula.

El professorat que havia d'atendre els alumnes que assistien a les escoles estava format, fins a l'any 1966, per cinc mestres: dues dones, una per a l'Escola de nenes i una altra per al parvulari, que era mixt, i tres homes, un per a cada grau de nens. A partir del curs 1966-67, la plantilla ja fou de sis mestres i es mantingué fins a la implantació de la *Ley general de educación*, que reinstaurà la coeducació i repartí els nens i nenes per cursos.

Amb dues mestres es podien repartir els diferents graus, a més de tenir una ratio (nombre d'alumnes per mestre) més raonable. Tot i això, la matrícula encara es va elevar més en disposar de dues persones per ensenyar les nenes, i com a conseqüència veiem com augmentà també la matrícula en el parvulari. Respecte al parvulari esmentat, estava atès per una mestra titular, la qual, en ser-li impossible acollir a un nombre tan elevat d'alumnes petits, tenia una ajudanta a càrrec seu. Aquest increment beneficià, evidentment, els alumnes, les famílies i també el professorat, ja que incrementà el nombre de nens que es quedaven a les permanències.

Les condicions laborals dels mestres van ser molt limitades. Per salvar l'economia, feien classes particulars i permanències i alguns d'ells portaven un negoci o la comptabilitat d'alguna institució o empresa. Molts mestres, desplaçats de la seva residència d'origen, demanaven solució al problema econòmic creat «per resultar-los excessivament superior la despesa de pensió als ingressos professionals». Conservem algunes instàncies en què es demanava l'abonament d'una indemnització per casa-habitació⁵¹. L'Ajuntament aprovà els tràmits per construir sis vivendes per a mestres⁵². Les vivendes no s'arribaren a construir, i el darrer pagament com a subvenció que consta en els llibres d'intervenció és de 1953⁵³. L'Estat començà a incloure un pagament pel concepte de casa-habitació en les nòmines dels mestres.

Mestres de les escoles públiques de nenes

Les escoles de nenes i el parvulari van estar regentats durant molts anys per dues mestres amb arrels ben arbucienques: M. Carme Masferrer i la seva filla, Maria Riumalló. Fins als curs 1967-68 no es dotà la vila amb una altra mestra per poder fer dues seccions en aules diferents. La primera que hi consta es deia M. Luisa Alonso, substituïda posteriorment per Núria Carbó i Cabratosa.

M. Carme Masferrer i Maria Riumalló

M. Carme Masferrer i Rovira va néixer a Arbúcies, l'any 1906. De petita va estudiar al

Col·legi Vedruna, però als dotze anys va començar a estudiar amb *doña* Enriqueta. Ella va ser qui va orientar-la cap al magisteri i salvà les reticències dels familiars, que en principi no veien gaire bé que una noia estudiés. Va fer els tres primers cursos amb Enriqueta Anjaumà i l'últim a Barcelona; acabà la carrera al juliol de 1925. Aquell mateix any, amb dinou anys, es va casar amb el músic Francesc Riumalló. El 1929, va aprovar les oposicions i al 1933 va iniciar la seva estada docent a Torelló⁵⁴. Allà va impartir classes en català durant el temps republicà. Després de la guerra no fou depurada, perquè va aconseguir que diverses persones signessin a favor seu. Va prendre possessió de la seva plaça a Arbúcies l'1 de setembre de 1948, dos anys després del trasllat de M. Dolors Pons, amb la qual havia establert una bona amistat i mantingut moltes converses de caire pedagògic.

Quan va arribar a l'Escola nacional de nenes d'Arbúcies, hi va trobar un panorama desolador. Després de dos anys d'interinatges amb la consegüent inestabilitat, la matrícula havia baixat molt. Va començar la seva etapa docent arbucienca amb només cinc nenes a la classe. Progressivament, va guanyar prestigi entre les famílies del poble, de manera que l'Escola de nenes va recuperar matrícules a poc a poc. Quatre anys després, un informe de la inspectora ja parlava de vint alumnes, la major part provinents de famílies dels sectors socials més desfavorits. La inspectora, Maria A. Rahola, l'animava i estimulava a superar les dificultats. Va deixar escrit:

[...] que las 20 niñas que integran su matrícula no asisten regularmente por diferentes motivos, entre ellos por suma pobreza de algunas, o por pertenecer a familias desgraciadas o por venir al colegio desde casa de campo lejanas de la población [...] lo cual hace que en general la clase acusa una gran dificultad para aprender y para expresarse; que a pesar de todos estos inconvenientes D Carmen se arma de paciencia y la Inspección puede apreciar el adelanto manifiesto en las tareas escolares por parte de las alumnas⁵⁵ [...]

Un any més tard la inspectora deia:

Ahora tiene una matrícula de 33 las cuales han respondido a sus desvelos. Toda la clase acusa una mejora intelectual y hasta de presentación. Las niñas contestan a las preguntas y leen conscientemente⁵⁶.

Els informes d'inspecció també són un document testimonial del funcionament de l'Escola de nenes i d'allò que institucionalment es promocionava i valorava.

La matrícula ha aumentado en esta unitaria. Hoy son 54 las niñas matriculadas de las cuales hay en clase 50. El orden reina en clase y las alumnas divididas en secciones, llevan su cuaderno diario y estudian sus lecciones con mucho interés. He visto también las labores: costuras, encajes de ganchillo, de bolillo y bordado, labores cuidadas y limpias que ejecutan con mucha ilusión las niñas. La inspectora que suscribe se muestra satisfecha de la tarea realizada por Dª Carmen Masferrer que día en día va adquiriendo prestigio en la población y ha colocado en su lugar la Escuela Nacional⁵⁷.

Ja entrada la dècada dels seixanta, els informes de la inspectora reflecteixen una situació ben diferent, i els comentaris d'ànims es converteixen en felicitacions:

La matrícula ya es excesiva para una sola maestra, asciende a 65 con una asistencia en el día de hoy de 57 niñas. Todas trabajan y la Inspección sale satisfecha del orden, disciplina y organización que se aprecia en la escuela⁵⁸ [...].

La Inspectora que visita esta escuela vuelve a felicitar a D Carmen Masferrer por la organización de la misma y sobretodo por la eficiente labor y el rendimiento que obtiene, a pesar de la crecida matrícula y asistencia⁵⁹.

Els seus esforços van ser reconeguts, i en 1967 es dotà l'Escola de nenes d'una altra mestra. Després, durant la implantació de la *Ley general de educación*, C. Masferrer va adaptar-se a cursos de primera etapa.

En jubilar-se, el 1976, se li va fer un homenatge. L'Ajuntament hi va col·laborar atorgant-li com a reconeixement de la seva tasca un pergamí⁶⁰. M. Carme Masferrer va morir al setembre de 1990 deixant en el record de la població el mèrit d'haver aixecat el prestigi de l'Escola pública de nenes després de les penúries i descrèdit de la postguerra. Una anècdota recordada per diversos testimonis fa referència a la llibreta de *Formación del espíritu nacional*, la qual ens dóna una imatge d'una persona que havia de complir les lleis, però que també era conscient de la realitat del poble.

Abans hem llegit que una de les assignatures implantades pel règim era la Fen, una de les eines per transmetre la ideologia franquista. Aleshores, a la classe tenia una llibreta on les nenes anaven escrivint allò que era preceptiu de treballar per ensenyar-la quan venia una visita d'inspecció o de les falangistes. La llibreta sempre es quedava a l'escola i les alumnes mai no tenien res a la llibreta escrit sobre aquell tema, ja que sabia que seria desagradós pels pares, molts dels quals havien patit l'exili o la repressió.

«Tenia una llibreta per ensenyar a la inspectora. Les nenes teníem les nostres. Només podíem escriure a la llibreta en net quan ella ho deia, d'una en una⁶¹.»

La seva filla, la mestra Maria Riumalló i Masferrer, va néixer al 27 de maig de 1927. Va passar la major part de la seva infantesa a Torelló, on va fer els primers aprenentatges en català. Estudià ocasionalment amb M. Dolors Pons, durant la guerra, quan es quedava algunes temporades a Arbúcies en temps de classes. Va estudiar fins a quart de batxillerat amb l'ajut de la seva mare i examinant-se per lliure. Més tard, va acabar-lo a Vic en un internat. Féu l'examen d'estat, estudià les assignatures de magisteri i s'examinà a la Normal de mestres de Girona: economia domèstica, labors, pedagogia, organització escolar, religió, música, cal·ligrafia. L'any 1950, aprovà les oposicions i ingressà al cos de mestres. Va donar classes a diverses localitats de Lleida i va esdevenir parvulista, feina que exercí a Roses durant cinc anys, fins que obtingué la plaça de parvuls a Arbúcies, l'1 de setembre de 1958, que ocupà fins a la seva jubilació, el setembre de 1990.

Ella mateixa explica com es plantejava el treball del parvulari en aquells anys, amb les aules plenes de nens:

«[...] Treballavem vocabulari, es tractava d'expressar-se i fer-los parlar, fèiem jocs i cantarelles en català i en castellà, i cantar cançons, i fer ballets, sobretot molt moviment, conèixer els colors, fer les lletres, alguns aprenien de llegir –més quan hi havia dues mestres per al parvulari, aprenien els hàbits de posar i treure's l'abric, cordar i descordar botons, hàbits a l'hora de berenar [...] Teníem sil·labaris per iniciar en la lectura– eren en castellà però fets a Barcelona, que no hi posaven paraules estranyes, també fèiem moltes comeditetes perquè la mainada aprengué a saber-se presentar i agafés confiança en ells mateixos [...] A vegades cantàvem les cançons en el Centre, sempre ens convidaven perquè fèssim un numeret de mainada. Jo buscava les cançons d'en Llongueras [...] Com que tenia tanta mainada hi

havia una senyora que m'ajudava a vigilar els més petits quan jo estava amb els grans. Com que l'altra mestra era la meua mare i estava encantada que jo ensenyés a cantar, també vaig fer cantar tota la gent de la unitària⁶².»

Viem que la seva afecció a la música, heretada del seu pare, va fer que impulsés moltes activitats en aquest àmbit. L'any 1964, el cor de l'Escola d'Arbúcies, dirigit per ella, fou seleccionat en la categoria de menors de catorze anys entre les escoles de la província per la seva participació en el *XVI Concurso nacional de coros y danzas*⁶³.

Durant dos períodes va tenir el càrrec de la direcció de l'Escola pública: entre els anys 1969 i 1977 i, per antiguitat en el centre, de 1980 a 1983. L'any 1974, entrà com a regidora a l'Ajuntament i ocupa la delegació de Cultura⁶⁴.

A finals de 1990 va rebre un homenatge amb motiu de la seva jubilació i pels seus quaranta anys dedicats a l'ensenyament, trenta-dos dels quals foren a Arbúcies.

Mestres de les escoles públiques de nens

El mestre que restà més cursos a Arbúcies durant el període que ara tractem va ser Martí Freixas, el qual impartí classes als alumnes de la tercera secció, que eren els més grans. A la secció dels mitjans, la segona, Lluís Anglada i Lloveras va donar classes entre 1953 i 1957, i fou substituït després per Joan Riera i Badosa, que va ocupar la plaça durant més de deu anys. Més tard, la primera secció, la dels petits, va ser ocupada per diferents mestres: Joan Buscató Ubanell, Galo Mallol Bosch i finalment Andrés Olmo Orenes (1964), que restà a la vila uns quinze anys.

Martí Freixas Pou

Martí Freixas fou el mestre més significatiu durant l'època franquista. Va iniciar la seva docència a les escoles *nacionales* de nens, l'any 1946, i ocupà el càrrec de director durant vint-i-tres anys. Va formar part de la *Junta municipal de educación primaria*⁶⁵, de la qual va ser secretari. També entrà a formar part de l'Ajuntament com a *concejal* adscrit a la Comissió de governació⁶⁶. Sempre es manifestà adicte als principis del règim i en seguí totes les indicacions. Sovint denuncià irregularitats —com a part implicada en conflictes interns entre mestres—, demanà millores per a les escoles, féu accions per a la prevenció de l'absentisme, etc. Moltes de les referències fetes en aquest capítol són extretes de documents signats per ell en les seves funcions de direcció o de secretari de la Junta local.

Edificis de les escoles públiques

L'edifici de les escoles velles, construït al 1916, s'enderrocà en 1959. Des d'abans de la guerra no es feia servir com a escola, i l'Ajuntament no hi havia dedicat cap despesa de manteniment, fins que va amenaçar ruïna i decidiren tirar-lo a terra⁶⁷.

Inicialment, s'elaborà un projecte per a la zona:

*construcción de un parque municipal en los terrenos propios del Ayuntamiento anejo al Grupo Escolar, en el que se prevee la construcción de una pista para deportes infantiles, solarío y demás instalaciones que sirvan de esparcimiento a los escolares y de solaz para los mayores*⁶⁸.

Però en realitat solament tallaren un nombre considerable d'arbres del pati i retallaren una cantonada del edifici de les escoles «noves». Tot això, per donar-hi cabuda a un camp de futbol que al cap de poc temps es féu petit.

L'Ajuntament donà l'autorització per utilitzar el pati de l'escola com a camp de futbol *interinamente y a título precario*⁶⁹, ja que en altres actes consten gestions per a fer-lo en una finca a la zona de Pujals. Amb convenis posteriors, s'anaren fent obres d'ampliació i la cessió es féu per més de vint-i-cinc anys⁷⁰.

El debat sobre la solidesa de les escoles construïdes en temps de la Guerra originà divisió d'opinions en l'àmbit local. Uns anys després del conflicte, en un ple municipal, es deia que *el Grupo Escolar de Esta villa, construido durante el período de dominación marxista, presenta determinados deterioros*⁷¹.

Es va encarregar un informe molt complet a l'arquitecte escolar, l'any 1947, perquè hi sortien algunes esquerdes. Alguns opinaven que amenaçava ruïna. La conclusió de l'informe deia literalment:

*el Grupo Escolar de Arbúcies no presenta estado de ruina pero requiere una vigilancia constante para apreciar el menor síntoma alarmante y proceder entonces en consecuencia. Deben corregirse ciertos errores cometidos en la ejecución de las obras. Y que conviene atender a su conservación con mayor constancia*⁷².

Per obtenir els diners per a les reparacions, l'Ajuntament va reclamar al *Ministerio de educación nacional* 60.000 pessetes, que corresponien a la segona meitat de la subvenció concedida pel govern republicà per a la construcció de les escoles⁷³.

Vint anys més tard l'Ajuntament sol·licità la declaració de ruïna de l'edifici per poder enderrocar-lo i disposar d'un espai per ampliar el camp de futbol i construir una escola nova en el lloc on hi ha l'actual centre Doctor Carulla. Sembla que l'assumpte va portar polèmica, perquè el tema s'esmenta en diversos documents.

En un informe del *Delegado provincial del Servicio español del magisterio* (Sem) de Girona, podem llegir un fragment on es fa palès l'estat de l'escola:

*[...] el edificio escolar, esbelto en su tiempo, presenta la huella de un total estado de abandono. Desde su construcción no se ha reparado nada importante, ni se han pintado las aulas ni las puertas ni las ventanas. Numerosos cristales, que con el tiempo se han roto, unos han sido substituidos por trozos de madera y otros están por colocar*⁷⁴ [...].

Els mestres de l'agrupació escolar Doctor Carulla van estar sempre en contra de l'enderrocament i van sol·licitar obres de reparació i reformes per no veure desaparèixer l'edifici, àdhuc van oferir les aules que no necessitaven per a fer-hi classes als alumnes del Col·legi lliure adoptat.

en caso extremo, si debe construirse nuevo edificio escuela [...] debe éste levantar-se en el mismo lugar donde se encuentra actualmente⁷⁵.

Fins i tot van trametre un informe del mestre-director, aleshores Freixas, al *Ministerio de educación y ciencia* (Mec) datat al febrer de 1968.

Desde Julio de 1967 que persiguen la idea de demoler el edificio Escuela para dar cabida a una caca-reada zona deportiva; pero, que en realidad no seria otra cosa que un campo de futbol de un pueblo cualquiera. A pesar de los inconvenientes y quebraderos de cabeza que pueden haberles surgido, persisten aferrados a la misma idea y procuran, por todos los medios, declarar en ruina inminente el edificio construido en 1937-38 y que no puede considerarse en él otra cosa que un completo estado de abandono pues desde su inicial construcción no se ha invertido cantidad alguna para su conservación y decoro [...] Conviene un rápido proyecto de reparación, por costoso que sea, que nunca igualará una nueva construcción⁷⁶.

Els paletes que treballaven en l'escola deien que les parets eren molt gruixudes, reforçades amb ferros, i que no haurien caigut encara que tinguessin esquerdes. Pel que sembla, s'havien construït preveient la possibilitat d'aixecar-hi un pis a sobre la planta baixa⁷⁷.

En una acta d'una reunió dels mestres es diu que

[...] se tiene convencimiento en el pueblo que los cimientos del cuerpo central y casi la totalidad de las plantas laterales estan edificados sobre la Peña de roca viva que existe en el lugar que estan emplazados [...] en bien de este maravilloso edificio existente (en actual estado de abandono en cuanto atañe a su conservación)⁷⁸ [...]

Aquesta és la descripció que es va fer de l'edifici en els informes: edifici format per un cos central amb un pis i dues ales laterals amb planta baixa. En la planta baixa hi havia vuit aules, la vivenda del conserge, el despatx per a la direcció, l'escala que accedia al primer pis, amplis passadissos, sanitaris i dues portes entre l'exterior i el vestíbul. En el pis hi havia la cuina, el menjador escolar, una aula emprada per fer dibuix, una sala de mestres i una sala d'actes. L'edifici disposava de calefacció central⁷⁹.

Finalment, es declarà l'edifici en estat de ruïna i els alumnes es van repartir entre els locals anomenats de Sant Lluís, llogats a les Germanes carmelites, i les aules del Col·legi lliure adoptat, acabat de construir, del qual en parlarem més endavant. En un ple de l'Ajuntament de 1972 se da cuenta del derribo de las escuelas de 1ª enseñanza del Doctor Carulla que fueron declaradas ruinosas⁸⁰.

Tot aquest procés coincidí amb la gestació de la *Ley general de educación*, que canviaria radicalment l'organització de les escoles en tot l'Estat, per la qual cosa el govern havia previst uns pressupostos per a la construcció de nous edificis.

De manera que l'Ajuntament va començar a gestionar amb el delegat provincial del Mec la construcció d'un centre nou. S'encarregà a l'arquitecte municipal, Ros, la confecció d'un projecte destinat a ensenyament primari dient que l'actual estava en males condi-

cions i arreglar-lo costaria tant com un de nou⁸¹ i es féu una reunió, a la qual assistiren membres de l'Ajuntament, el *gobernador civil*, una representació de *los cabeza de familia*, l'arquitecte i l'*aparejador municipal*, l'*inspector jefe de enseñanzas primarias* i el secretari: *Se trató de la construcción en esta localidad de una escuela comarcal⁸² [...]*.

El desembre de 1971, es va prendre l'acord de comprar un terreny per un milió de pessetes i cedir-lo al Mec per ubicar-hi les escoles d'Ensenyament general bàsic, tal com s'anomenaven durant la vigència d'aquella reforma els estudis primaris obligatoris⁸³.

Gairebé dos anys més tard es va aprovar un pressupost extraordinari de 1.173.000 pessetes, que era l'import que li pertocava aportar al municipi per a la construcció del centre d'Egb de 16 unitats, tenint en compte que era el 5% del cost total: 23.460.480 ptes⁸⁴.

La llei donava la responsabilitat del manteniment i de la neteja als ajuntaments. Els llibres d'intervenció recullen les despeses per obres i reparacions, per pagar els materials i algun mobiliari, per comprar la llenya per a la calefacció o les estufes, per la contractació d'aigua i electricitat, etc, tant de les escoles de la vila com de les rurals. El setembre de 1939, s'aprovà la contractació amb les funcions de conserge i neteja de Francesc Obiols i Pietat Talleda, amb un sou d'una pesseta al dia⁸⁵. El darrer pagament a Francesc Obiols com a conserge del grup escolar Doctor Carulla data de l'any 1970⁸⁶. Després finalitzà la seva feina en ser enderrocat l'edifici.

Les escoles privades de la vila: el Col·legi Vedruna i can Gil

Acabat el conflicte bèl·lic, la situació de les escoles privades va canviar. L'Escola parroquial Sant Lluís va desaparèixer, perquè per una banda mossèn Ramon Pagès fou mort durant la guerra, i, per l'altra, Emili Llorella va integrar-se a les escoles públiques com a mestre municipal fins a la seva jubilació.

Pel que a fa a al Col·legi Vedruna, va poder reconstruir-se i novament escolaritzà solament nenes. La congregació va dedicar-se plenament a l'ensenyament. Les dues primeres Germanes carmelites que van tornar foren la superiora Roser Abadal i la germana Antònia Vila. L'any 1963, a l'escola hi havia matriculades 180 nenes i 60 nenes petites.

El centre gaudia de plena autonomia respecte a l'ensenyament públic, raó per la qual en els documents oficials municipals consultats pràcticament no hi ha dades del Col·legi Vedruna. Quan es convocava la *Junta municipal de educación primaria*, no hi tenien representació directa, i la inspecció, durant les seves visites al municipi, tampoc no hi deixava constància de la matrícula.

En documents municipals trobem dues referències durant la dècada dels cinquanta. La primera, en una acta de la Junta permanent de l'Ajuntament on es lamentava la mort de la germana Assumpció Llopart i s'esmentava que feia més de trenta-cinc anys que era a Arbúcies com a professora de les Carmelites realitzant una *eficiente labor pedagógica⁸⁷*. La segona, l'any 1959, que l'inspector elogiava la tasca de les germanes de la institució⁸⁸.

L'altra escola privada que va funcionar durant aquest període popularment es coneixia

amb el nom de can Gil, nom que havia pres de la casa on s'impartien les classes al número 48 del carrer Camprodon. L'escola en un principi tenia una única classe unitària, regida per la mestra Assumpció Pagespetit (que havia estat alumna de M. Dolors Pons), la qual va sol·licitar permís per obrir un establiment d'ensenyament no estatal especialitzat en cultura general amb una secció de preparació per ingressar al batxillerat⁸⁹. La Junta municipal va donar la seva conformitat a l'octubre de 1954, ja que complia els requisits legals⁹⁰, però consta que ja impartia classes en 1951⁹¹. En escolaritzar també nens i davant les queixes de mestres de les nacionals, va haver de demanar autorització pel funcionament d'una classe unitària de nens regentada per un mestre, Joaquim Roca⁹². El Col·legi Pagespetit va fusionar-se amb el Col·legi Vedruna durant els anys 1974 i 1975⁹³, perquè la implantació de la *Ley general de educación* imposava moltes condicions per al funcionament de centres escolars. D'aquesta manera el Col·legi Vedruna esdevingué mixt i seguí també les noves directrius.

Mestres i escoles rurals

Acabada la guerra, l'ensenyament en l'àmbit rural continuà fent-se com en els anys anteriors. Hi havia el sector de Joanet, que comptava amb una escola, la qual cosa volia dir disposar d'una mestra i d'un edifici de la parròquia. Així mateix, hi havia encara la pràctica dels mestres no titulats o de «sequer», que es dedicaven a l'ensenyament de les primeres lletres a nens i nenes en edat escolar residents en cases disseminades. Continuaren rebent una subvenció de 50 pessetes trimestrals en qualitat de mestres habilitats Fèlix Pagès Mossol (conegut com a *Feliu de la Nespla*) i Eduard Bargalló, que actuaven als sectors de la Nespla, els Roters i can Puig, el primer, i a cal Sastre-cal Monjo, el segon⁹⁴. Però uns anys més tard se'ls retirà la gratificació:

Para la mejor aplicación del Estatuto del Magisterio en cuanto a Maestros de núcleos rurales se refiere, se retiran cuantas subvenciones venia concediendo el Ayuntamiento a personal no titulado dedicado, por su cuenta, a la enseñanza de primera letras⁹⁵.

Això va fer imprescindible la creació d'escoles rurals que concentrassin l'alumnat. L'opció que es prengué en algun sector va ser una altra: transportar els escolars, com queda reflectit en una acta municipal on es parla del restabliment del transport escolar que s'havia fet des dels nuclis disseminats de can Torrent i can Serrat fins a les escoles⁹⁶.

Les escoles rurals es van mantenir fins a la progressiva implantació de la *Ley general de educación*, que impulsava les concentracions escolars i un nou model d'escolarització, i van desaparèixer a finals de la dècada dels setanta.

Escola rural de Joanet

Trobem poques dades de l'Escola de Joanet. Era considerada una *Escuela Nacional Mixta*. La relació de mestres que van impartir-hi classes després de la guerra que hem pogut documentar, és la següent:

Concepción Velázquez Alonso, (interina de 1939 a 1943), Teresa Álvarez de la Torre (propietària de 1943 i 1944), Anna Pujadas Bombardó (interina en 1944), Júlia Casellas Palet (interina de 1945 a 1947), Gregorio Ruiz Correa (mestre del Sem, propietari de 1947 a 1950), M. del Carmen del Cano Romero (1949, segurament fent una substitució), Neus Boada (1950 i 1951), Assumpció Oller (interina en 1951) i Antonia Sousa Argandoña (mestra rural de 1951 a 1960).

Les poques cites existents ens poden donar una vaga idea de la situació de l'escola. Les vaig exposant per ordre cronològic: l'any 1949⁹⁷, la *Comisión de fomento* donà comptes de la instal·lació d'una escomesa de presa de corrent elèctric amb comptador a l'escola de Joanet, que fins aleshores agafava el corrent elèctric de la casa rectoral.

L'any 1954⁹⁸, es fa referència al fet que l'escola ocupava un local parroquial que no podia «perfeccionar» l'arrendament i que s'havia de desocupar; així mateix, es parlà d'un conveni amb el *Ministerio de educación nacional*. Més tard, es van fer unes reformes i instal·lacions⁹⁹. L'any 1961, es constatà que faltava un local, ja que no es podia utilitzar el del bisbat de Vic que s'havia fet servir fins aleshores. Finalment, l'any 1966, es comprà un edifici que ja s'havia començat a emprar com a escola¹⁰⁰. S'aprovà un pressupost extraordinari per a l'adquisició del local, comprat a Francesc Regàs Rodó¹⁰¹.

Escola de Lliors

Per una visita de l'inspector a les escoles del municipi, l'any 1955, conservem una referència a l'Escola de Lliors, també anomenada del Regàs i regentada per una mestra que es deia Galí, on s'esmenta la necessitat de crear un edifici nou¹⁰². Un any després, l'Ajuntament acceptà la donació d'un solar amb la finalitat de destinar-lo a la construcció d'un edifici escolar, amb la casa del mestre i el pati escolar. [...] a cuyo fin el propietario D José Regàs Mataró ha hecho donación del solar adecuado el que ha aceptado la alcaldia i s'acorda sol·licitar a la Junta Provincial de Construcciones Escolares, a cargo de la misma, la construcción de una Escuela Mixta en el vecindario de Lliors de éste termino municipal; así como la vivienda para el Maestro o Maestra que habrá que regentarla¹⁰³.

La Junta provincial ho aprovà al 1958, i l'Ajuntament es comprometé a aportar-hi 51.696 pessetes¹⁰⁴. La nova escola mixta de Lliors i la casa per a la mestra eren un fet al 1961¹⁰⁵. Durant aquests anys els nens i nenes van gaudir de l'escola més a prop de casa seva. Va ser utilitzada durant uns vint anys, ja que després l'alumnat fou escolaritzat a les escoles de la vila. Del manteniment de l'edifici, també se n'encarregà l'Ajuntament. Les mestres que hi

impartien classes eren nomenades per l'administració de Madrid. Hi hagué freqüents canvis, segurament a causa de l'aïllament que comportava residir en una zona rural. Els alumnes es beneficiaren d'uns anys d'estabilitat i continuïtat quan va ocupar la plaça –entre 1969 i 1975– la mestra Maria Morera, filla d'Arbúcies, que havia estat alumna de M. Carme Masferrer.

Escola de Cerdans

La zona de Cerdans agrupava veïnats que tenien força població en edat escolar, de manera que hi havia una escola, de la qual n'hem trobat algunes dades escrites.

L'any 1958, es féu referència a l'Escola de Cerdans en les actes de l'Ajuntament¹⁰⁶. Mesos més endavant, es parlà de la transformació de l'Escola privada Joan Mataró en Escola parroquial de l'estat a Cerdans¹⁰⁷. En els pressupostos aprovats per l'any 1960, hi ha una partida en concepte de: *Aportación consorcio convenido con el Obispado de Vich para la creación y funcionamiento de la escuela parroquial mixta en el vecindario de Cerdans de éste término, 15000 pessetes*. L'Ajuntament acceptà la proposta del bisbat de Vic per crear un consorci i contribuir a les despeses d'adaptació del local-escola en els baixos de la casa rectoral de Cerdans¹⁰⁸.

Finalment, també en fa esment d'una carta a finals de curs de 1965¹⁰⁹ del director de l'agrupació escolar Doctor Carulla adreçada a la inspecció amb motiu de la realització dels exàmens per aconseguir el certificat d'estudis primaris.

El Col·legi Jesús Infant

A finals dels anys seixanta, l'Associació de caps de família, comptant amb el suport de les germanes Hospitalàries, les quals oferiren el local, organitzà una escola per ajudar persones amb deficiències. Acol·lia nens, nenes i fins i tot nois i noies dels diferents municipis propers a Arbúcies, en el marc de la Mancomunitat Montseny-Guilleriès, impulsada des de l'Ajuntament. L'escola estava formada per una aula i amb el temps es va complementar amb tallers, una granja i un servei de menjador. Durant aquest període, es constituí l'Associació prodeficients Montseny-Guilleriès, que amb les seves gestions contractà personal assistent i aconseguí la dotació d'una mestra a càrrec de l'estat adscrita al Col·legi Públic. L'origen del Jesús Infant va coincidir amb un canvi important de plantejament pel que fa a l'atenció a alumnes amb deficiències. Es tractava de canviar la mentalitat de la societat: deixar de marginar aquestes persones i afavorir-ne la integració en la mesura de les possibilitats de cadascú. La *Ley general de educación* recollia aquestes intencions i, en conseqüència, l'administració educativa va començar a donar ajuts per atendre els alumnes en edat

escolar que necessitessin educació especial. El col·legi funcionà més de quinze anys d'una manera autònoma, fins que els alumnes menors de 16 anys van integrar-se al Doctor Carulla, on es creà una aula d'educació especial. La política d'integració començà a impulsar l'escolarització dels alumnes amb deficiències en aules ordinàries a les escoles dels seus respectius municipis i, en conseqüència, el Col·legi Jesús Infant desaparegué, el 1993.

L'ensenyament secundari

En l'àmbit educatiu, es feren alguns canvis en la legislació que afectava l'ensenyament secundari. El 26 de febrer de 1953, s'aprovà la *Ley de ordenación de la enseñanza media*, amb la qual l'Estat recuperava part del control que havia cedit a les institucions eclesiàstiques i en regulava el funcionament. La nova llei dividia el batxillerat en dues parts: elemental –de quatre cursos de durada, entre els 11 i 14 anys– i superior –de dos cursos, entre els 15 i 16 anys. Després de cada part s'havien de fer els exàmens anomenats de revàlida. A continuació del batxillerat, hi havia un curs preuniversitari. A partir d'aquesta llei, es va anar generalitzant l'ensenyament fins als 14 anys i es popularitzà el títol de batxiller elemental, el qual començà a exigir-se en determinades feines.

Arbúcies no va comptar amb una institució que impartís formalment batxillerat fins a finals de la dècada dels seixanta, que es fundà un Col·legi lliure adoptat (Cla). Algunes famílies que volien fer estudiar més els seus fills i que econòmicament s'ho podien permetre els portaven a estudiar fora de la vila, generalment en internats, com ja s'ha comentat en capítols anteriors. Una altra alternativa era la d'estudiar per lliure i presentar-se als exàmens en un centre oficial. Aleshores, solia fer la preparació algun mestre de la vila amb classes complementàries, particulars, anomenades conferències. Fins a l'any 1946, ho féu M. Dolors Pons, ajudada per Teresa Canaleta. Després, quan M. Dolors va marxar d'Arbúcies, Teresa va impartir, durant alguns anys, classes de primer a quart de batxillerat en un pis del carrer Camprodon. Ho feia en conveni amb l'Acadèmia Trilla de Barcelona, amb seu al passeig de Gràcia, on l'alumnat anava a examinar-se¹¹⁰.

Pel que fa a la formació professional, Madrid començà a legislar-ne alguns aspectes a partir de 1955, tot i que no l'integrà plenament al sistema educatiu fins a la *Ley general de educación* de 1970. L'inspector parlà de la creació d'una escola de capacitació professional en una reunió de la Junta municipal¹¹¹.

En aquest marc i en un moment que els instituts de batxillerat en aquest país encara eren molt escassos, l'administració educativa ajudava a la creació del que s'anomenaven *colegios libres adoptados*. L'Ajuntament s'hi va acollir i va acordar posar a disposició del *Ministerio de educación nacional* uns terrenys situats a l'Hort de l'enveja, i es van iniciar els tràmits per a la concessió¹¹². El Men (*Ministerio de educación nacional*) ajudaria a pagar els costos de construcció d'un edifici i donaria reconeixement oficial al centre. L'Ajuntament pagaria el professorat i el cost del seu allotjament. Els alumnes haurien de pagar una quota de matrícula i una altra de mensual, tot i que podien optar a beques¹¹³.

El curs 1967-68, l'escola esdevingué una realitat, tot i que no tingué uns locals propis fins a l'any 1971. En un ple municipal de l'octubre de 1967, es va donar la notícia que el *Boletín Oficial del Estado* (BOE) del 19 de setembre havia publicat l'adopció del Col·legi Lliure adoptat d'ensenyament mitjà de grau elemental i s'expressà l'agraïment per les gestions i pel suport del doctor Agustí Casanovas i Viñas¹¹⁴.

Aquell primer curs les classes es desenvoluparen als baixos de la rectoria, tot i que inicialment s'havia projectat fer-ho en unes aules de les escoles públiques, i s'impartí primer i segon de batxillerat elemental¹¹⁵. A l'espera de la construcció d'un edifici propi, en cursos posteriors l'Ajuntament llogà al Patronat Fugarolas Mataró unes aules de l'edifici de Sant Lluís¹¹⁶.

El consistori s'abocà al centre: cobrí els costos d'allotjament i manutenció del professorat i subministrà material escolar i científic (lupes binoculars, làmines d'anatomia, mapes...) i a més de cobrir les despeses de construcció del nou centre i les seves instal·lacions.

Per obtenir crèdits per a les despeses que pertocaven al municipi en la construcció de l'edifici, fins i tot es va recórrer a avals de persones de la població.

*La Caja de Pensiones para la Vejez y de Ahorros de esta población, había concedido un préstamo de dos millones de pesetas repartido entre veinte personas a razón de cien mil pesetas cada una, cuyo total préstamo había sido transferido por dichas personas al Ayuntamiento, para hacer frente a las obras de construcción del Colegio Libre Adoptado de esta población, sin cuya aportación no hubiera sido posible realizar la obra, ni tampoco la obtención de los cuatro millones que facilita el Estado por conducto del Banco de Crédito a la Construcción de cuyos cuatro millones, cuatrocientos mil pesetas son en calidad de préstamo y los tres millones seiscientos mil pesetas como donativo a fondo perdido*¹¹⁸.

A l'inici del curs 1971-72, ja es van començar a impartir classes en el nou edifici construït en el passeig del doctor Carulla, malgrat que no estava del tot acabat. Aquest edifici també va acollir de manera provisional part dels alumnes de l'agrupació escolar en començar la implantació de l'Ensenyament general bàsic¹¹⁹.

El juny de 1971, va acabar la primera promoció de batxillerat elemental, formada per 25 alumnes. A finals de curs, l'Ajuntament¹²⁰ i l'aleshores director del Cla, Germán Álvarez, havien sol·licitat autorització per poder cursar també el batxillerat superior i així poder-lo impartir tot complet, de primer fins a sisè¹²¹.

El centre va funcionar com a Cla fins al curs 1974-75, després passà a denominar-se Col·legi homologat Montsoriu i començà a impartir el nou pla d'estudis de batxillerat unificat i polivalent (Bup). El Cla va estar adscrit a l'Institut Jaume Vicenç Vives, de Girona, fins a l'any 1972, després passà a dependre del de Blanes¹²². La Formació professional (Fp) també va ser una secció delegada del centre de professional de Blanes.

La fi del franquisme

Abans ja hem comentat que el govern de l'Estat, a mesura que passaven els anys, es veié en la necessitat d'obrir-se tot reorientant la política econòmica i en conseqüència adaptant

les finalitats de l'educació a la nova situació. Algunes institucions internacionals (Ocde, Unesco), van assessorar el *Ministerio de educación* per tal de millorar la qualitat de l'ensenyament i adaptar-lo a les noves exigències socials, econòmiques i polítiques. La conflictivitat social latent i manifesta exigia grans canvis. També calia una millora de les condicions dels mestres, tant formatives com laborals.

El país entrava en vies de desenvolupament i es preparaven alguns canvis a través dels anomenats *Planes de desarrollo*. Els Països Catalans reberen molta immigració de les zones deprimides de l'Estat espanyol. Arbúcies, lentament tornava a créixer, però fins al 1970 no tornaria a superar els quatre mil habitants. La indústria de carrosseries consolidaria la seva importància entre la població activa. Arbúcies, tradicionalment aïllada per les dificultats de comunicació per carretera, tenia ara un nou mitjà que, com arreu, s'anava imposant: la televisió. Fins aleshores, molts arbúciencs, com en molts indrets, havien conegut els fets i els esdeveniments del món només a través de l'escola, de la ràdio i del cinema. La petita pantalla iniciava un seguit de grans canvis en les possibilitats de coneixement.

S'havia produït una modificació en esdevenir l'ensenyament primari obligatori fins als 14 anys (*Ley de 1964*), encara que a partir dels 12 continuava havent-hi una doble sortida segons si es passava a batxiller elemental o no. El canvi més importants es va produir amb l'elaboració de l'anomenat *Libro Blanco*, que recollia les necessitats i propostes que desembocaren en la *Ley general de educación* (Lge) de 1970. Per una banda, es va donar una empena a les inversions per apropar el desenvolupament del país al dels estats més avançats. Per l'altra, es va canviar significativament l'estructura del sistema, les orientacions metodològiques i els continguts. Es reinstaurà la coeducació, s'abandonaren les consignes i es reduí la pressió en contra del català. Eren signes que el règim, a les acaballes, havia de compensar davant la població i davant la comunitat internacional pel que no havia fet ens els trenta anys anteriors. Arran de la Lge, l'escola primària començà a impartir Egb a alumnat entre 6 i 14 anys, amb possibilitat d'allargar-ho fins als 16. Canviava l'organització en forma de tres graus per passar a una altre de 8 cursos agrupats en dues etapes, la primera de 1r a 5è i la segona de 6è a 8è. Els mestres s'organitzaven en claustres, es prenen les decisions de forma col·legiada i s'iniciava el treball en equip. Eren temps de creixement demogràfic i de concentració escolar i anava augmentant l'alumnat i, en conseqüència, el professorat. Entre els mestres i les mestres que van ocupar una plaça a les escoles públiques i rurals durant la primera meitat de la dècada dels setanta, ens consten: M. Carme Masferrer, Maria Riumalló, Carmina Espinet, Assumpció Dodas, Maria Morera, M. Carme Roca, Joan Riera, Andrés Olmo i Ramon Satorra que, uns anys més tard, va ser director del Col·legi Públic Doctor Carulla.

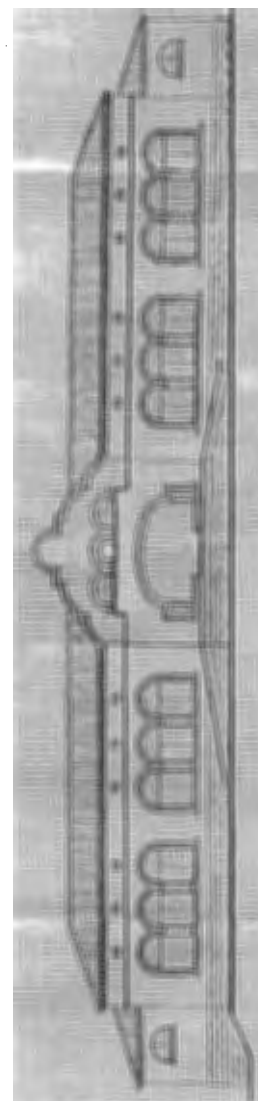
L'ensenyament secundari tenia dues opcions. El batxillerat –per accedir al qual calia el graduat escolar–, que començava als 14 anys i consistia en 3 cursos de Bup (Batxillerat unificat i polivalent) i un anomenat Cou (Curs d'orientació universitària). La finalitat del batxillerat era poder cursar estudis universitaris.

I l'Fp, estudis generalitzats per primera vegada als quals podia accedir tot l'alumnat que certificà els 8 anys d'escolaritat obligatòria, amb graduat escolar o sense. L'Fp estava orientada a preparar de cara a la incorporació al món laboral.

La reforma es va implantar progressivament, a partir de l'any 70, coincidint amb la fi del

franquisme i els inicis de la transició a la democràcia i, més tard, el restabliment de la Generalitat.

L'àmbit temporal d'aquest treball –que es pretén d'història– acaba aquí, tot i que en aquests moments la reforma que va suposar la *Ley general de educación* està passant a la història i és substituïda per una altra que significativament se li ha donat el nom de *la Reforma*.

Façanes frontal i dorsal
d'una escola graduada
per a Arbúcies, segons
un projecte d'època
republicana (1933)
que mai no va veure
la llum per mor de les
alteracions que sofrí.

NOTES

- 1 Vegeu Monés, J., *L'Escola a Catalunya sota el franquisme*, Col. Estudis Rosa Sensat, n. 11, Edicions 62, Barcelona, 1981, i de Puelles, M., op. cit., p. 366.
- 2 Orden Ministerial del 4 de setembre de 1936, publicada pel bàndol franquista, que anaven imposant en el territori ocupat per l'exèrcit. Afectà el Principat a partir de 1939.
- 3 Ordenes Ministeriales 2 del 7 de desembre de 1936 i del 18 de març de 1939. *Boletín de Educación de la Provincia de Gerona*, març-agost de 1939.
- 4 Vegeu Marquès, S., «La Repressió franquista en el magisteri públic de la Selva.», p. 135-150.
- 5 Llibre de registre dels nomenaments de mestres de la província de Girona. Microfilm en la biblioteca de la Facultat de Lletres de la UdG. Fulls dels nomenaments de Joanet.
- 6 Llibre d'actes de l'Ajuntament d'Arbúcies (20-2-1939).
- 7 Vegeu Monés, J., op. cit., p. 19-20.
- 8 Testimoni de Maria Riumalló.
- 9 Llibre de registre dels nomenaments de mestres de la província de Girona. Microfilm en la biblioteca de la Facultat de Lletres de la UdG. Fulls dels nomenaments a Arbúcies. Llibre d'actes de la Junta municipal de primera enseñanza (1939-1949). Vegeu Torres, Glòria, «L'Ensenyament públic a Arbúcies a l'època franquista.», p. 121-131, dins *Aixa*, n. 7.
- 10 Llibre d'actes de la Junta municipal de primera enseñanza (29-9-1949).
- 11 Ídem (24-3-1941). Llibre d'actes de l'Ajuntament d'Arbúcies (5-5-1941).
- 12 Llibre d'actes de la Comisión municipal permanente (5-1-1952).
- 13 Llibre d'actes de la Junta municipal de primera enseñanza (13-12-39).
- 14 Ídem (8-3-1940).
- 15 Ídem (19-6-1940).
- 16 Ley de enseñanza primaria de 1945.
- 17 Vegeu de Puelles, M., op. cit., p. 383.
- 18 Vegeu *Registro escolar Solana*, Editorial Magisterio Español, Madrid.
- 19 Correspondència oficial de l'Escola pública (20-4-1951).
- 20 Llibre d'actes de la Junta municipal de educación primaria (20-11-1959).
- 21 Llibre d'actes de la Junta municipal de primera enseñanza (4-10-1946).
- 22 Llibre d'actes de la Junta municipal de educación primaria (23-12-1951).
- 23 Ídem (23-12-1951).
- 24 Llibre d'intervenció de comptes (1942).
- 25 Llibre d'actes de l'Ajuntament d'Arbúcies (7-4-1945).
- 26 Testimoni de J. Illa.
- 27 Carta als mestres de l'alcalde com a president de la Junta municipal (27-1-1955).
- 28 Llibre d'actes del Consell municipal permanent (20-5-60).
- 29 Carta del director del Col·legi Públic a la Inspecció provincial (15-6-65).
- 30 Llibres d'intervenció de comptes. Consta un pagament anual des del 1940 (50 ptes) fins al 1958 (1600 ptes).

- 31 Ordre ministerial. *BOE* de l'11 de maig de 1940.
- 32 Llibre d'actes del Consell municipal permanent (5-4-1961).
- 33 Testimoni de Joan Illa.
- 34 Llibre d'actes de la Junta municipal de educación primaria (17-10-1952). Atribuït a M. Freixas, director.
- 35 Llibre d'actes de la Junta municipal de educación primaria (16-4-1953).
- 36 Certificat d'una acta de la Junta municipal (21-10-1965).
- 37 Carta d'Inspecció a l'alcalde (2-10-1957). Carta de l'Alcaldia a l'Escola pública (10-10-1957).
- 38 Llibre d'actes de la Junta municipal de educación primaria (3-5-1955). Ofici del director de l'Escola pública al delegat de Servicio escolar de alimentación (8-11-1955). Acta d'una reunió de Règim interior de l'Escola pública (5-4-1965).
- 39 Llibre d'actes de la Junta municipal de educación primaria (15-12-1949).
- 40 Testimoni de M. Riumalló referint-se al curs 58-59.
- 41 Llibre d'actes de la Junta municipal de educación primaria (30-6-1949), (17-10-1952), (13-2-1953).
- 42 Informe tramès a la Inspecció, curs 1964-65.
- 43 Llibre d'actes de la Junta municipal de educación primaria (26-4-1950).
- 44 Ídem (19-10-1951).
- 45 Ídem (22-11-1950).
- 46 Vegeu Torres, G., op. cit., p. 130.
- 47 Ídem, p. 130.
- 48 *Estadeti* de matrícula de 1959 de l'Escola pública.
- 49 *Estadets* de matrícula dels anys citats de l'Escola pública.
- 50 Acta d'una reunió de Règim interior de l'Escola pública (5-4-1965).
- 51 Llibre d'actes de l'Ajuntament d'Arbúcies (19-6-1948).
- 52 Ídem (6-9-1952), (30-5-1953).
- 53 Llibres d'intervenció de comptes (1939-1953).
- 54 *El Baix Montseny*, n. 23 (maig 1929) i n. 74 (agost 1933). Testimoni de Maria Riumalló.
- 55 Llibre de visites d'inspecció a l'Escola pública de nenes (1-6-1952).
- 56 Ídem (22-10-1953).
- 57 Ídem (27-2-1957).
- 58 Ídem (9-11-1961).
- 59 Ídem (19-2-1963).
- 60 Llibre d'actes de l'Ajuntament d'Arbúcies (5-3-1976).
- 61 Testimoni de Rosa Bayés i Maria Morera.
- 62 Testimoni de Maria Riumalló.
- 63 Carta de la Delegación de la Sección femenina comunicant el veredicta a l'escola. Notícia publicada en *Los Sitios* (11-11-1964).
- 64 Llibre d'actes de l'Ajuntament d'Arbúcies (3-2-74), (8-2-74).
- 65 Llibre d'actes de la Junta municipal de educación primaria (4-10-1946).

- 66 Llibre d'actes de l'Ajuntament d'Arbúcies (6-2-1949).
- 67 Ídem (6-3-54), (12-12-1957), (3-2-1958).
- 68 Ídem (26-6-1959).
- 69 Ídem (1-4-1960).
- 70 Ídem (5-10-1964), (25-2-1967).
- 71 Ídem (19-6-1948).
- 72 Informe de l'arquitecte escolar (1947).
- 73 Llibre d'actes de l'Ajuntament d'Arbúcies (29-6-1956).
- 74 Informe del Delegado provincial del servicio español del magisterio de Girona, *acerca del problema escolar planteado en la localidad de Arbucias*. Datat a Girona al 8 d'agost de 1967.
- 75 Informe annex a l'acta de la Junta municipal d'ensenyament primari (17-8-1967).
- 76 Informe al *Dr General de Enseñanza Primaria del Ministerio de Educación y Ciencia* (15-2-68).
- 77 Testimonis de C. Canudas, R. Bayés i J. Illa.
- 78 Acta d'una reunió dels mestres de l'Escola pública (24-7-67).
- 79 Informe al *Dr General de Enseñanza Primaria del Ministerio de Educación y Ciencia* (15-2-68).
- 80 Llibre d'actes de l'Ajuntament d'Arbúcies (27-6-1972).
- 81 Ídem (3-12-1968).
- 82 Ídem (24-4-1969).
- 83 Ídem (14-12-1971).
- 84 Ídem (20-2-1973).
- 85 Ídem (16-9-1939).
- 86 Llibres d'intervenció de l'Ajuntament, des de 1939 (que fou aprovat pagar una pesseta diària) fins a 1970 (on consten 635 pessetes mensuals).
- 87 Consell municipal permanent (10-10-1952).
- 88 Llibre d'actes de la Junta municipal de educació primària (20-11-1959).
- 89 Ídem (3-10-1954).
- 90 Ídem (26-10-1954).
- 91 Ídem (19-10-1951).
- 92 Ordre d'autorització publicada al 18-12-1958 en el *Boletín Oficial del Magisterio*.
- 93 Vegeu Reyero, Ramon, «Col·legi Vedruna. Arbúcies, 1845-1995, 150è aniversari.», p. 117, dins *Aixa*, n. 7.
- 94 Llibre d'actes de l'Ajuntament d'Arbúcies (30-3-1940). Llibres d'intervenció (1940-1948).
- 95 Llibre d'actes de l'Ajuntament d'Arbúcies (19-6-1948).
- 96 Ídem (29-9-1965).
- 97 Ídem (21-5-1949).
- 98 Llibre d'actes de la Junta municipal de educació primària (27-11-1954).
- 99 Ídem (3-5-1955).
- 100 Llibre d'actes de l'Ajuntament d'Arbúcies (18-10-1961).
- 101 Ídem (10-6-1966), (1-8-1966). Llibre d'intervenció de comptes de l'Ajuntament (10-10-1966).

- 102 Llibre d'actes de la Junta municipal de educació primària (3-5-1955).
- 103 Ídem (6-3-1956). Llibre d'actes de l'Ajuntament d'Arbúcies (13-10-1956).
- 104 Llibre d'actes de l'Ajuntament d'Arbúcies (30-5-1958).
- 105 Ídem (10-2-1961).
- 106 Ídem (5-12-1958).
- 107 Llibre d'actes de la Junta municipal de educació primària (20-11-1959).
- 108 Llibre d'actes de l'Ajuntament d'Arbúcies (26-12-1959).
- 109 Carta de l'Arxiu del Col·legi Públic Doctor Carulla (15-6-1965).
- 110 Testimoni de Daniel Martí. També digué: «Recordo quan em va acompanyar Donya Mª Dolors per fer els exàmens d'ingrés al Batxillerat en un institut vell de Girona».
- 111 Llibre d'actes de la Junta municipal de educació primària (3-5-1955).
- 112 Llibre d'actes de l'Ajuntament d'Arbúcies (29-9-1965).
- 113 Ídem (9-7-1967), (8-8-1967).
- 114 Ídem (30-10-1967).
- 115 I. B. Montsoriu, *Llibre Commemoriatiu de 10è Aniversari 1980-1990*, p. 9-10, Arbúcies.
- 116 Llibre d'intervenció de l'Ajuntament d'Arbúcies (1970). Llibre d'actes del Consell municipal permanent (3-2-1970).
- 117 Llibre d'actes del Consell municipal permanent (15-4-1969).
- 118 Llibre d'actes de l'Ajuntament d'Arbúcies (13-1-1970).
- 119 I. B. Montsoriu, op. cit., p. 11.
- 120 Llibre d'actes de l'Ajuntament d'Arbúcies (7-5-1971).
- 121 I. B. Montsoriu, op. cit., p. 12.
- 122 Ídem, p. 13-4.

CONCLUSIONS

*El que caracteritza la feina del mestre
és fer el nen capaç d'utilitzar els llenguatges
de la societat on viu...
una figura de mestre té uns coneixements
de la seva professió molt determinats per tres aspectes:
el coneixement del nen i la seva evolució,
un afany de cultura general
i unes afeccions (avui especialitzacions).*
MARTA MATA.

Per cloure aquest llibre presento algunes consideracions que sintetitzen l'evolució de l'ensenyament a Arbúcies.

Durant el període estudiat, podem establir un paral·lelisme entre l'evolució de l'escola a Arbúcies i l'evolució en l'àmbit català i estatal. Crec que els canvis generats per les diferents situacions sociopolítiques i, en conseqüència, de legislació en matèria educativa generalment es van implantar gradualment, però d'una manera lenta i amb cert desfasament. Aquest, es fa més evident quan més reculem en el temps, fet que podem relacionar amb les possibilitats limitades que tenia la vila pel que fa a desplaçament i mitjans de comunicació. De fet, el desenvolupament econòmic va comportar una millora del serveis, la qual cosa va facilitar l'obertura de la població de la vall d'Arbúcies a les influències externes.

Podem distingir dos grans períodes. Inicialment, les escoles depenien de les directrius marcades per l'Església i per autoritats locals com el Comú de la vila. Després, l'Estat anà prenent protagonisme. El primer canvi significatiu es produí a mitjans del segle XIX, que els organismes estatals centralitzaren l'accés dels mestres a l'ensenyament públic i regularen el funcionament de les escoles. L'Ajuntament encara conservava les atribucions de pagar els mestres i cobrir les despeses de funcionament. Es crearen les juntes locals d'instrucció primària, organismes amb certes funcions de control de les activitats docents. D'abast estatal, el *Ministerio de fomento* tingué les atribucions principals en matèria escolar. Posteriorment, a començaments del segle XX, l'Estat es féu càrrec dels pagaments, i en els municipis les juntes funcionaren amb més o menys activitat segons els períodes i en funció de l'interès dels responsables locals i de les visites d'inspecció. Les juntes locals anaren canviant de nom amb el temps, canvis relacionats segurament amb unes finalitats bàsicament de control o de participació segons el predomini d'una visió política. Així, per exemple, de *Junta local de instrucción pública* fins a la dècada dels anys vint es passà a *Junta*

municipal de educación primaria canviant el conceptes d'instrucció pel d'educació i el de pública per primària. Després, a l'inici del període republicà, s'establí el *Consejo local de primera enseñanza*, i a mitjans de 1937 es catalanitzaren les actes constant aleshores com a Consell escolar de primer ensenyament. Les competències en ensenyament, en l'àmbit català, foren assumides per la Generalitat. En temps del franquisme, apareixeren les expressions *Junta municipal de educación primaria* o *Junta municipal de primera enseñanza* en un retorn a l'anterior concepte de *Junta*. El *Ministerio de educación nacional* i, posteriorment, el d'*educación y ciencia*, centralitzaren totes les competències.

El període de màxima activitat d'aquest organisme es desenrotlla entre 1905 i 1920, època que es donà un fort impuls a l'ensenyament públic, l'efecte del qual es mantingué gairebé dues dècades més gràcies al suport que es donà a les escoles i als mestres en temps republicà.

Pel que fa a la gestió de l'Ajuntament en matèria d'ensenyament, hi ha dades –amb certa constància– sobre pagaments de despeses de funcionament i d'allotjament dels mestres, obligació que venia donada per llei. Els pagaments, en alguns moments, van portar conflictes, fins que l'Estat se'n féu càrrec, ja que la situació –generalitzada per altra banda– portava els mestres a condicions bastant inestables.

En diverses etapes, trobem competències que fan referència a l'establiment de certes festes del calendari escolar i a les mesures preses per reduir l'absentisme escolar. Més enllà del que venia donat per la legalitat, ocasionalment, des de l'Ajuntament es donà suport a la realització d'activitats complementàries a les escoles públiques, com per exemple excursions, o es compraren llibres i material didàctic.

Durant els anys finals de l'estudi present, les competències exercides per l'Ajuntament en ensenyament se centraren a comprar i cedir a l'administració de Madrid els terrenys per a construir-hi escoles i a assumir-ne posteriorment el manteniment. En el cas de l'ensenyament secundari, les despeses dels instituts anaven a càrrec de l'administració educativa, però amb el Col·legi lliure adoptat s'assumiren moltes despeses a fi d'aconseguir el reconeixement per part de l'administració de Madrid.

No és fins uns anys més tard –ja fora de l'àmbit d'aquest treball, amb la transició i l'arribada dels ajuntaments democràtics– que se sobrepassà la competència legal mínima per a donar suport a activitats complementàries i per cobrir mancances de professorat especialitzat en algunes àrees previstes per la *Ley general de educación*. També s'ha d'esperar uns anys perquè la Generalitat tornés a tenir competències en ensenyament, i s'organitzés democràticament la participació de tota la comunitat educativa –no sols dels responsables municipals– en els centres d'ensenyament a través primer dels consells de direcció i després dels consells escolars.

D'aquesta manera, els esforços es podien centrar –a part del que s'havia de complir per llei– a vetllar perquè l'administració educativa dotés els centres dels recursos –essencialment els centres públics, ja que en compartien la titularitat– i a impulsar i donar suport a iniciatives que suposessin una millora en la qualitat de l'ensenyament.

Des de l'establiment dels estats moderns, el Principat mai no ha tingut un sistema educatiu propi. Durant el període de l'antic règim, la societat s'organitzava al voltant de l'Església i era ella, com a institució, qui marcava les pautes. Les institucions espanyoles inter-

venien poc, però posaven limitacions envers l'ús de la llengua catalana. Amb la promulgació de lleis en matèria d'ensenyament durant el segle passat, s'anà perfilant un sistema educatiu amb aspectes positius i negatius. Evidentment és positiu facilitar a la població l'accés a llegir, a escriure, al càlcul i a la cultura en general, però per contra es va fer en perjudici de la història i la cultura catalana i arraconant l'ús del català fins a intentar extingir-lo. L'espanyol s'imposà en la vida oficial, cosa que quedà reflectida en la redacció de les actes de l'Ajuntament i de la Junta local i també en altres documents. Des de començament el segle XX fins als anys quaranta, en el nostre país, hi ha un interès dels mestres per a fer l'ensenyament més proper a l'alumnat partint de la realitat més pròxima. Podem establir una connexió entre mestres arbucienques i els moviments de renovació pedagògica catalans. Malgrat els continuats esforços de l'Estat per eliminar la presència del català, la Mancomunitat, juntament amb una base popular, aconseguí reintroduir el seu ensenyament a l'escola de manera, diguem-ne, tolerada oficialment partint dels principis del bilingüisme. Durant la dictadura dels anys vint es patí una nova frenada en l'àmbit docent, però molts joves ja havien après a escriure en català i a la vila s'editava una revista. En temps republicà, s'hi donà un nou impuls, que culminà amb l'establiment del Consell de l'escola nova unificada coincidint amb l'inici de la insurrecció militar franquista. Aquest fou el primer intent perquè Catalunya decidís el seu propi sistema educatiu, però a causa de les circumstàncies adverses i el progressisme que representava no pogué reeixir. Amb l'ocupació del territori català i la victòria de *las tropas nacionales*, es tallà de soca-rel qualsevol indici de catalanitat, tant de llengua com de continguts. Durant la postguerra, el català a les escoles sobrevisqué clandestinament, fins que amb la transició a la democràcia es tornà a ensenyar i augmentà progressivament la seva presència a les aules. Dos factors ajudaren que hi hagués resistència a la implantació de l'espanyol: per un costat, la voluntat del poble, i, per l'altra, la presència de mestres d'origen català que, tot i complir la feina que els era encomanada, trobaven la manera de no renunciar als seus orígens. En el cas d'Arbúcies, es donaren tots dos supòsits.

Un altre aspecte del qual podem seguir el fil és l'enfocament de l'ensenyament diferenciat per raó de sexe. En uns inicis, durant l'antic règim, les nenes eren totalment discriminades. Després, s'inicià una lenta progressió i s'admeté un ensenyament femení de segon ordre separat del masculí. L'ensenyament mixt s'intentà sota la Segona república espanyola, però a la vila d'Arbúcies només va ser un fet durant els anys finals. El franquisme, en aquest aspecte, també retrocedí a situacions pretèrites, que no van ser superades fins a la implantació de la *Ley general de educación*, a la dècada dels setanta, que establia l'ensenyament en règim de coeducació. Abans, només s'admetien els nens i nenes barrejats en edat de parvulari. En el cas de les escoles rurals, com Joanet i Lliors, era admès que alumnes d'ambdós sexes anessin junts, ja que no hi havia suficient alumnat per a dos mestres. El concepte era d'escola mixta, però sense contemplar el principi de coeducació, que es va generalitzar posteriorment.

El concepte d'escola i la seva organització ha anat canviant amb el temps. Primerament, els nens anaven a «l'estudi», generalment una aula amb un mestre on hi havia nens de diverses edats. A mitjans del segle passat, ja s'utilitzava la paraula escola, de manera que es diferenciaven les escoles de nens de la de nenes. Els mestres solien comptar amb unaju-

dant, el qual generalment s'ocupava dels més petits, mentre que les mestres tardaren molt temps a tenir-ne, almenys de manera oficial.

La graduació de l'Escola de nens es va aconseguir a l'any 1920. Durant més de quaranta anys, exceptuant el període de guerra (1936-39), l'escola comptà amb tres mestres, un per a cada grau o secció. Un d'ells era nomenat director i s'encarregava de les gestions externes i d'un cert control intern, especialment durant el període del franquisme. Fins a l'any 1967, la mestra havia de dividir les nenes en seccions segons nivells d'aprenentatge i edat, però de manera interna, en una mateixa aula. L'ajudanta s'encarregava dels pàrvuls –nens i nenes– i de les més petites quan la mestra havia d'atendre els més grans. L'Ajuntament assumí el pagament d'una ajudanta a partir de 1929, fins que l'Estat creà la plaça per a una mestra de pàrvuls en 1943. A partir d'aquest any, les escoles públiques de la vila comptaren amb cinc mestres: dos homes i tres dones. S'anomenaren agrupació escolar Doctor Carulla. El nombre de mestres s'incrementà al 1967 amb l'adjudicació d'una altra mestra per a les nenes, però les nenes no aconseguiren mai una escola graduada completa, amb tres graus. A partir dels setanta, amb la *Ley general de educación*, totes les escoles de la vila s'estructuraren gradualment en dues etapes, la primera de cinc cursos i la segona de tres. Els mestres, aleshores, s'organitzaven en claustres a fi de prendre decisions de manera coordinada i d'intercanviar informacions. Era l'inici d'un treball en equip que a la llarga volia posar fi al costum que «cada mestre, el seu llibre». Al principi d'aquest període, la direcció era nomenada per l'administració educativa i, uns anys després, elegida pels representants de la Comunitat educativa. Mentrestant, paulatinament, es van anar clausurant les escoles rurals i concentrant els alumnes al Col·legi Públic Doctor Carulla.

El treball en equip suposà un avenç en la manera d'enfocar l'ensenyament i s'ha de veure com a una necessitat de la societat actual. Afavorir que els mestres es coordinin i que es dediquin exclusivament a les tasques escolars fa més efectiu el treball a les aules, ja que es redueixen conflictes originats per interessos en classes particulars i s'estimula la formació permanent.

Respecte als edificis de les escoles públiques de la vila, observem una situació molt singular. Només al segle XX, Arbúcies ha tingut quatre edificis diferents. El primer, construït a mitjans del segle anterior (1865); el segon, a l'any 1916 amb el suport del doctor Carulla; el tercer, en temps de la Generalitat republicana (1937), i el darrer, sol·licitat a les acaballes de la dècada dels seixanta i estrenat en 1977. El primer edifici, després d'utilitzar-se com a espai municipal, va habilitar-se com a caserna després del conflicte bèl·lic. La segona construcció es deixà d'utilitzar durant la guerra i després fou enderrocada, l'any 1959. L'escola del temps republicà, que els dos primers anys s'anomenà Agrupació escolar Francesc Macià, va ser enderrocada al 1970, després de molts tràmits per a demostrar l'estat de ruïna. L'actual edifici del Col·legi Públic Doctor Carulla ja va ser fruit dels plantejaments de la Lge i fou inaugurat a principis de desembre de 1976. Per altra banda, les nenes no van compartir amb els nens ni l'edifici fins que va fer-se l'escola de 1916. Abans havien estat escolaritzades en dependències de les Germanes vedrunes (segona meitat del segle XIX) i posteriorment en un pis de lloguer a la plaça de la vila.

La desescolarització i l'absentisme són dos problemes que van persistir durant molt de temps en bona part de l'alumnat arbucienc. El relleu muntanyós, la gran quantitat de pobla-

ció disseminada, la manca de mitjans de comunicació i la necessitat de moltes famílies que requerien l'ajut dels fills a casa n'eren les causes principals. En el nucli rural de Joanet hi hagué una escola des de finals de segle XIX que emprà dependències de la parròquia i altres de llogades a particulars fins a l'any 1966, que l'Ajuntament comprà un edifici. Pocs anys després, en promoure les concentracions escolars a la vila, l'escola es clausurà. El mateix va passar amb l'Escola de Lliors, construïda en 1960. Durant molt de temps –dels anys vint als quaranta–, l'Ajuntament acceptà i fins i tot subvencionà l'exercici de mestres sense títol, anomenats popularment de «sequer», que feren arribar les primeres lletres a masos i veïnats apartats de la vila. Per reduir l'analfabetisme i augmentar la cultura a persones adultes, tenim referència des de 1898 d'haver-se impartit classes per a persones adultes, activitat que en diverses èpoques va rebre més impuls i que era impartida per algun dels mestres de les escoles públiques.

L'eradicació de l'analfabetisme també va lligada a l'obligatorietat i gratuïtat, que s'anaren ampliant i generalitzant lentament, amb successives lleis.

Fins a l'any 1967, Arbúcies no comptà amb un centre reconegut oficialment per impartir ensenyament secundari. Es tracta del Col·legi Lliure adoptat, precursor de l'actual les Montsoriu. Abans, les famílies que volien fer estudiar els seus fills havien de matricular-los a un centre de fora la localitat o bé portar-los a l'Escola parroquial (quan existia) o a classes particulars amb algun mestre de la vila. Pel que fa a l'ensenyament secundari de nenes, trigà més a plantejar-se, ja que moltes famílies creien que el paper de les dones a la societat no passava pels estudis.

Finalment, cal constatar que l'escola ha jugat la funció que li ha estat encomanada a cada època combinant les indicacions oficials amb la realitat social del poble. Respecte a les imposicions ideològiques, es constata una resistència subtil en diferents moments difícils de la història. Pel que fa als aprenentatges instrumentals, entreveiem l'adquisició d'experiències més efectives que van permetre augmentar el nivell cultural de la població.

També cal palesar que l'eficàcia educadora de l'escola augmentà quan la comunitat educativa li donà suport, sobretot si l'interès es feia present amb iniciatives que impliquessin una millora de la qualitat de l'ensenyament i la millora d'instal·lacions i recursos, per exemple, quan es detectaven mancances i es buscaven mitjans per a corregir-les. Especialment, en els centres públics, ja que no es pot oblidar que «la titularitat» és de tots. I, arribats al punt i final, acabaré recordant breument unes paraules del doctor Carulla, que es declarava defensor de l'escola pública respectant la privada, el qual deia que la pacificació social naixia en l'*escuela nacional* –pública–, la de rics i pobres, l'única popular.

MEDITACIÓ ÚLTIMA

Ara és l'hora de dir que el poble persisteix
en les cases bastides on no hi havia cases,
en els arbres que creixen on no hi havia arbres,
en les noies que estimen per primer cop,
en tot allò que comença.

Ara és l'hora de dir,
ara és l'hora de recordar que el poble persisteix
en els carrers amb empedregat antic,
en el pont i en l'església
que han conegut tota la gent del poble,
en tot allò que remembra el passat
amb un esforç vigorosament actual.

Ara és l'hora de dir que el poble persisteix
en les paraules que inventem cada dia,
en la gent que estimem
i en la gent que odiem,
en la rutina de la feina
en la rutina de la muller i dels fills.

Ara és l'hora de dir,
ara és l'hora de recordar que el poble persisteix
en tots nosaltres,
en cada un de nosaltres,
en tot allò que hem fet
i tot allò que hem desitjat
és l'essència mateixa del poble
indestructible.

Miquel Martí i Pol (1981)

CRONOLOGIA

ANY	FETS LOCALS	FETS GENERALS
1592	Joan Port, primer mestre citat a Arbúcies.	Difusió del Concili de Trento, clausurat al 1563.
1602	Reconstrucció i ampliació de l'església parroquial.	
1626	Serrallonga suma forces amb altres bandolers a Arbúcies. Construcció de l'actual rectoria i de la Gabella.	Conflictes socials. Rebuig de les Corts catalanes a contribuir amb homes i diners a les guerres espanyoles contra altres països.
1634		Execució de Joan de Serrallonga.
1635		Inici de la guerra entre Espanya i França. Concentració de tropes castellanes a les comarques gironines. Malestar per l'obligació de donar allotjament i pels abusos comesos.
1640		Guerra dels segadors, iniciada amb una revolta a la Selva, que durà fins al 1652. Corpus de sang.
1659		Tractat del Pirineus. Separació Principat i Catalunya del Nord, no ratificada per les Corts catalanes.
1680	Inici del conservat llibre d'acords del Comú.	
1689	El Comú envia homes del somament a Camprodon, assetjat pels francesos.	Guerra contra França (fins a 1697).
1700	Mn F. Pujals és rector fins al 1713. Escriu diaris.	Mor Carles II sense successió.
1703	Mossèn Salvador Clusa és citat com a mestre de minyons.	Guerra de successió. Catalunya dona suport a l'arxiduc Carles d'Àustria.
1714	Combat dels somatents contra els soldats valons.	Caiguda de Barcelona (11 setembre).
1716		Felip V signa el Decret de nova planta.
1749		<i>Instruccions per a l'ensenyança de minyons</i> , de mossèn Baldri Reixac.
1766	Darrera ampliació de l'església parroquial.	
1768		Reial cèdula de Carles III que limita l'us del català.
1772		Reial provisió de Carles III. L'Estat assumeix competències en ensenyament. Més centralització.
1782	Vicenç Trull exerceix de mestre fins a 1801.	
1789		Escassetat de collites. Rebomboris del pa. Revolució francesa. Emigració francesos a Catalunya.
1793		Guerra Gran contra els francesos (fins al 1802).
1808	Escola en uns baixos del carrer Sant Jaume, n. 13.	Guerra del francès. Invasió tropes napoleòniques. Inici dels setges a Hostalric.

Invasió dels francesos. Cremen unes 30 cases.	Quarter francès a Maçanes. Caiguda d'Hostalric. Corts de Cadis i constitució de 1812 de caire liberal. Annexió de Catalunya a França. Retorn a l'absolutisme de Ferran VII.
La partida de mossèn Anton actua a la Selva.	Trienni liberal. Govern de Riego.
Joan Bosch comença a exercir a Arbúcies.	Reglament general d'Instrucció pública.
	Fi regnat Ferran VII. Regència M. Cristina. Primera guerra carlina. Establiment divisió en províncies. Desamortització de Mendizábal, inicis.
	Constitució de caire liberal.
	Reglament de les Escoles públiques d'Instrucció primària elemental. Creació de les Juntas locales de primera enseñanza.
	Regència d'Espartero. Consolidació Revolució industrial a Catalunya. Inici associacionisme obrer.
Llibres d'actes de l'Ajuntament .	Dècada moderada. Estat de setge al Principat després del bombardeig de Barcelona (1843). Frustrada proclamació de la República a Figueres per Abdó Terrades (1843). Regnat d'Isabel II fins al 1868.
M. Joaquina Vedruna funda la comunitat.	Nova constitució, de tendència moderada.
	Segona guerra carlina. Guerra matiners (1846-9).
	Reglament d'oposicions d'ensenyament elemental. Concordat entre l'Estat espanyol i l'Església.
Es fa la casa de la vila al costat de l'església.	Bienni progressista (1854-56).
Ressò positiu en el consistori pel pronunciament d'O'Donnell i l'inici del Bienni progressista.	Promulgació de la Llei Moyano, que fa efectives les competències de l'Estat en matèria d'ensenyament. Ensenyament obligatori de sis a nou anys.
V. Roure obté la plaça en propietat. Resta a Arbúcies fins a 1867.	
Mort de Joan Bosch.	
Primera menció d'una mestra a l'escola de nenes.	
Construcció de les escoles al carrer de l'Estenedor.	
Construcció carretera Arbúcies-Hostalric, amb l'impuls de F. Camprodon, diputat per Sta Coloma.	
Plantació de l'arbre de la plaça, símbol de llibertat.	Revolució de setembre i exili d'Isabel II. Adopció de la pesseta com a moneda de l'Estat espanyol.
Acta de jura de la Constitució. J. Berenguer citada com a mestra de l'escola pública de nenes. E. Pérez, mestre dels nens, A. Boday, ajudant.	Sexenni revolucionari (1868-1874), d'esperit republicà i federalista. Nova Constitució.

1871	Casino Arbuciense (actual Llar de jubilats).	Primera república (1873-4). Intents de proclamar l'Estat català. Cop d'Estat. Restauració monarquia amb Alfons XII. Constitució monàrquica.
1873	Tropes carlines usen l'església com a caserna.	
1874		Cop d'Estat. Restauració de la monarquia amb Alfons XII. Constitució monàrquica.
1875	Replegament de les tropes carlines després de la derrota a la batalla de Rapiàix (a prop de Breda).	A Catalunya, fi de la Tercera guerra carlina, iniciada al 1872.
1879	Conveni mestres públics-Ajuntament pel sou.	
1883	Mossèn Banús (rector 1858-95) realitza una llista dels mestres a partir de documents parroquials.	
1885		Creació d'un cos d'inspectors d'ensenyament primari. Presentació al rei del <i>Memorial de greuges</i> . Mort d'Alfons XII i regència de M. Cristina.
1888		Exposició internacional de Barcelona. Congrés pedagògic a Barcelona.
1889	Aniba la burgesia estiuejant.	
1890	Replantacions de vinyes per la fil·loxera. Notícia de la primera torneria instal·lada a la vila.	Llei del sufragi universal masculí.
1891	Acord per implantar el Sistema mètric decimal. Fundació del Centre catòlic popular.	
1892	El metge arbucienc M. Pons participa en reunions de les Bases de Manresa per la Unió catalanista.	Bases de Manresa.
1893	Edició de <i>Al pie de la encina</i> , de Víctor Balaguer.	Conflictes socials. Repressió classe obrera.
1894	Mort del mestre Enric Pérez Soriano.	Devastació de les vinyes a causa de la fil·loxera.
1895	Primeres instal·lacions elèctriques.	
1896	Rosa Masó, primera mestra de l'escola pública de nenes no vinculada a les Carmelites. Fins a 1910.	
1898	Primera referència a una Escola d'adults. Inici en la docència de Francisco Chavarría.	Fi de la Guerra de Cuba iniciada contra els Estats Units tres anys abans.
1899	Primera referència en les actes de l'Ajuntament de pagaments al mestre de l'escola de Joanet.	Fundació de l'Associació protectora de l'ensenyança catalana.
1900		El <i>Ministerio de instrucción pública</i> assumeix les funcions educatives del <i>Ministerio de fomento</i> .
1901		Els mestres comencen a cobrar de l'Estat.
1902		Reial decret impulsat per Romanones obligant ensenyar el catecisme en espanyol. Retorn al català per les protestes. Majoria d'edat d'Alfons XIII.
1903		Converses pedagògiques mestres públics gironins.

1907	Fi de la docència del mestre Francisco Chavarría.	Fundació de l'Institut d'estudis catalans.
1909	Primera projecció de cinema comprovada.	L'ensenyament esdevé teòricament obligatori de 6 a 12 anys. Oposició a la Guerra del Marroc. Setmana tràgica a Barcelona. Execució de Ferrer i Guàrdia, fundador de l'Escola moderna racionalista.
1910	Referència de la Junta local del Col·legi Sant Lluís Gonzaga.	Decret que fa anomenar <i>Escuelas nacionales</i> les escoles públiques.
1912		Surt la <i>Gramàtica de la llengua catalana</i> , de P. Fabra. El 1913, aprovació de les regles ortogràfiques.
1913		Declaració de voluntarietat de l'ensenyament del catecisme en les <i>Escuelas nacionales</i> .
1914	Inici de la docència del mestre Pau Bosom.	Inici Mancomunitat de Catalunya concedida pel govern central. Presidida per Prat de la Riba. Inici de la Primera guerra mundial.
1916	Inauguració pel doctor Carulla al 24 setembre de les Escoles noves.	
1917	E. Anjaumà exerceix fins a 1928. L'Ajuntament expressa el condol per la mort de Prat de la Riba.	Mort de Prat de la Riba. Substituit per Puig i Cadafalch.
1918	L'Ajuntament demana més autonomia per al municipi i per a Catalunya.	Decret sobre la graduació de les escoles. Signatura de l'armistici francoalemany.
1919		Commoció social i pistolisme.
1920	Graduació de l'escola pública de nens, que implica una dotació de tres mestres.	E. Claparède imparteix un curs a l'Escola d'estiu, a Barcelona.
1921	El mestre Remigio García és nomenat a Arbúcies.	
1922	Referències locals a la Guerra del Marroc.	Edició del <i>Butlletí dels mestres</i> .
1923		Institució del <i>Certificado de estudios primarios</i> .
1924	L'Ajuntament felicita Primo de Rivera.	Dictadura de Primo de Rivera, instaurada al setembre de 1923. Repressió i censura.
1925		Dissolució de la Mancomunitat després de dos anys de dificultats.
1926	Mossèn Ramon Pagès inicia la seva docència al col·legi Sant Lluís. Primeres dades sobre «mestres de sequer».	Fets de Prats de Molló amb Macià al capdavant.
1927	Comença a publicar-se la revista <i>El Baix Montseny</i> . S. Rusinyol visita Arbúcies i en pinta els paisatges. Els alumnes de les escoles públiques acompanyen els nens de les colònies escolars barcelonins. Primeres referències de colònies són del 1916.	Exposicions a la Sala Parés de Barcelona dels quadres de paisatges arbuciençs pintats per Rusinyol (1928, 1929, 1931, en total 28 de catalogats).
1929	M. Dolors Pons comença a fer de mestra; en serà fins a 1946. L'Ajuntament es fa càrrec del cost d'una ajudanta per a l'escola de nenes.	Exposició universal de Barcelona. Inici d'una crisi econòmica d'abast mundial després del crac de la borsa de Nova York.

1930		Caiguda de Primo de Rivera.
1931	Pepet Pol és elegit alcalde per primera vegada. Bosom fa el parlament per a la proclamació de la República.	Eleccions municipals i proclamació de la Segona república. Restitució de la Generalitat de Catalunya. Macià president. Creació dels Consells escolars. Decret del govern republicà reconeixent l'ensenyament del català i la coeducació a les escoles.
	L'Ajuntament aprova la proposta d'Estatut.	Creació de l'Escola normal de la Generalitat per a la formació de mestres. M. Santaló, mestre d'Arbúcies durant un breu període, n'és el director. Aprovació de la Constitució republicana.
1932		Aprovació de l'Estatut.
1933	Primera acta de l'Ajuntament íntegrament en català. P. Bosom deixa les escoles d'Arbúcies per traslladar-se a Barcelona, a l'Escola annexa de la normal de la Generalitat.	C. Freinet fa una conferència a l'Escola d'estiu. Proclamació de l'Estatut interior que recull aspectes per a un nou sistema educatiu a Catalunya. Mor Francesc Macià.
1934	El president Companys visita Arbúcies el dia de Corpus. Destitució dels regidors d'esquerra per decret.	Fets d'octubre: Lluís Companys proclama l'Estat català i és empresonat. Bienni negre. Supressió dels organismes escolars creats per l'esquerra. Prohibició de la coeducació.
1935	Alta del Casal d'esquerra republicana, un dels impulsors del qual fou García, mestre de l'escola pública.	
1936	Tornada de les esquerres a l'Ajuntament. Amb l'inici de la guerra, constitució dels comitès antifeixistes. Col·lectivització dels tallers.	Triomf del Front popular a les eleccions. Revolta militar i inici de la Guerra. Restabliment de l'Estatut.
	Unificació de les escoles de la vila.	Constitució del Consell de l'escola nova unificada (Cenu). Reorganització de les escoles. Nou pla d'estudis. Implantació de la coeducació.
1937	Colònia de refugiats del front de guerra. Classes en règim de coeducació. Construcció de les Escoles Francesc Macià conegudes popularment com les de la República o dels «rojos».	
1939	Arribada de les tropes franquistes a Arbúcies al 4 de febrer. Inici de la depuració de mestres i arribada de mestres traslladats.	Lleis de la <i>zona nacional</i> . Prohibició de la coeducació. Ensenyament sols en espanyol. Invasió alemanya de Polònia. Inici Segona guerra mundial.
1943	L'Estat dota l'escola de nenes amb una parvulista i l'Ajuntament queda alliberat del càrrec.	Europa ocupada per les tropes alemano-italianes.
1945		<i>Ley de enseñanza primaria</i> de 1945. Fi de la Segona guerra mundial. Fundació de l'Onu, de la qual l'Estat espanyol és exclòs. Supressió a l'Estat espanyol de la salutació oficial amb el braç enlaire.
1946	Arriba el mestre M. Freixas. M. D. Pons marxa.	Fundació de la Unesco, que ajuda i orienta en matèries de ciències, cultura i educació.

BIBLIOGRAFIA

- Balaguer, V., *Al pie de la encina*, El Progreso Editorial, Madrid, 1883.
- Bover, A., *Arbúcies. Estudi del medi i formes de vida (1743-1940)*, Col. Botet i Sisó n. 2, Diputació de Girona, Girona, 1986.
- Busquets, J. i Molero, J., *L'ensenyament a Palafrugell*, Col. Quaderns, Diputació de Girona, 1993.
- De Puellas, M., *Educación e ideología en la España contemporánea (1967-1975)*, Col. Politeia, Ed. Labor, Barcelona, 1980.
- De Zamora, F., *Diario de los viajes hechos en Cataluña*, 1790.
- Domènech, J., *L'ensenyament a Lloret de Mar*, Publ. Casinet, 1991.
- Ferrer, P., *Tratado de la legislación de Primera Enseñanza*, Editorial Hernando, décima edición, Madrid, 1906.
- Galofré, J., *Documents de Catalunya*, Generalitat de Catalunya, Editorial Barcanova, Barcelona, 1992.
- Genís, S., *Hores escolars*, Impremta i Litografia de J Horta, Barcelona, 1915.
- Ginesta, S., *La Comarca de la Selva*, Selecta, Barcelona, 1972.
- IB Montsoriu, *Llibre Commemoriatiu del 10è Aniversari 1980-1990*, Arbúcies.
- Ifern, Francesc, *Compendi breu de les quatre regles generals de l'Arismètica practica*, Girona 17...
- Llobet, S., *El medi i la vida al Montseny*, Reedició Museu i AE Granollers, Granollers, 1990.
- Marquès, J. M., *Arbúcies Cristiana*, Col. Sant Feliu, n. 17, L'Eix Editorial, Girona, 1994.
– *Ensenyament al Bisbat de Girona fins a la Il·lustració*, Arxiu de textos catalans antics, Barcelona, 1993.
- Marquès, S., *L'ensenyament a Girona al S XVIII*, CuG, Girona, 1985.
– *L'exili dels mestres (1939-1975)*, Llibres del Segle, Gaiüses, 1995.
- Matas, J. i altres, *Gran Atlas Geogràfic i Històric de Catalunya*, Avui, Barcelona, 1992.
- Mec, *Historia de la Educación en España*, vols I, II i III, Editorial Mec, Madrid, 1985.
- Mestras, Ll. M., *Aportació Gironina al desenvolupament de la Pedagogia Catalana*, Diputació de Girona, 1983.
- Monés, J., *El pensament escolar i la renovació pedagògica a Catalunya (1833-1938)*, Edicions la Magrana, Barcelona, 1977.
– *L'Escola a Catalunya sota el franquisme*, Edicions 62, Col·lecció Rosa Sensat, Barcelona, 1981.
- Moreno J. M., *Historia de la Educación*, Biblioteca de Innovación Educativa, Paraninfo, Madrid, 1974.
- Pallach, J., *Els mestres públics i la reforma de l'escola catalana (1901-1908)*, CEAC, Barcelona, 1978.
- Reglà, J. i altres, *Introducción a la Historia de España*, Editorial Teide, Barcelona, 1963.
– *Història de Catalunya*, vol. II, Editorial Aedos, Barcelona, 1972.
- Reixac, Baldiri, *Instruccions per a l'ensenyança de minyons*, Prefaci a cura de Ll. Jou, Edició a cura de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, Barcelona, 1923.
– *Instruccions per a l'ensenyança de minyons*, vol. II, Edició a cura de S. Marquès i A. Rossich, CUG Girona.
- Ventalló, J., *Les Escoles Populares ahir i avui*, Editorial Nova Terra, Barcelona, 1968.

Procedent d'arxius, periòdics i revistes

- Llista de mossèn Banús (17-8-1883) i documents diversos. Arxiu parroquial.
- Diari de mossèn Pujals (1703-1711) i consuetud d'Arbúcies. Arxiu parroquial. Transcripció de Joan Illa.
- Llibres d'actes de la Junta local de instrucció pública, de la Junta municipal de instrucció primària, del Consell

municipal de primer ensenyament i de la Junta municipal de educació primària d'Arbúcies del 1877 al 1960. AhmA (Arxiu històric municipal d'Arbúcies).

Llibre d'actes del Comú d'Arbúcies (1680-1740). AhmA. Transcripció de J. Manuel Rueda.

Llibres d'actes de l'Ajuntament d'Arbúcies (1842-1975). AhmA.

Llibres d'intervenció de l'Ajuntament (1925-1978). AhmA.

Expedient de construcció de les «escoles velles» (1916) i expedient d'enderrocament (1959). AhmA.

Informe de l'«Arquitecto Escolar». *Informe relativo a las condiciones de resistencia y estabilidad del Grupo Escolar de Arbucias. Año 1947*. AhmA.

Proyecto de Escuela Mixta para Joanet. Municipio de Arbúcias. Junio 1933. AhmA.

Proyecto Escuela Pública Arbúcias. 1933. AhmA.

Llibres de visites d'inspecció de l'Escola de nenes. Cartes i documents de l'arxiu del C. P. Doctor Carulla.

Llibres del Consell municipal permanent (1925-31) (1949-77). AhmA

Llibre de comptes del Roquer (1964-65). AhmA.

Cassets d'entrevistes a diverses persones pel treball del Joc a Arbúcies. MeMGA.

Cassets d'entrevistes a diverses persones fetes per A. Bover. MeMGA.

Mecanoscrit de memòries Pedro E González Juarranz (1936-1940). Madrid 1992. MeMGA.

Llibre de registre, nomenaments i cessaments dels mestres de Girona. Planes d'Arbúcies (1911-1951). Microfilm. Biblioteca de la Facultat de Lletres de la UdG.

El Baix Montseny, revista local mensual. Arbúcies (1927-1933). AhmA i Biblioteca La Caixa.

La Vanguardia, Barcelona (25-9-1916). Arxiu d'història de la ciutat de Barcelona.

ABC, Madrid (27-9-1916). AhmA.

El Magisterio Gerundense, n. 745 (1-11-1923) i 759 (7-2-1924). Girona.

– núm extraordinari dedicat al doctor Carulla, Girona, 21-2-1924. Biblioteca Pública de Girona.

Botet i Sisó, J., «Notas históricas, Lloret de Mar.», dins *Revista de Gerona*, AhmA, 1891.

Clara, J., «Els empresonats de la Selva l'any 1940.», dins *Quaderns de la selva*, n. 3, CES, Santa Coloma de Farners, 1990.

Illa, J., «El procés de formació d'una vila: Arbúcies.», dins *Aixa*, n. 7, Arbúcies, 1995.

Marquès, J. M., «Les Escoles Gironines del S XVIII.», dins *Revista de Girona*, n. 87, 1979.

Marquès, S., «La repressió franquista en el magisteri públic de la Selva.», dins *Quaderns de la Selva*, n. 6, Centre d'Estudis Selvatans, Santa Coloma de Farners, 1993.

Pujadas, J., «Aproximació a la història de l'ensenyament a Arbúcies (1592-1940).», dins *Aixa*, n. 7, Arbúcies, 1995.

– «El doctor Valentí Carulla i Margenat (1864-1923).», dins *Perxada*, n. 3, Arbúcies, 1995.

Reyero, R., «Col·legi Vedruna. Arbúcies, 1845-1995. 150è aniversari.», dins *Aixa*, n. 7, Arbúcies, 1995.

Torres, G., «L'ensenyament públic a Arbúcies a l'època franquista.», dins *Aixa*, n. 7, Arbúcies, 1995.

Documents gràfics

AhmA-MeMGA (1, 2, 3, 8, 10, 15, 16, 18, 22, 25, 27, 28, 30).

Arxiu C. P. doctor Carulla (18), Arxiu associació Montseny-Guilleries (29).

Arxius particulars: J. Camps (6); A. Riera (7); Ll. i C. Canudas (9, 11, 13, 14); J. Pintu (12); M. Plana (17, 32); Illa-Bayés (19, 20, 23); M. Morera (24); M. Rodrigo (26); M. Rueda (31), i de l'autor (4, 5, 21).

ÍNDIX

PRÒLEG.....	9
INTRODUCCIÓ.....	13
L'ENSENYAMENT A FINALS DEL SEGLE XVI I EN EL CURS DEL SEGLE XVII	
Situació política i social en l'espai català.....	17
Els mestres.....	20
L'ENSENYAMENT AL SEGLE XVIII	
La Guerra de successió.....	25
Els efectes de la pèrdua de les llibertats nacionals en l'ensenyament.....	27
L'ORGANITZACIÓ ESTATAL DEL SISTEMA EDUCATIU (primera meitat del segle XIX)	
Canvis en la situació social i política.....	33
L'escola a principis de segle.....	34
La nova organització de l'estat. Fi de l'antic règim.....	35
Legislació.....	36
Mestres.....	41
Joan Bosch.....	41
Joan Clarà.....	42
Vicenç Roure Armada.....	42
La dita <i>Ley Moyano</i>	43
Primera mestra de l'Escola pública de nenes.....	45
Les noves escoles públiques per a nens.....	45
L'ENSENYAMENT AL DARRER TERÇ DEL SEGLE XIX	
Fets històrics.....	49
Els mestres, les mestres.....	50
Enric Pérez Soriano.....	50
Josepa Berenguer.....	51
Els exàmens.....	52
Pagaments de despeses i convenis.....	55

La Junta local de instrucción pública.....	60
La difusió del Sistema mètric decimal.....	62
EL CANVI DE SEGLE I ELS INICIS DEL SEGLE XX (1894-1914)	
Situació política i social.....	65
Els mestres.....	66
Escoles de la vila.....	68
Obres a l'edifici escolar.....	69
Escola de Joanet.....	70
Escola d'adults.....	70
DE LA MANCOMUNITAT AL FINAL DEL DIRECTORI MILITAR (1914-1930)	
Situació política i social.....	73
Les noves escoles i el doctor Valentí Carulla Margenat.....	75
Mestres de l'Escola pública de nens.....	80
Pau Bosom Vidal.....	80
Miquel Santaló Parvorell.....	81
Antoni Canals Socias.....	81
Remigio Garcia González.....	82
Mestres de l'Escola pública de nenes.....	83
Carme Creus Pla.....	83
Enriqueta Anjaumà Boldú.....	83
Les escoles privades.....	83
L'alumnat de les escoles.....	84
L'Escola de Joanet.....	86
Pagament del professorat.....	86
Mestres particulars rurals o de sequer.....	88
L'ENSENYAMENT DURANT LA SEGONA REPÚBLICA ESPANYOLA (1930-1939)	
La Segona república a Arbúcies.....	93
Nou edifici escolar: les escoles republicanes.....	97
Les escoles, les mestres i els mestres.....	98
M. Dolors Pons Esteve.....	98
Els mestres. Agustí Estañol Arderiu i Josep Bosch Rohí.....	100
La Colònia de nens refugiats del Roquer.....	103
L'Ajuntament i el Consell local de primer ensenyament.....	105
Pagaments.....	105
L'alumnat.....	106
L'ESCOLA DURANT LA DICTADURA FRANQUISTA (1939-1975)	
La política educativa franquista als primers anys de la postguerra.....	111
La repressió i la reorganització de les escoles.....	112

Emili Llorella Fontbernat.....	114
La Junta municipal de primera enseñanza.....	115
La Ley de enseñanza primaria de 1945.....	115
L'activitat escolar.....	117
Calendari, festes i horaris.....	119
Classes particulars, conferències i permanències.....	119
Lluita contra l'analfabetisme.....	121
Evolució de l'alumnat i del professorat en les escoles públiques.....	122
Mestres de les escoles públiques de nenes.....	123
M. Carme Masferrer i Maria Riumalló.....	123
Mestres de les escoles públiques de nens.....	126
Martí Freixas Pou.....	126
Edificis de les escoles públiques.....	127
Les escoles privades de la vila: El Col·legi Vedruna i can Gil.....	129
Mestres i escoles rurals.....	130
Escola rural de Joanet.....	131
Escola de Lliors.....	131
Escola de Cerdans.....	132
El Col·legi Jesús Infant.....	132
L'ensenyament secundari.....	133
La fi del franquisme.....	134
CONCLUSIONS.....143	
MEDITACIÓ ÚLTIMA.....148	
CRONOLOGIA.....149	
BIBLIOGRAFIA.....155	
LÀMINES	
En paper estucat especial, repartides en dos plecs i numerades de la 1 a la 16	
ÍNDEX.....	157